

4

Mokslo darbai

ISSN 2029-7033

VERTIMO STUDIJOS

Mokslo darbai

4

VERTIMO STUDIJOS

ISSN 2029-7033

VERTIMO
STUDIJS

4

VILNIAUS UNIVERSITETO
FILOLOGIJOS FAKULTETO
VERTIMO STUDIJŲ KATEDRA

ISSN 2029-7033

VERTIMO STUDIJOS

Mokslo darbai

4

2011

Redaktorių kolegija ***Editorial Board***

Atsakingoji redaktorė
Editor-in-Chief

Doc. dr. NIJOLĖ MASKALIŪNIENĖ

Vilniaus universitetas, Lietuva

Vilnius University

Nariai

Members

Dr. SVETLANA CARSTEN

Lidso universitetas, JK

University of Leeds

Prof. dr. PIETRO U. DINI

Pizos universitetas, Italija

Università degli Studi di Pisa

Prof. habil. dr. GALINA ELIZAROVA

Rusijos valstybinis A. I. Gerceno pedagoginis universitetas,
Rusija

*Российский государственный педагогический
университет им. А. И. Герцена*

Prof. dr. SYLVIA KALINA

Kelno taikomųjų mokslų universitetas, Vokietija

Fachhochschule Köln

Prof. dr. LIGIJA KAMINSKIENĖ

Vilniaus universitetas, Lietuva

Vilnius University

Prof. dr. GUNTA LOČMELE

Latvijos universitetas, Latvija

Latvijas universitāte

Doc. dr. VYTAUTĖ PASVENSKIENĖ

Vilniaus universitetas, Lietuva

Vilnius University

Doc. dr. LIONGINAS PAŽŪSIS

Vilniaus universitetas, Lietuva

Vilnius University

Dr. ARTŪRAS RATKUS

Kembridžo universitetas, JK

University of Cambridge

Prof. habil. dr. JĀNIS SĪLIS

Ventspilio universitetas, Latvija

Ventspils Augstskola

Leidinių parengė

Edited by

NIJOLĖ MASKALIŪNIENĖ, INGRIDA TATOLYTĖ

Redakcijos adresas

Seat of the Editorial Board

Vertimo studijų katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Tel. +370 5 268 7245

Faksas (Fax) +370 5 268 7246

El. paštas (E-mail) nijole.maskaliuniene@ff.vu.lt

© Vilniaus universitetas, 2011

ISSN 2029-7033

TURINYS

- 7 PRATARMĖ
- 8 FOREWORD
- 9 DON BOGEN
Translating The Canon: The Challenge Of Poetic Form
- 18 LAURA NIEDZVIEGIENĖ
Else Lasker-Schüler lyrikos kognityviniai vertimo aspektai
- 35 LYUDMILA BOYKO
On translating titles in artistic discourse
- 46 INESA ŠEŠKAUSKIENĖ
The language of research: argument metaphors in English and Lithuanian
- 61 LARISA ILJINSKAYA, MARINA PLATONOVA
Classification of Colour-Based Metaphorical Terms
- 71 JURGITA KEREVIČIENĖ, GRETA ČEČUMSKAITĖ
Grammatical Compression In Film Translation
- 82 DANGUOLĖ SATKAUSKAITĖ, GIEDRĖ DRĖGVAITĖ
Sinchronija dubliuotuose filmuose (animacinio filmo *Aukštyn* pavyzdžiu)
- 95 DAINORA MAUMEVIČIENĖ
Lokalizacija kaip komunikacijos aktas
- 107 CARMEN VALERO-GARCES
Connecting Translation Employers And Trainers. Experience Of Internships
In Public Service Interpreting And Translation Training
- 118 VIKTOR SLEPOVIČ
Grammatical equivalence in translating Russian adjectives and adverbs into
English
- 125 INDRA GRIETENA
Translation Problems Within The EU Context
- 138 RASA JANUŠEVIČIENĖ, LAURA JUCHNEVIČ
Užsienio tifologinių publikacijų vertimai Lietuvos skaitytojams

- 150 NIJOLĖ MASKALIŪNIENĖ
International Conference 'Translation Is The Language Of Europe' (Umberto Eco), 6–7 October 2011, Vilnius
- 159 APŽVALGOS, RECENZIJOS, ANOTACIJOS
RASA KLIOŠTORAITYTĖ
Vertėjo uždavinys pagal U. Eco
Vertėjas-derybininkas
- 159 LIGIJA KAMINSKIENĖ
Laudacija doc. Lionginui Pažūsiui
Šv. Jeronimo premijos įteikimo proga
2011 m. Rugsėjo 30 d., Arsenale, Vilniuje
- 165 Gairės žurnalo vertimo studijos autoriams
- 167 Guidelines For Publication In The Journal Vertimo Studijos ('Translation Studies')

PRATARMĖ

2011 m. spalio 6–7 d. Vilniaus universitete vyko Vertimo studijų katedros organizuota tarptautinė konferencija „*Europos kalba – vertimas*“ (*Umberto Eco*). Konferencija sulaukė daug dėmesio, joje dalyvavo dvidešimt trijų šalių mokslininkai, skaitę pranešimus aštuoniose sekcijose (žr. informacinį straipsnelį žurnalo „Apžvalgose“). Konferencijos temų įvairovę atspindi ir pagal konferencijos pranešimus parengti šio žurnalo numerio straipsniai. Juose aptariami įvairūs vertimo teorijos ir praktikos, literatūrinio vertimo, audiovizualinio vertimo klausimai, taip pat vertėjų rengimo problemos. Dalis straipsnių, atsiųstų vėliau, bus spausdinami kitame *Vertimo studijų* numeryje, kuriame numatome skelbti ir José Ortega y Gasseto esė *Vertimo spindesys ir skurdas* vertimą.

2011 metai įsimintini ir tuo, kad Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Vertimo studijų katedros vertimo raštu magistrantūros programa buvo įvertinta kaip Europos vertimo magistro programa ir dabar priklauso šiam penkiasdešimt keturių geriausių Europos vertimo raštu magistrantūros programų tinklui, kurio darbui vadovauja Europos Komisijos Vertimo raštu generalinis direktoratas. Tai reikšmingas Vertimo studijų katedros kolektyvo darbo įvertinimas, ne tik žymintis katedros laimėjimus, bet ir keliantis didelius reikalavimus ateičiai, kad vertėjų rengimo lygis Lietuvoje ir toliau būtų aukštas ir nuolat tobulinamas. *Vertimo studijų* užduotis – prisidėti prie šio tikslo įgyvendinimo vykdant mokslinius tyrimus vertimo studijų srityje, į mokslinę veiklą įtraukiant ir magistrantūros studentus.

Be to, šiame numeryje su pasididžiavimu pristatome 2011 m. Lietuvos literatūros vertimo premijos laureatą Vertimo studijų katedros doc. Lionginą Pažūšį. Tai ypač džiugus mūsų kolegos įvertinimas, nes Lietuvoje nėra kito poezijos vertėjo į anglų kalbą, supažindinusio pasaulį su tiek lietuvių poetų kaip gerbiamas laureatas, kuris, be kita ko, nenuilstamai rengia lietuvių kalbos vertėjus, skiepydamas jiems meilę gimtajai kalbai ir atsakomybę autoriui ir skaitytojui. Skaitydami doc. Lionginui Pažūsiui skirtą laudaciją, kurią parašė katedros profesorė Ligija Kaminskienė, turėsite progą pajusti kita kalba perteiktą lietuvių poezijos grožį.

NIJOLĖ MASKALIŪNIENĖ
Atsakingoji redaktorė

DEAR READER,

On 6–7 October 2011, Vilnius University's Department of Translation and Interpretation Studies hosted an international conference entitled '*Translation is the Language of Europe*' (*Umberto Eco*). The conference was a major success, with presentations by delegates from 23 countries spread across 8 parallel sessions (see Report at the back of this issue). The diversity of problems that came up for discussion is reflected in the selection of articles in this issue, whose contents are based on the conference material. Amongst the topics covered in the articles are translation theory and practice, literary translation, audio-visual translation, as well as translator training. A few of the later submissions have been reserved for the next issue of *Vertimo studijos*, which will also contain a Lithuanian translation of an essay by José Ortega y Gasset entitled *The Misery and the Splendour of Translation*.

The year 2011 will remain a memorable one for the Department of Translation and Interpretation Studies in that its MA programme in Translation was honoured as the 'European Master's in Translation', and is now a member of a network of Europe's 54 top programmes in translation, run by the Directorate-General for Translation at the European Commission. This is a high assessment of the work of the Department and its staff, which not only recognises the Department's achievements, but also sets high goals for the future, with a view to maintaining the existing standards of excellence and improving the level of translator training in Lithuania. To this end, the journal *Vertimo studijos*, whilst promoting translation scholarship in general, aims to encourage a greater involvement in research among Master's students.

The present issue also proudly presents Dr. Lionginas Pažūsis, the 2011 laureate of the Lithuanian Literary Translation Prize. This is an especially welcome token of acknowledgment, as no other poetry translator in Lithuania has introduced to the English-speaking world as many Lithuanian poets as has our distinguished colleague. Dr. Pažūsis has also been a devoted teacher, having trained generations of Lithuanian translators whilst inspiring them with love for their native language, as well as a sense of responsibility towards the author and the reader—see the panegyric on Lionginas Pažūsis written by Ligija Kaminskienė, a Professor of the Department of Translation and Interpretation Studies, for an opportunity to appreciate the beauty of Lithuanian poetry in a different language.

NIJOLĖ MASKALIŪNIENĖ
Editor-in-Chief

TRANSLATING THE CANON: THE CHALLENGE OF POETIC FORM

DON BOGEN

*Department of English and Comparative Literature
University of Cincinnati
U.S.A.
donald.bogen@uc.edu*

The literary translator taking on the task of rendering a major work of European poetry into contemporary English verse faces several challenges in regard to poetic form, including the problem of finding forms in English-language poetry today for conventions derived from foreign literary traditions and the need to engage the historical context of the work without sounding archaic. If a translation is to transmit the essence of a canonical text from a century or more ago, including its formal dimension, it must both convey what is distinct about the original, moving the reader toward the fundamental foreignness of the text, as Schleiermacher advised, and speak to the reader in the language of our time, because a translation that is not recognizable as good poetry in contemporary terms will not be read. This essay will compare the particular strategies of three successful but quite different contemporary translations of canonical works: Richard Howard's version of Baudelaire's *Flowers of Evil*, Robert Pinsky's translation of *The Inferno*, and Seamus Heaney's *Beowulf*.

I would like to begin with some etymological juggling, conflating two abstract terms in English that are at the heart of the translation of poetry. One is the word 'translation' itself, the other 'metaphor'. Interestingly enough, the origins of both terms refer to 'carrying across': 'translation' from the Latin, and 'metaphor' from the Greek. In the case of 'metaphor', the concept is normally divided into two parts: 'vehicle', from the Latin for 'carriage', and 'tenor', as in the 'tenor' of an argument, from the Latin for what is 'held'. In a metaphor, then, the poetic image is the 'vehicle' that 'carries' the 'tenor' of the concept across to us. When I explain these terms to beginning writing students, I like to reinforce the point by drawing an open-mouthed Pavarotti-like figure looking heavenward as he stands in an oxcart. If we apply this same 'tenor'-and-'vehicle' paradigm to literary translation, we get the basic idea that the act involves conveying the meaning of the work by removing the 'tenor' from the source language and putting it in the new 'vehicle' of the target language.

Obviously the process of swapping languages while keeping the meaning intact is not that easy—particularly in the case of poetry that is more than a hundred years old.

Here the tenor of the work is inextricably bound up with the vehicle of its original language and poetic traditions. A mere carrying across of the original ‘meaning’—even if such an essence could be defined—might result in something like those prose ‘literals’ you sometimes see at the bottom of the page in poetry anthologies for language students. They save you a trip to the dictionary, but they make no pretense of capturing the poem itself. If I may jump from classical etymologies to slang for a moment, it is interesting to note that two negative terms in English for this kind of literal, ‘pony’ and ‘trot’, both suggest the movement of a vehicle. Ponies and trots (despite their lifesaving abilities for generations of language students) are poor means of conveyance. Presumably the strong translation is pulled along by a noble steed; it carries more and it goes faster.

Among other things that a prose literal cannot convey from the original work is its music—in poetry, the tenor actually *sings*. T. S. Eliot emphasizes the fact that this lyric element of poetry is at its heart in one of his more extreme pronouncements: that a piece of writing could be immediately moving as poetry on the basis of its sound alone, even for a listener who did not know the language (Eliot 1961). I love the boldness of Eliot’s remark. Its focus is on the vehicle of language, its sound and the poetic traditions embodied within that. For literary translators, it implies that some response to the musical patterns in the original must be rendered in the target language. Given differences in language and literary traditions, that music, of course, will never be equivalent, not even an echo really—hence Robert Frost’s rather discouraging comment that poetry is what is *lost* in translation (Frost 1973). But strong poet / translators, like Eliot himself and Richard Howard, Robert Pinsky and Seamus Heaney in our time, have met the challenge by developing forms of poetic music in English that respond effectively to those in original texts.

The translation of classic European works from the past presents special difficulties. While we in the West share something of a common literary and linguistic heritage, the differences in sound qualities and hence the range of musical effects among them are significant. Formal traditions in the verse of different countries vary tremendously, and the further back in time the translator reaches, the more foreign to contemporary readers of English these are likely to seem. Since free verse has been the dominant mode in American poetry (and, to a lesser extent, in British and Irish poetry) for close to a century now, any attempt to reproduce the underlying forms of a classic European poem runs the risk of making the work sound stiff or archaic. A rigid application of formal principles from the original—strict meter, full rhyme—would necessitate serious distortions of meaning and syntax. Moreover, by assuming forms can be simply carried over into the target language, it would deny fundamental differences between modern English conventions and those of the source language at the time the work was written and the effect of those differences on contemporary readers. On

the opposite pole, a translator could render formal texts into contemporary free verse, with the goal of making classic poems seem as if they were written in English today. But this would tend to negate both the music of the originals and something of their structures, by replacing patterns of sound that are repeated throughout the work with the occasionally felicitous but more random moments of lyric beauty that free verse encourages. The result might read as good poetry—or at least as better poetry than that produced by a slavish imitation of the original’s form—but it would lack unity and a sense of historical context.

If an English translation of a canonical text from a century or more ago is to succeed, it must accomplish two seemingly contradictory tasks. It needs to be recognizable as strong poetry in our own time, or, no matter how accurately it conveys meaning or formal conventions, it will not communicate the basic fact that the original is a great work of poetry. But, as Friedrich Schleiermacher observed some two hundred years ago, a translation must also preserve the distinct foreignness of the original, so that the reader is always aware that ‘the author has lived in another world and written in another language’ (Schleiermacher 1992). This ‘foreign’ element is even more important when a translator is dealing with work from a different era. To create the illusion, say, that Molière’s drawing rooms are the same as our own parlors or that Achilles is a modern soldier short-changes the reader by denying temporal and cultural differences. In Schleiermacher’s terms, it moves the original toward the reader and thus denatures it, instead of moving the reader toward the original. Preservation of a certain ‘foreign’ element as the reader approaches the original, on the other hand, broadens engagement with the text; it approximates the translator’s own situation of reading the original fluently, but as someone from a different place and time. According to Schleiermacher, the translator ‘is bound only by the admittedly difficult art of supplying the awareness of this foreign world in the shortest and most suitable way, and of letting the greater ease and naturalness of the original shine through everywhere’ (Schleiermacher 1992).

One key area where a proper response to the ‘foreign world’ of the original can allow its ‘ease’ and poetic beauty to come across is verse form. Because form embodies the consistent poetic music in the vehicle of the source language, the translator must find a parallel music in the target language. This is both a challenge and an opportunity. As Douglas Hofstadter remarked recently, ‘To pour the semantics into various vessels and get a music is a marvellous thing’ (Hofstadter 2011). Good translations make the most of the interaction between the time-and-language-bound ‘semantics’ of the tenor and the ‘vessel’, or vehicle, of the new language in which they are conveyed; the verse form of the translation carries both music and meaning. I would like to look now at three different strategies for rendering this aspect in recent English translations of canonical texts. My concern here is not with surface accuracy, the ‘meaning’ a trot might convey, or single aural effects, but the work as a whole and the particular verse forms in English

that give unity to the translation and let it ‘sing’ in our time. The three versions I will consider—Richard Howard’s *Flowers of Evil*, Robert Pinsky’s *The Inferno*, and Seamus Heaney’s *Beowulf*—all succeed in retaining the unity of their originals, and they speak to our time while preserving the essential foreignness of the works. To label them with the standard encomium ‘definitive’ (besides implying that a single defining translation is possible or even desirable) would, I think, underplay the individuality of their approaches, their genius, if you will. As Hofstadter notes, we are dealing here not with ‘*the* music’ but with ‘*a* music’. Like all translations, these works are interpretations: in this case, fine poets reading their forebears in the art. In the discussion that follows, I hope to bring out some of the distinctiveness of their approaches.

I will start with the most recent original text, Baudelaire’s *Les Fleurs du Mal* from the mid-nineteenth century, and move back in time. Richard Howard’s brilliant version of this seminal work of modern European poetry was first published in 1982. Perhaps the most striking formal element of Howard’s translation is the lack of rhyme. As Howard notes in his introduction, ‘Baudelaire *always* rhymes when he writes in verse’, but the American poet has given up this element to concentrate on other forms of unity, including thematic motifs, a certain Baudelairean ‘mythology’ embodied in the work, and a particular intimacy of voice (Howard 1982). But Howard has not disregarded formal concerns in his translation. What unifies his version on the aural level is not rhyme but meter: the consistent use of iambic rhythms in line lengths parallel to those in Baudelaire’s originals. Howard also generally maintains Baudelaire’s stanza breaks, so the pauses and turns in a sonnet like ‘Correspondances’, for example, occur at the same places in both original and translation; in this particular instance, Howard successfully reproduces the single sentence that makes up the entire two-stanza sestet:

There are odors succulent as young flesh,
sweet as flutes, and green as any grass,
while others—rich, corrupt and masterful—

possess the power of such infinite things
as incense, amber, benjamin and musk,
to praise the senses’ raptures and the mind’s.

(Baudelaire 1982, 15)

Baudelaire’s dramatic stanza break just before the verb about those more corrupt smells—central to his argument in the poem and the book as a whole about the transcendent power of supposedly ‘evil’ things—is preserved in Howard’s translation.

The fluid but clearly formal music of Howard's unrhymed iambic meter is even more noticeable in his translation of shorter-lined forms like the ballad, as in the closing quatrains from his translation of '*Le Chat*', 'Cat':

One night his brindled fur gave off
a perfume so intense
I seemed to be embalmed because
(just once!) I fondled him . . .

Familiar spirit, genius, judge,
the cat presides—inspires
events that he appears to spurn,
half goblin and half god!

and when my spellbound eyes at last
relinquish worship of
this cat they love to contemplate
and look inside myself,

I find to my astonishment
like living opals there
his fiery pupils, embers which
observe me fixedly.

(Baudelaire 1982, 56)

Because English ballad meter—alternating four and three-beat lines—is so deeply engrained in everything from nursery rhymes, to hymns, to Emily Dickinson, our poetic ears today retain an effect of both closure and forward progress stanza by stanza even without rhyme, so the lyric movement of Baudelaire's nineteenth-century original is well echoed in this translation. Rhyme, even if it didn't distort syntax and meaning, would actually *overlay* the music in the original because the rhythm of ballad measure already sounds so insistent to modern ears. It would also, of course, remove a good portion of what Schleiermacher calls the 'ease and naturalness' of the original.

Baudelaire's distinctive tonal control—his ability to move effortlessly from the sensual to the imaginative, emotional and intellectual without changes of register—is central to the unity of his achievement. Howard's unrhymed but metered interpretation renders it boldly—not as a mere imitation or what Lawrence Venuti calls 'an illusion of transparency' (Venuti 2008), but as an interaction between two poetic presences. Like all strong translations, Howard's version is colored by his own poetic proclivities: his

Baudelaire is a bit more erudite, subtle and indirect than the original. This ‘coloration’ occurs in Pinsky’s and Heaney’s translations as well. These poets do not aim for self-effacement in translation, even if such were possible, but rather active engagement. Each maintains his unique contemporary perspective as he deals with the past, and that dynamic interaction both reminds us of our distance from the original and helps preserve its vitality.

In his translation of Dante’s *Inferno*, first published in 1994, Robert Pinsky’s engagement with verse form is focused less on tone than on narrative energy: specifically, the combination of unity, flexibility and swiftness with which Dante’s *terza rima* infuses the work. As he explains in his translator’s note, the sonically linked three-line stanzas of *terza rima*, rhyming *aba bcb cdc* and so forth, allow for movement that is ‘propulsive and epigrammatic’ at the same time (Pinsky 1994). The relative dearth of full rhymes in English compared with Dante’s Italian makes direct imitation of the form nearly impossible in the long haul, and, though Pinsky admires the way prose translations can capture the narrative movement (which makes sense, given that prose has been the dominant way to develop narrative in English since the rise of the novel), he is committed to retaining the work’s character as epic poetry. His solution is not to surrender rhyme and rely largely on meter, as Howard does, but to work with a broader sense of rhyme, developing a particular kind of slant rhyme that allows him to retain the formal unity of the original without the distortions of phrasing and syntax or the heavy thud that full rhyme would create if used in *terza rima* today. The anchor of his slant rhymes is the repetition of closing consonants; their flexibility comes from his openness to wide variation in the interior vowels. The speed and fluidity Pinsky develops with this approach come through most strikingly in the openings of cantos, as here in Canto IV, when the speaker is suddenly awakened from a swoon:

Breaking the deep sleep that filled my head,
 A heavy slap of thunder startled me up
 As though by force; with rested eyes I stood

Peering to find where I was—in truth, the lip
 Above the chasm of pain, which holds the din
 Of infinite grief: a gulf so dark and deep

And murky that though I gazed intently down
 Into the canyon, I could see nothing below.

(Dante 1994)

The rhymes here—‘head’ and ‘stood’; ‘up’, ‘lip’ and ‘deep’; ‘din’ and ‘down’—are close enough to provide a version of the original music that works for contemporary

readers but not so close that their echoes might impede the energy of the loose iambic pentameter or turn the linked structure into shackles. The fact that the rhymes are on strong monosyllabic words augments the swiftness here. A fully rhymed version of this passage from a translation in 1949, in contrast, offers these ponderous, mostly multisyllabic rhymes: ‘waken me’ and ‘shaken me’; ‘bound me’, ‘around me’ and ‘found me’; and ‘wonder’ and ‘whereunder’ (Dante 1949).

In his drive for fluidity and narrative energy, Pinsky takes two steps that depart from the original in a way that Howard’s Baudelaire does not. First, he makes extensive use of enjambment to run sentences rapidly over breaks between the tercets—‘I stood // Peering’; ‘dark and deep // And murky’—while Dante’s tercets, as in the passage here, tend more toward syntactic closure. And second, he exploits the relative concision of English (where a syllable or two might do the work of three or four in Italian) to convey Dante’s narrative in a shorter space, translating not line by line or tercet by tercet but more sentence by sentence. The eight lines of Canto IV cited above, for example, are four closed tercets, or twelve lines, in the original. While these two choices might seem like real liberties, they give Pinsky an English vehicle that is comparable in speed and flexibility to Dante’s own. That vehicle has Pinsky’s name on it—he showed himself to be a master of swift, enjambed iambic pentameter from his first book on—but the tenor is as clear and vigorous a Dante as we are likely to see in our time.

If Howard’s major achievement is in rendering tone and Pinsky’s in bringing across narrative drive, Seamus Heaney concentrates on communicating the voice of the original, what he calls the ‘enabling note’ that ‘establishes the translator’s [and, consequently, the reader’s] right-of-way into and through a text’ (Heaney 2000). Voice, of course, is related to words not just as we read them, but as we *hear* them. Given the differences in languages, such a focus on the sound of the original would be impossible for the other two translators, but the fact that the Anglo Saxon of *Beowulf* is a direct, if much removed, ancestor of Heaney’s own tongue lends a kind of archaeological validity to his enterprise. The ‘archaeology’ here is not merely etymological, though the poet delights in Anglo Saxon words that survived a millennium of evolution of English to turn up in the speech of his relatives in Ulster. The ‘enabling note’ that drives his translation is a largely aural phenomenon, having to do with particular ‘cadences’ of speech, a ‘weighty distinctness’ to separate phonetic units that results in what Heaney calls ‘solemnity of utterance’ (Heaney 2000). This attention to words as they are *spoken* makes sense in translating a poem that is written but considerably closer to the oral tradition than either Dante or Baudelaire. The ‘weightiness’ of separated phrases here leads Heaney toward a largely line-by-line approach, where the rhythms and alliterative form of the original build up a chant-like gravity, as in this description of Beowulf preparing to fight the monster Grendel underwater:

Beowulf got ready,
 donned his war-gear, indifferent to death;
 his mighty, hand-forged, fine-webbed mail
 would soon meet with the menace underwater.
 It would keep the bone-cage of his body safe:
 no enemy's clasp could crush him in it,
 no vicious armlock choke his life out.

While the vocabulary of *Beowulf* offers some links to modern English, the verse form itself is considerably more foreign to contemporary ears than either Dante's *terza rima* or Baudelaire's rhymed devices. Heaney's strategy in dealing with this ancient vehicle is to retain the underlying patterns—the four-beat line with a *caesura* or pause in the middle, alliteration on both sides of that caesura—but follow these 'rules' less rigidly than the Beowulf poet, allowing the caesura to be muted and reducing the amount of alliteration. The result gives us the historical 'foreignness' of the text—no one could mistake this passage for something originally written in the present—while maintaining what Heaney calls a 'directness of utterance' (Heaney 2000) in contemporary English. On a more specific level, his strong reliance on trochaic compounds—'war-gear', 'hand-forged', 'fine-webbed', 'bone-cage', and 'armlock' in this passage—reminds us of a world well before iambic rhythms took hold in English prosody and exploits the blunt power these compounds have in contemporary poetic usage. In an autobiographical essay, Heaney noted that he became a poet when his 'roots' crossed with his 'reading' (Heaney 1980), and the particularly consonant-and-trochee laden 'coloration' he gives to *Beowulf* is itself tinted by his own early passion for the work of Theodore Roethke and Gerard Manley Hopkins.

Many factors beyond responses to verse form go into translations of classic texts, of course. But effective engagement with the aural patterns of canonical poems is a starting point for any successful translation. As Heaney put it, a translator must find the 'tuning fork that will give you the note and pitch for the overall music of the work' (Heaney 2000). Developing that fundamental music in translation involves neither a surrender of contemporary poetic practices to those of the past nor a replacement of past strategies with current ones, but rather a dynamic interaction between poets across linguistic boundaries and centuries.

REFERENCES

- Baudelaire C. 1982. *Flowers of Evil*, trans. Richard Howard. Boston: David R. Godine, 15, 56.
 Beowulf poet. 2000. *Beowulf*, trans. Seamus Heaney. New York: Farrar, Straus & Giroux, 101.
 Dante A. 1949. *The Divine Comedy: Hell*, trans. Dorothy L. Sayers. Baltimore: Penguin, 91.

- Dante A. 1994. *The Inferno*, trans. Robert Pinsky. New York: Farrar, Straus & Giroux, 35.
- Eliot T. S. 1961. The Music of Poetry. *On Poetry and Poets*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 22.
- Frost R. 1973. *Robert Frost on Writing*, ed. Berry E. New Brunswick: Rutgers University Press, 159.
- Heaney S. 1980. Belfast. *Preoccupations: Selected Prose 1968–1978*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 37.
- Heaney S. 2000. Introduction. *Beowulf*, trans. Seamus Heaney. New York: Farrar, Straus & Giroux, xxvii.
- Hofstadter D. 2011. *Let 100 Neutrinos Bloom*. The American Literary Translators Association Annual Conference, Kansas City.
- Howard R. 1982. Foreword. *Flowers of Evil*, trans. Richard Howard. Boston: David R. Godine, xix-xxi.
- Pinsky R. 1994. Translator's Note. *The Inferno*, trans. Robert Pinsky. New York: Farrar, Straus & Giroux, xxiii.
- Schleiermacher F. 1992. On the Different Methods of Translating, trans. Waltraud Bartscht. *Theories of Translation*, eds. Schulte R. and Biguenet J. Chicago: The University of Chicago Press, 52.
- Venuti L. 2008. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*, second edition. New York: Routledge, 1.

KANONINIŲ TEKSTŲ VERTIMAS: KAIP IŠVERSTI POETINĘ FORMĄ

DON BOGEN

Santrauka

Kanoninių poetinių tekstų vertėjai poetai Richardas Howardas, Robertas Pinsky ir Seamusas Heaney savo vertimuose išplėtojo efektyvias strategijas, leidžiančias senąsias poetines formas perteikti šiuolaikine anglų kalba. Jų pasiūlytos *Piktybės gėlių* (į angl. k. vertė Richard Howard), *Pragaro* (į angl. k. vertė Robert Pinsky) ir *Beovulfo* (į angl. k. vertė Seamus Heaney) versijos pasižymi aiškia, visą kūrinį vienijančia poetine melodika. Atmetę perregimumo iliuziją, vertėjai pasiūlė kruopščiai apgalvotas kanoninių tekstų interpretacijas: šių poezijos tekstų vertimai „nuspelvinti“ tomis spalvomis, kurios vertėjui atrodė svarbiausios tekste originalo kalba. Kiekvienas jų išryškina esminį teksto originalo kalba aspektą: nuotaiką Baudelaire'o poezijoje, įtraukiantį Dante'ės pasakojimą, *Beovulfo* eilių skambesį. Aptariamuose vertimuose yra išlikęs esminis originalo teksto kitoniškumas, rodantis šio teksto priklausymą kitai kultūrai ir kitam laikui, bet jie prabyla šiandieniam skaitytojui suprantama kalba.

ELSE LASKER-SCHÜLER LYRIKOS VERTIMO KOGNITYVINIAI ASPEKTAI

LAURA NIEDZVIEGIENĖ

*Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Germanų filologijos katedra
laura.niedzviegiene@gmail.com*

Šiame straipsnyje remiantis kognityvinės lingvistikos teorijomis analizuojamos konceptualiosios metaforos, priklausančios konceptui SKYSTIS. Tiriamą tekstyną sudaro bene žymiausias vokiečių literatūrinio ekspresionizmo atstovės moters, Vokietijos žydės Else Lasker-Schüler (liet. Elzės Lasker-Šiūler) lyrika originalo ir lietuvių kalba (vertėjas Kęstutis Navakas). Nagrinėjant minėtus tekstus pagal kognityvinės lingvistikos metodus atsiskleidžia kognityvinių procesų ir reiškinių vaidmuo kuriant ir verčiant grožinį tekstą, vartojamų konceptų ir konceptualizacijų sistematika, logika ir vertimo problematika, susijusi su pasaulio suvokimo raiška skirtingose kalbose. Tekstynėje rastos koncepto SKYSTIS leksemos ir jų konceptualizacijos sudaro megakonceptą SKYSTIS, kuris, suformuotas pagal originalų tekstą, randamas ir vertimuose. Konceptų ryšiai daugiakrypčiai, sąsajų laukas tirštas ir daugiasluoksnis.

ĮVADAS

Atsižvelgiant į Else Lasker-Schüler lyrikoje vartojamų metaforų ir metonimijų gausą ir dažnį, galima teigti, kad šie kalbiniai fenomenai jos poetinėje kūryboje užima ypatingą vietą. Versti tokį sodrų tekstą, kuriame kiekvienas žodis pasvertas ir „įkrautas“, – nemenkas iššūkis, todėl, dar prieš pradėdant versti, tekstą derėtų išanalizuoti kalbos pasaulėvaizdžio aspektu. Tik tada įmanomas tikrai adekvatus vertimas.

Tyrimo tikslas, metodika ir esami tyrimai

Tyrimas atliekamasiiekiant įrodyti, kad, kokybiškai verčiant tekstą iš vienos kalbos į kitą, originalo kalboje egzistuojančios konceptualiosios metaforos ir iš jų suformuotas kognityvinis megakonceptas perkeliama ir į išverstą tekstą. Kaip **tyrimo objektas** pasirinktos Else Lasker-Schüler lyrikoje ir jos vertimuose į lietuvių kalbą aptinkamos megakonceptui SKYSTIS priklausančios metaforiškosios ir metonimiškosios konceptualizacijos. **Tyrimo uždaviniai:** išsiaiškinti, kokią vaidmenį kognityviniai procesai ir fenomenai (konkrečiai – metafora ir metonimija) vaidina teksto kūrimo ir vertimo procese, kokia megakonceptui SKYSTIS priskirtinų konceptų sistematika, kokių problemų kilo vertėjui, vertusiam Lasker-Schüler lyriką iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą.

Pabrėžtina, kad grožinis tekstas šiame darbe analizuojamas **kognityvinės lingvistikos** aspektu.

Wernerio Kollerio teigimu, vertimas plačiąja prasme visada yra kultūrinis darbas, siaurąja prasme – darbas su kalba (Koller 2001, 59). Todėl prieš pradėdant versti tekstą būtina pasidomėti autoriumi, kūrinio atsiradimo laikotarpiu, **teksto** situacija, jo **vieta kontekste**, t. y. tarp kitų to autoriaus ar tokio paties pobūdžio tekstų, taip pat diskursą ar tekstą reikėtų integruoti į rėmus ar kontekstą (žr. Ivoro Armstrongo Richardso (1936 / 1983) ir Maxo Blacko (1956 / 1983) **sąveikos teoriją**¹, Marvinio Minsky **rėmų teoriją**², Teuno A. van Dijko **žinių rėmų teoriją**³ ir pan.), sutelkti dėmesį į kalbančiojo perspektyvą, antraštes ir, žinoma, konkretaus teksto gelmę. Taigi vertimas turėtų būti tikslus tiek išraiškos, tiek turinio prasme. Paulis Kušmaulis teigia, kad teksto suvokimas ir analizė yra svarbiausi vertėjo uždaviniai (Kušmaul 2000, 117).

Kol į metaforą buvo žvelgiama tik kaip į literatūrinį fenomeną, retorinę figūrą, kildavo klausimas, ar ji apskritai išverčiama. Kai **metaforą** imta suvokti **kaip konceptualų fenomeną**, pasikeitė ir požiūris į ją kaip į vertimo vieneta, tačiau į konceptualiąją metaforą per vertimo perspektyvą kol kas drįso pažvelgti palyginti nedaug lingvistų tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų. Šiame tyrime daugiausia remiamasi užsienio kognityvinės lingvistikos ir (konceptualiosios) metaforos vertimo teorijomis. Bene svarbiausia šiam tyrimui yra George'o Lakoffo ir Marko Johnsono kognityvinė konceptualiosios metaforos teorija (1980) bei Kollerio, Kušmaulio ir Ruth Schwertfeger teiginiai bei teorijos. Lietuvos lingvistai taip pat intensyviai tyrinėja konceptualiąsias metaforas, todėl būtina paminėti Rūtos Marcinkevičienės (2006), Jurgitos Kohrs (2006), Silvijos Papaurėlytės-Klovienės ir Jurgos Cibulskienės indėlių į šią sritį.

Konceptualiosios metaforos paremtos istorine, kultūrine ir individualia, asmenine, fizine bei dvasine patirtimi (Lakoff, Johnson 1980; *idem* 1998, 11; Black 1996; Kövecses 2002, 69; Muschard, Schulze 2005, 2; Dröšiger 2006; *idem* 2007). Konceptai gyvuoja, nes egzistuoja **prototipiškumas** ir **stereotipiškumas**. Atskirtis tarp kalbų ir kultūrų atsiranda ne tiek dėl kalbos barjero, kiek dėl skirtingo mąstymo ir suvokimo, skirtingų patirčių ir realijų. Pasak Kušmaulio, prototipai ir prototipų teorija ypač svarbūs tada, kai žodžių reikšmės priklauso nuo kultūrinio konteksto ir neturi atitikmenų kitose kalbose ir kultūrose arba tokius atitikmenis sunku rasti (Snell-Hornby, Hönig, Kušmaul, Schmitt 2006, 50). Lakoffo ir Johnsono idėjai, kad pasaulio konceptualizavimo mechanizmai yra pagrįsti mūsų tikrove, kasdienybe, pritaria ir Blackas, Antonio Barcelona (2003) bei Hansas-Harry Dröšigeris (2007). Dröšigeris teigia, kad metafora ir metonimija yra neatskiriami kalbos ir mąstymo fenomenai, kylantys iš žmogaus patirties, refleksijos, ryšio su savo vidumi ir išore: pats žmogus, kaip dalių visuma

¹ vok. *die Interaktionstheorie*.

² vok. *die Rahmentheorie*; angl. *Frame theory, Frame system theory*, 1975 m.

³ angl. *knowledge frames*, 1980 m.

(metonimiškai), yra pasaulio pažinimo atspirties taškas, o vėliau prie metonimiškosios sampratos prisilieja metaforiškosios išraiškos formos (Drößiger 2007, 115). Tai tampa akivaizdu ir nagrinėjant tekstyną.

EMPIRINĖ DALIS

Kelios pastabos dėl **teksto vaizdinio pateikimo**. Šiame straipsnyje konceptualiosios metaforos pateikiamos SUMAŽINTOMIS DIDŽIOSIOMIS raidėmis, konceptai – DIDŽIOSIOMIS raidėmis, o kalbinės metaforos⁴ *pasviruoju šriftu*. Paryškintas pavyzdžio numeris nurodomas abipusiuose skliausteliuose (), o jo šaltinis – straipsnio pabaigoje esančioje rodyklėje. Visas straipsnyje pateiktas schemas sudarė šio straipsnio autorė. Jos sudarytos remiantis tekстыne rastomis vokiškėmis ir lietuviškėmis leksemomis. Punktyrine linija schemose žymimos metaforiškosios ir metonimiškosios konceptualizacijos.

Kategorija SKYSTIS apima daug dėmenų, nes skysčiu galima vadinti bet ką, kas yra bent kiek taku ar keičia formą: ašaras ir prakaitą, tekančią laiką ir paskutinį senkančios kantrybės lašą, skystą protą ir skystas blauzdas. Tai keletas stereotipinių skysčio konceptualizacijų, gyvuojančių mūsų kultūroje ir kalboje. Šiame straipsnyje bus aptariami paradigminiai ir sintagminiai su skysčiu, skystumu, tekėjimu ir pan. susijusių leksemų ryšiai ir iš jų atsiskleidžiančios konceptualizacijos.

Tekстыne, kurį sudaro 52 tekstai (26 originalūs tekstai ir jų vertimai į lietuvių kalbą) rasta 12 su skysta substancija susijusių veiksmažodžių ir 14 skystį žyminčių arba su juo susijusių daiktavardžių. Veiksmažodžiai: „*fließen*“ / „tekėti“, „*regnen*“ / „lyti“ arba „*ausregnen*“ / „išsilyti“, „*zerfließen*“ / „ištirpti“, „*tropfen*“ / „lašėti“, „*strömen*“ / „lietis“, „*weinen*“ / „verkti“, „*durchtränken*“ / „persmelkti“ (t. p. reiškia ir „permerkti, persunkti“), „*trinken*“ / „gerti“, „*nippen*“ / „siurbčioti“, „*schwimmen*“ / „plaukti“, „*versinken*“ / „nugrimzti“, „*landen*“ / „parplaukti“. Daiktavardžiai: – / „vanduo“⁵ arba dgs. „*die Wasser*“ / „vandenys“, „*Meere*“ / „jūros“, „*See*“ / „jūra“, „*Fluß*“⁶ / „upė“, „*Bach*“ / „upelis“, „*Brunnen*“ / „šaltinis“, „*Wellen*“ / „bangos“, „*Tropfen*“ / „lašai“, „*Tau*“ / „rasa“, „*Schneeregen*“ / „šlapdriba“, „*Blut*“ / „kraujas“, „*Tränke*“ / „girdykla“, „*Tränen*“ / „ašaros“, „*im Weinen*“ / „raudant“ („raudoje“⁷). Visų jų metaforiškosios ir metonimiškosios reikšmės, sujungtos į schemą, tinklą, sudaro sisteminių megakonceptą SKYSTIS.

⁴ Remdamasi Lakoffo ir Johnsono konceptualiosios metaforos teorija, Schnadwinkel teigia, kad konceptualioji metafora susideda iš kalbinių metaforų, pvz., konceptualiąją metaforą LAIKAS YRA PINIGAI suformuoja tokios kalbinės metaforos kaip *Tu švaistai mano laiką arba Tai padės Jums sutaupyti daug laiko* ir pan. (plg. Lakoff, Johnson 1980; idem 1998; Schnadwinkel 2002, 11–13; Schäffner, Wiesemann 2001, 44 ir kt.).

⁵ (13) pavyzdyje matyti, kad vertėjas pavartoja leksemą „vanduo“, nors originale jos nėra. Šitai lemia lietuvių kalbos leksika: vok. „*das Weihbecken*“ – liet. „švęsto vandens dubuo“.

⁶ Pavyzdys pateikiamas pagal senąją rašybą.

⁷ Skliaustuose pateiktas šio straipsnio autorės siūlomas vertimas. Daugiau apie tai žr. (22) pavyzdžio analizę.

Straipsnyje aptariamos ir struktūrinės⁸, ir ontologinės⁹, ir orientacinės metaforos¹⁰ (Lakoff, Johnson 1998, 22–35). Skysčio metaforos priskiriamos struktūrinėms, nes skystis siejamas su kitu konceptu per tam tikras savybes, t. y. vieno koncepto struktūra pritaikoma kitam. Ontologinių metaforų rasta nedaug, nes jos paprastai žymi abstraktaus reiškinių – įvykio, veiksmo, emocijos, idėjos (Lakoff, Johnson 1998, 35–36) – sukonkretinimą, sudaiktinimą arba „atgaivinimą“, įsameninimą, todėl literatūrologų dažnai tiesiog vadinamos personifikacija. Megakonceptui SKYSTIS priskirtini konceptai daugiausia yra konkretūs, apčiuopiami, todėl ontologinis lygmuo nepasiekiamas, išskyrus tuos atvejus, kai skysčio konceptas metonimiškai žymi ką nors abstraktaus, o ta abstrakcija yra įsameninama (pvz., AŠAROS YRA GEDULAS → GEDULAS YRA ŠYDAS). Pasak Birte Schnadwinkel (2002, 19), personifikacija yra vienas ontologinės metaforos tipų šalia tokių metaforų kaip, pvz., „talpykla“ ar „indas“ (ŠIRDIS / GYVENIMAS / KŪNAS YRA INDAS / TALPYKLA ir kt.). Orientacinės metaforos šiuo atveju reiškiamos per su skysčiu susijusius abstrakčius konceptus, žyminčius, pvz., išgyvenimus ar emocijas (LIŪDESYS YRA KRYPTIS ŽEMYN).

Megakonceptas SKYSTIS

Schäffner pritaria Wolfgango Waltherio¹¹ idėjai, kad metafora tekste gali užimti pačią svarbiausią vietą ir būti glaudžiai susijusi su kitomis to teksto metaforomis bei sudaryti tinklą, kuris „trūktų“, jeigu viena ar kelios metaforos būtų klaidingai suprastos ar išverstos (Snell-Hornby, Hönig, Kußmaul, Schmitt 2006, 285). Megakonceptą SKYSTIS taip pat galima traktuoti kaip sistemą, tekstą (tiksliau – daug tekstų) apimančią metaforą, kurios branduolį šiuo konkrečiu atveju sudaro konceptai KRAUJAS ir AŠAROS. Konceptas KRAUJAS svarbus ne tik dėl leksemos vartojimo dažnio (tik ši leksema tekстыne kartojasi net 9 kartus), bet ir dėl su ja susijusių metaforiškųjų ir metonimiškųjų konceptualizacijų. O konceptas AŠAROS yra reikšmingas būtent dėl turinio (tiek vokiškame, tiek lietuviškame tekste leksema aptinkama tik vieną kartą). Šis konceptas apima platų konceptualizacijų lauką, nes prie jo dar šliejasi ir jį praturtina leksema *verkti*, tekстыne pasikartojanti 6 kartus.

Konceptas BLUT / KRAUJAS. Kraujas įvairių ritualų metu buvo traktuojamas kaip gyvybės esmė, jėgų teikianti medžiaga. Jis dažnai siejamas su konceptais ŠALTAS ir KARŠTAS (*šaltakraujis, karštakraujis*), tačiau pirmiausia KRAUJAS YRA SKYSTIS (*krau-*

⁸ pvz., VANDUO YRA VEIDRODIS.

⁹ pvz., ŠIRDIS YRA INDAS, VERKSMAS / RAUDA YRA ERDVĖ.

¹⁰ pvz., LIŪDESYS YRA KRYPTIS ŽEMYN. Ši konceptualioji metafora išsamiai aptarta Papaurėlytės-Klovienės straipsnyje lietuvių kalba (2006).

¹¹ Plg. su Walther W. 1986. Neue Aspekte der Übersetzung von Metaphern in journalistischen Texten (E-D). *Fremdsprachen* 30, 162–166, 237–242. Straipsnyje šis šaltinis tiesiogiai nenaudojamas, todėl jo bibliografinis aprašas į literatūros sąrašą neįtrauktas.

jas teka, laša, kraują pralieja, tvarstis permirksta krauju). Be to, kraujas tebenaudojamas priesaikai užtvirtinti¹². Kaip minėta, metonimijos tam tikrame kontekste įgauna metaforišką reikšmę. Lasker-Schüler lyrikoje kraujas metonimiškai žymi visą žmogų, jo kūną. Pasitelkiant kraują, metaforiškai konceptualizuojamas karas (kraujo praliejimas), kova, mirtis. Kraujas ir jo raudona spalva neretai tampa pavojaus signalais, per kraują grėžiamasi mirties temos link.

Eilėraštyje „Abelis“ atgimsta biblinis¹³ mitas apie brolių Kaino ir Abelio tragediją. Išskyla vaizdinys – krauju nudažytas raudonas dangus ir brolių nudystės scena:

(1) <i>„Abel, Abel, dein Blut färbt den Himmel tief.“</i>	„Abeli, Abeli, tavo kraujas sodriai dangų nudažo.“
---	---

Kraujas ne tik implikuoja mirtį, bet ir yra glaudžiai susijęs su neigiamomis emocijomis, pvz., ilgesiu, liūdesiu, tačiau sykiu ir su meile bei aistra, nes raudonis – tai meilės, aistros, ugnies, šilumos spalva. Raudona spalva metonimiškai ir metaforiškai susiejama su raudonomis gėlėmis:

(2) <i>„deines Blutes Rosen“</i>	„tavojo kraujo rožės“
----------------------------------	-----------------------

Ryšys tarp kraujo ir rožių neatsitiktinis – jis gyvas Antikos mituose, kur rožės kildinamos iš Veneros mylimojo Adonio kraujo. Pasak Hanso Biedermanno, trubadūrų dainose rožė simbolizavo žemiškąją, kūniškąją meilę (Biedermann 2002, 359). Būtent apie tokią meilę subtiliai kalba Else Lasker-Schüler. Eilėraščiuose nemažai erotikos, meilės scenų, bet jos užkoduotos, apie jas kalbama metaforomis.

Raudona spalva yra viena intensyviausių, ji siejasi su ugnimi, karščiu. Todėl kraujo konceptas ir vokiečių, ir lietuvių kalba reiškia INTENSIVUMĄ, KARŠTĮ, kartais UGNĮ:

(3) <i>„Immer ging ich durch Granaten, Sah durch dein Blut Die Welt überall brennen Vor Liebe.“</i>	„Nuolat eidama pro granatus, Pro tavo kraują mačiau Pasaulį visur liepsnojant Nuo meilės.“
--	---

¹² Manoma, kad Else Lasker-Schüler galėjo pasirašinėti savo krauju (Fessmann 2003, 17), tad šis motyvas aptinkamas ne tik jos kūryboje, bet ir biografijoje.

¹³ Nors Lasker-Schüler buvo žydų kilmės, jos kūryboje judaizmo idėjos ir ženklai darniai supinamos su krikščioniškaisiais. Lasker-Schüler net vadinama „didžiąja judaizmo ir krikščionybės taikytoja“, o pati rašytoja manė, kad šių religijų nė nereikia taikyti, nes jos organiškai išaugusios viena iš kitos ir viena nuo kitos neatsiejamos (Bauschinger 2004, 330–331).

Eilėraščiuose aptinkamos ir tokios konceptualizacijos, kai kraujas siejamas su gėlėmis pasitelkiant ne spalvą, o žodžių sąskambį, nes vokiečių kalba šie žodžiai yra gana artimi fonetiškai („Blut“ – „kraujas“, „bluten“ – „kraujuoti“, „Blüten“ – „žiedai“):

(4) „ <i>Alle Blüten täte ich
Zu deinem Blut.</i> “ | „Visus žiedus paversčiau
Tavo krauju.“ |
|---|---|

Šis sąskambis lietuvių kalba neperteiktas dėl suprantamų priežasčių. Straipsnyje „Translating the Poetry of Else Lasker-Schüler“ Schwertfeger teigia, kad Lasker-Schüler poezijoje svarbiausią vaidmenį vaidina skambesys, tad versdama poetės tekstus į anglų kalbą autorė pirmiausia siekė kuo didesnio fonetinio panašumo ir fonologinės kokybės (Schwertfeger 1999, 136–137). Tačiau autorė pabrėžia, kad vertimai turi būti harmoningi ir išstobulinti visapusiškai, o ne skiriant dėmesį tik kuriam nors vienam aspektui.

Analizuojant tekstyną paaiškėja, kad KRAUJAS YRA MATERIALUS OBJEKTAS / DAIKTAS (BLUT IST EIN MATERIELLES OBJEKT), turintis tam tikras fizines savybes:

- jame galima gulėti, būti:

(5) „ <i>Sein Herz aber liegt in meinem Blut.</i> “	„Bet jo širdis guli mano kraujy;“

- juo galima apsisagstyti, pasipuošti:

(6) „ <i>Und mein Herz wind ein Weihbecken,
Besterne dich mit meinem Blut;</i> “ | „O mano širdis bus švento vandens dubuo,
Persižvaigždink mano krauju;“ |
|--|---|

- jis apšviečia:

(7) „ <i>Mein Herz scheint hell
Vom Rosenblut der Hecken.</i> “ | „Skaisčiai šviečia mano širdis
Nuo gyvatvorių rožių.“ |
|---|--|

Šis pavyzdys, kurio vertime į lietuvių kalbą žodis „kraujas“ net neminimas, nors originale jis yra, tik patvirtina teiginį, kad rožė savaime implikuoja raudoną spalvą, todėl vertėjas, vengdamas gremėzdiškos konstrukcijos, žodžio „kraujas“ visai nevartoja. Intuityvus skaitytojas supranta, kad rožės čia būtent raudonos ir raudonai apšviečia širdį.

KRAUJAS YRA TAKI MEDŽIAGA / DAŽAI (BLUT IST EINE FLÜSSIGKEIT / FARBE):

(8) „*Ich färbte dir den Himmel brombeer
Mit meinem Herzblut.*“

„Aš nudažiau tau dangų gervuogių spalva
Savos širdies krauju.“

arba:

(9) „*Immer färbt dein Blut
meine Wangen rot.*“

„Tavo kraujas vis
rausvina man skruostus.“

Raudonas kraujas ne tik siejasi su rožėmis, bet ir tampa emocijų raiškos priemone: žmogus iš baimės pabąla, iš gėdos nurausta, būtent kraujas keičia mūsų išorę, valdomas mūsų vidaus, jausmų ir emocijų. Be to:

- jis gali per(si)sunkti, persmelkti:

(10) „*O, deines Blutes Rosen
Durchtränken sanft den Tod.*“

„O, tavojo kraujo rožės
Švelniai persmelkia mirtį.“

- jame galima plaukti:

(11) „*Leise schwimmt der Mond
durch mein Blut ...*“

„Tyliai plaukia mano kraujyje mėnuo...“

- jį galima gerti:

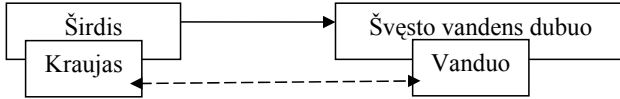
(12) „*Sein Herz aber liegt in meinem Blut.
Zehn Wölfe gingen an meine Tränke.*“

„Bet jo širdis guli mano kraujy;
Dešimt vilkų atėjo prie manos girdyklos.“

Tai citata iš eilėrašcio „Faraonas ir Juozapas“. Juozapas buvo vienuoliktasis, mylimiausias Jokūbo sūnus. Pavydo genami, dešimt vyresniųjų brolių nusprendė jį nužudyti, tad skaičius dešimt paminėtas neatsitiktinai. Eilėraštyje aptinkame metaforą ŠIRDIS YRA GIRDYKLA (HERZ IST EINE TRÄNKE), kuri atrodo visai logiška ir motyvuota, kadangi atliepia metaforą ŠIRDIS YRA INDAS (HERZ IST EIN GEFÄß), be to, KRAUJAS YRA SKYSTIS IR GĖRIMAS (BLUT IST EINE FLÜSSIGKEIT / EIN GETRÄNK), taigi išlaikomas loginis ryšys tarp širdies kaip indo ar girdyklos ir jame esančio gėrimo – kraujo. Vynas glaudžiai siejamas su krauju krikščioniškojoje tradicijoje: vynas Eucharistijoje suprantamas kaip Jėzaus Kristaus kraujas.

Eilėraštyje „Vienulis“ širdis tampa švento vandens dubeniu, o kraujas – švęstu vandeniu (žr. 1 pav.):

- (13) „*Und mein Herz wird ein Weibbecken,
Besterne dich mit meinem Blut;*“ „O mano širdis bus švęsto vandens dubuo,
Persišvaigždink mano kraujų;“

I pav. Ontologinė metafora ŠIRDIS YRA INDAS

Čia vėl aptinkame konceptualiąją metaforą ŠIRDIS YRA INDAS. Širdis yra ta vieta, kurioje esą yra siela, o sieloje slypi jausmai ir Dievo tikėjimas. Švęstas vanduo reiškia laiminimą, apsaugą nuo piktybų dvasių, jis naudojamas nuodėmėms nuplauti. Dėl šios priežasties jis yra bažnytinių apeigų dalis. Minėtame Lasker-Schüler eilėraštyje kraujas atlieka švęsto vandens funkciją ir supanašėja su KRISTAUS KRAUJO konceptu, nes Kristaus kraujas taip pat turėjo nuplauti žmonijos nuodėmes. Nei vertėjui, nei skaitytojui neturėtų kilti šių konceptualizacijų supratimo problemų, nes lengva išvelgti sąsajas tarp krikščioniškosios tradicijos ir jos išraiškos eilėraštyje.

Apibendrinant kraujo konceptualizacijas, galima teigti, kad Lasker-Schüler eilėraščiuose kraujas konceptualizuojamas konkrečiai, logiškai, konceptualizacijos glaudžiai susijusios su religija ir mitologija. Kraujas yra skystis, galintis reikšti kovą, aistrą, meilę, mirtį, nuodėmių atpirkimą, jame išlieka prisiminimai ir atsispindi jausmai.

Konceptas TRĀNEN / AŠAROS. Nepaisant to, kad Lasker-Schüler eilėraščiai kupini skausmo, liūdesio, tokia leksema kaip, pvz., *Tränen / ašaros* tiriamame tekстыne aptinkama tik vieną kartą (eilėraštyje „*Der Mönch*“, „Vienuolis“):

- (14) „*Deine Tränen tranken
schlafende Blumen (...).*“ „Tavo ašaras gėrė
miegančios gėlės (...).“

O leksema *weinen / verkti* kartojasi net 6 kartus ir išplečia koncepto AŠAROS lauką.

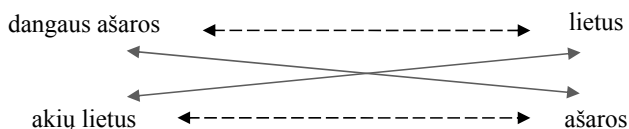
Ašaros, kaip ir kraujas, yra skystis, kurį taip pat galima gerti. Ašaros implikuoja vandenį. Vanduo tekстыne minimas vienintelį kartą ir reiškia ne ką kita kaip ašaras, taigi tarp ašarų ir vandens atsiranda ypatingas ryšys:

- (15) „*Hinter meinen Augen stehen Wasser,
Die muß ich alle weinen.*“ „Vandenys už mano akių,
Kuriuos privalau išverkti.“

Kitas su pirmuoju glaudžiai susijęs pavyzdys:

- (16) „*Hinter Bäumen berg ich mich –* „Aš už medžių slepiuos,
Bis meine Augen Kol išsilyja mano akys (...).“
Ausgeregnet haben.“

Galima teigti, kad verksmas yra susijęs su gamta ir su žmogumi: dangaus ašaros reiškia lietu, o akių lietus ir akių vandenys žymi ašaras (žr. 2 pav.):

2 pav. Metaforiškosios ir metonimiškosios konceptualizacijos

Ašaros, krintančios iš viršaus žemyn arba iš dangaus į žemę, taip pat yra susijusios su metafora AŠAROS YRA LIETUS (WEINEN IST REGEN):

- (17) „*Ich weine –* „Verkiu –
Meine Träume fallen in die Welt.“ Mano sapnai į pasaulį krinta.“

Dar vienas pavyzdys:

- (18) „*Immer weint nun* „Dabar vis verkia
Vom Himmel deine Mutter (...).“ Iš dangaus tavo motina (...).“

Nors ašaros tiesiogiai nesiejamos su raudonuoju vynu, jos neretai pabyra ten, kur pražysta rožės, t. y. ten, kur praliejamas kraujas. Tokiu atveju susidaro metaforiška grandinė: AŠAROS YRA LIŪDESYS, NES ROŽĖS YRA KRAUJAS, O KRAUJAS YRA MIRTIS (TRÄNEN BEDEUTEN TRAUER, weil ROSEN SIND BLUT und BLUT IST TOD):

- (19) „*Und ich muß weinen* „O aš pravirkstu
Überall wo Rosen aufblühn.“ Visur, kur pražysta rožės.“

Ašaros visų pirma siejasi su netekties skausmu, ilgesiu, laukimu, ieškojimu, sumišimu. Kaip ir kraujas, ašaros yra vienas iš žmogaus kūno skysčių, todėl lengvai siejasi su vandeniu, pvz., lietumi arba rasa: *ašaros teka, krinta* kaip lietaus lašai, *žiba* kaip rasa ir pan. Ašaros nurodo ir verksmą, ir vandenį. Verkimas, arba verksmas, neatsiejamas nuo jausmų, vanduo neatsiejamas nuo gamtos (rasos, lietaus):

- (20) „*Goldnelken waren seine Augen;* „Akys jo – aukso gvazdikai,

Manchmal stand Tau in ihnen.“

Kartais buvo pilni rasos.“

Rasa žymi ne tik ašaras, bet ir laiką, ankstyvą paros metą, rytą:

- (21) *„Ich will der Tau deiner Frühe sein,
Deiner Abendsehnsucht pochendes Amen.“* „Noriu būti tavo ryto rasa,
Vakario tavo ilgesio dunksintis
amen.“

Originalo tekste verksmas konceptualizuojamas kaip erdvė, vieta (vokiškai „*im Weinen*“ pažodžiui reiškia „verksme“) – taip diktuoja kalbos sintaksinės normos, bet egzistuoja ir tą pačią reikšmę turinti veiksmožodinė forma, kurią autorė galėjo pavartoti savo tekste, bet to nepadarė:

- (22) *„Ich sah auch die Engel im Weinen,
Im Wind und im Schneeregen.“* „Aš mačiau ir angelus raudant,
Vėjų bei šlapdriboj.“

Šio straipsnio autorės nuomone, Lasker-Schüler sąmoningai rinkosi trijų vienos sintaksinės sandaros žodžių junginių sąskambį („*im Weinen*“, „*im Wind*“, „*im Schneeregen*“), todėl reikėjo jį išlaikyti ir vertime. Į lietuvių kalbą šis junginys išverstas padalyviu („raudant“), taip sugriaunama verksmo, raudos kaip erdvės, į kurią patenka žmogus, struktūra, nors verksmo, ar bent jau liūdesio, kaip erdvės konceptualizacija lietuvių kalboje taip pat yra įmanoma (pvz., „Aš mačiau ir angelus *raudoj*. / Vėjų bei šlapdriboj“). Lietuvių kalboje emocijos taip pat konceptualizuojamos kaip erdvė ar vieta, tai liudija ir kitos metaforos: *pulti į paniką, paskęsti ašarose, liūdesyje, meilėje, nugrimzti / pasinerti į liūdesį, sielvartą, pasiklysti jausmuose*. Be to, tokios kalbinės metaforos formuoja Lakoffo ir Johnsonso įvardytą orientacinę metaforą LIŪDESYS / SIELVARTAS YRA KRYPTIS ŽEMYN (TRAURIG SEIN IST UNTEN).

Neigiamos emocijos atskiria žmogų nuo išorinio pasaulio:

- (23) *„Aber dein Antlitz spinnt
Einen Schleier aus Weinen.“* „Bet tavo veidas verpia
Verksmo šydą.“

Metaforos MEILĖ YRA SKRAISTĖ (LIEBE IST EIN UMHÄNGETUCH) ir GEDULAS YRA ŠYDAS (TRAUER IST EIN SCHLEIER) turi nemažai panašumų. Tiek meilės jausmas, tiek netekties skausmas apima visą žmogų: meilė maloniai apsupa, apgobia, o liūdesys ar sielvartas apdengia akis, tampa šydu. Tai liudija ir kalbinės metaforos: *nematyti kelio pro ašaras, ašaros aptemdė akis* ir pan.

Kiti konceptai. Konceptas ŠALTINIS dažniausiai siejamas su pirmaprade gamtos jėga, sveikata, grožiu, energija, ko nors pradžia, ištakomis arba (neišsemiamais, atsinau-

jinančiais) ištekliais: sveikatos, jaunystės šaltinis, lėšų, energijos šaltinis ir pan. Tekstyne konceptas ŠALTINIS daugiausia siejamas su pradžia, ištakomis:

(24) „ <i>Am Brunnen meiner Heimat
Steht ein Engel (...).</i> “ | „Prie mano tėvynės šaltinio
Stovi angelas (...).“ |
|---|--|

Šiame eilėraštyje šaltinio vaizdinys nėra tik poetinė išmonė ar metafora, tai – vaizdinis ženklas (angelų statulos neretai įkurdinamos prie šaltinių, fontanų). Šiuo atveju šaltinis yra iš praeities išskylantis konkretus vaizdinys ir kartu praeities, pradžios simbolis – jis žymi tėvynę, taigi žmogaus ištakas. Be to, Lasker-Schüler lyrikoje aptinkamas ŠALTINIO konceptas ir VANDENS bei KRAUJO konceptai siejasi ir su šaltinio simboliu krikščioniškojoje tradicijoje: Senajame Testamente „dykumoje Mozės surastas šaltinis tampa Nukryžiuotojo žaizdų simboliu, o iš jų srūvantis kraujas atneša žmonijai išganymą, taip pat kaip ir krikšto vanduo“ (Biedermann 2001, 410–411).

Tekstyne randamą konceptą UPELIS būtų galima sieti su savo atvaizdą vandenyje įsimylėjusio Narcizo mitu:

(25) „ <i>Ich liebe dich zauberisch wie
im Spiegel des Bachs (...).</i> “ | „Kerėtojiškai myliu tave
nelyg upelio veidrody (...).“ |
|---|---|

Upelis, ir apskritai vanduo, yra lyg veidrodis, nes atspindi atvaizdą. Apibendrinant galima teigti, kad megakonceptui SKYSTIS būdinga ir metafora VANDUO YRA VEIDRODIS (WASSER IST EIN SPIEGEL): vandenyje atsispindi vaizdas, o kai vanduo virsta ledu, šis skyla, dūžta ir pan.

Akys gretinamos su Nilo bangomis ir sunkiais lašais:

(26) „ <i>Seine Augen gehen und kommen
Wie schillernde Nilwellen.</i> “ | „Jo akys blaškosi,
Lyg blyksinčios Nilo bangos.“ |
|---|---|

Žvilgsnis pritvinkęs ašarų:

(27) „ <i>Ich höre Deine Schritte seufzen
Und meine Augen sind
schwere dunkle Tropfen.</i> “ | „Girdžiu tavo žingsnių atodūsius,
O mano akys –
sunkūs tamsūs lašai.“ |
|--|---|

Medžių lapija konceptualizuojama kaip tai, kas tirpsta, ji siejasi su metafora MAŽĖJIMAS YRA TIRPIMAS (SICH VERMINDERN / REDUZIEREN HEIŠT SCHMELZEN):

(28) „ <i>Wenn das Laub zerfließt
Und die Zweige schmal werden.</i> “ | „Kai ištirps lapija
Ir šakos liks plonos.“ |
|---|---|

Tirpsta sniegas ir ledas, tirpdami jie mažta, virsta vandeniu ir išgaruoja, išnyksta. Remiantis šia fizikine patirtimi, formuojamos tokios metaforos kaip minėtoji. Laikas senka ir tirpsta, tirpsta abejonės, rūpesčiai, pinigai.

Lasker-Schüler eilėraščiuose lapija tirpsta, o žvaigždės laša:

(29) „Die Sterne (...)

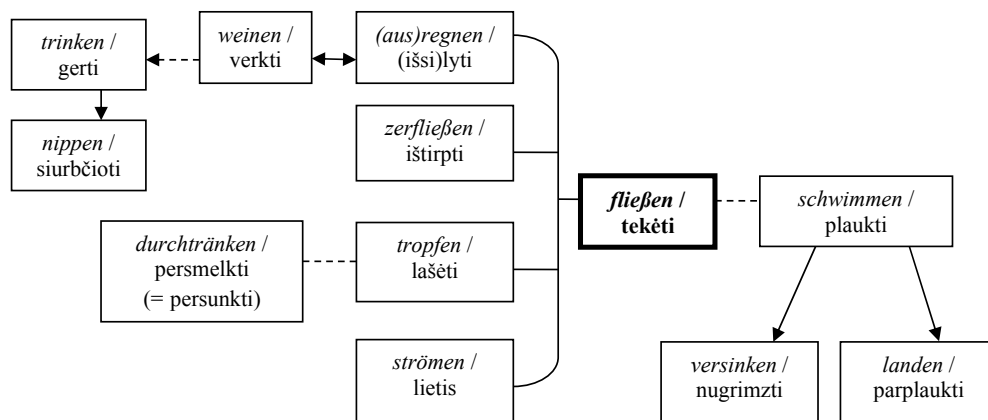
Tropfen schwer auf mein Herz.“

„Žvaigždės (...)

Sunkiai laša į mano širdį.“

Žvaigždžių lašų vaizdinys tiesiogiai siejasi su lietumi, nes krintančių žvaigždžių ir lietaus lašų trajektorija yra ta pati – iš dangaus į žemę.

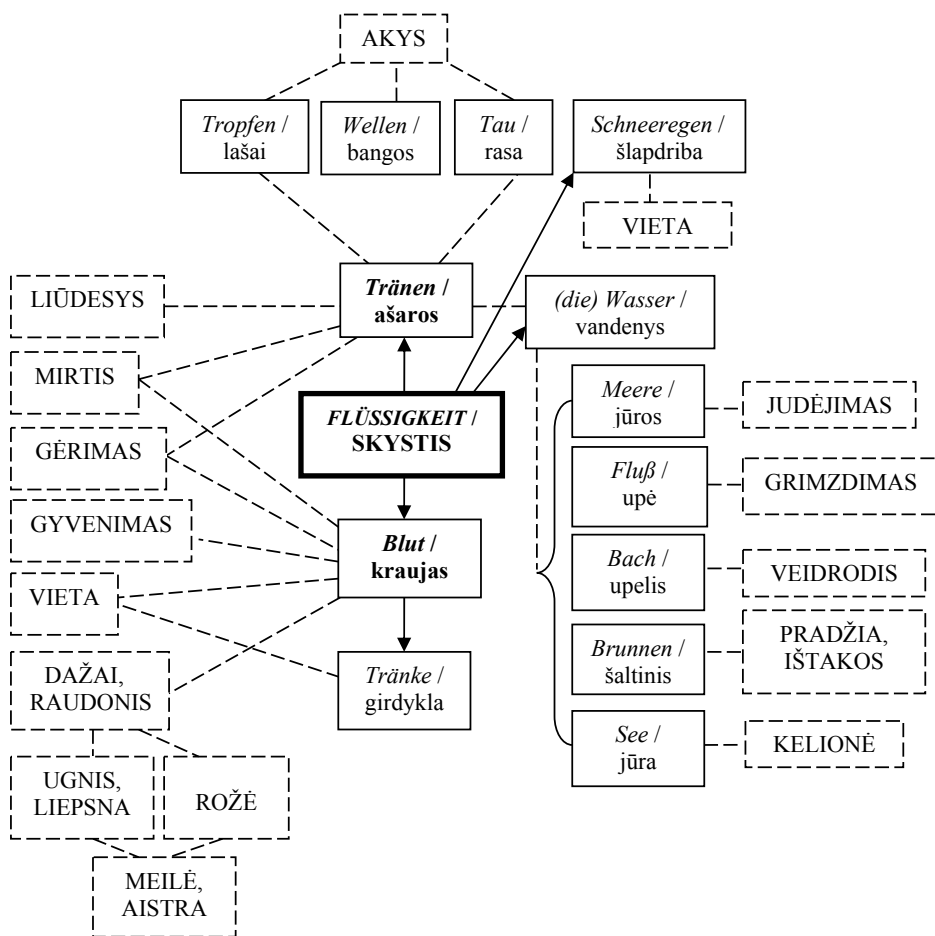
Toliau pateikiamoje schemoje (žr. 3 pav.) susistemunami ir lygiagrečiai pateikiami tekstyne rasti tiriamo megakoncepto veiksmazodžiai:

3 pav. Megakoncepto SKYSTIS veiksmazodžiai

Tekstyne tiesiogiai įvardijama, kad teka rožių aliejus, tačiau teka ir vanduo, kraujas, ašaros, tik tam išreikšti ir originaliame tekste, ir vertime parenkamos visai kitos konceptualizacijos. Pvz., akys ne verkia, o „išsilyja“ („*ausgeregnet haben*“, (16)), vandenį reikia „išverkti“ („*weinen*“ (15)), lapija „ištirpsta“ („*zerfließt*“ (28)), žvaigždės „laš“ („*tropfen*“ (29)), Dievas „liejasi per kraštus“ („*strömt über*“, eilėr. „*Versöhnung*“, „Susitaikymas“), maldos „nugrimzta“ („*versinken*“, eilėr. „*Heimweh*“, „Tėvynės ilgesys“). Būtent veiksmazodžiai tampa įrankiu, padedančiu neskystus ir netakius daiktus konceptualizuoti kaip skystį, o tai, be abejo, būdinga ir kasdienėms kalbinėms metaforoms: nugrimzti į dugną, pasinerti į vandenį → *pasinerti (nugrimzti) į miegą, į liūdesį, į prisiminimus*, atitinkamai vokiečių kalba – *in Schlaf, in Trauer, in Erinnerungen versinken*, ir pan.

Toliau pateikiama schema (žr. 4 pav.) apibendrina Lasker-Schüler eilėraščiuose ir jų vertimuose į lietuvių kalbą rastų bei šiame straipsnyje aptariamų, su megakonceptu SKYSTIS susijusių leksemų hierarchiją ir ryšius, taip pat atskleidžia galimas metaforiškąsias ir metonimiškąsias konceptualizacijas. Panagrinėjus schemą, aiškėja, kad pagal tekstynę rastas leksemas suformuoto megakoncepto SKYSTIS branduolį sudaro konceptai KRAUJAS ir AŠAROS, nes jie iš visų rastų SKYSČIO konceptų turi plačiausią ir turtingiausią konceptualizacijų lauką, be to, yra glaudžiai susiję vienas su kitu kaip skystis, kurį galima gerti, ir kaip mirties (kraujas) bei netekties skausmo (ašaros) ženklai. Ši schema turėtų padėti skaitytojams suprasti straipsnyje aptariamąs konceptualizacijas ir megakoncepto sistemiškumą.

4 pav. Megakonceptas SKYSTIS

Peteris Newmarkas teigia, kad tiek metafora, tiek vertimas perkelia į kitą erdvę (Newmark 1985, 298). Be to, jo nuomone, originali metafora, kad ir kokia ji yra – universali, būdinga tam tikrai kultūrai ar asmeninė, – ekspresyviame tekste turi būti verčiama pažodžiui (Newmark 1985, 312), t. y. nereikia jokių interpretacijų ar modifikacijų, metafora turėtų likti tokia, kokia yra. Šio straipsnio autorės nuomone, konceptualiosios metaforos, užkoduotos mūsų mąstyme ir itin dažnos kasdienėje kalboje, be abejo, gyvuoja ir grožiniame tekste. Jos nėra kuriamos dirbtinai, jos išsiskilusios mūsų sąmonėje ir pasąmonėje, kur susijungia į vientisą sistemą. Ornamentinės (poetinės) metaforos taip pat yra konceptualios, t. y. jos suformuojamos pagal mūsų mąstyme veikiančius dėsnius, išskyrus *contradictio in adjecto*, iš esmės paremtą vidiniu prieštaravimu ir logikos laužymu.

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino hipotezę, kad verčiant iš vienos kalbos į kitą, pasaulėvaizdžio prasme santykinai nedaug nutolusią kalbą vertime nesunkiai išlaikomi originalūs metaforiškieji arba metonimiškieji konceptai.
2. Konceptualiosios metaforos ir metonimijos atskleidžia, kad žmogaus mąstymas ir pasaulio suvokimas bei kalbinė raiška yra viena darni sistema, kad abstraktūs dalykai (jausmai, Dievas ir pan.) konceptualizuojami pasitelkiant konkrečias patirtis, įgytas susiduriant su fiziniiais objektais, stebint aplinką, savo kūną ir pan.
3. Metaforoje prasmės sujungiamos motyvuotai, tačiau ne visada yra lengva ar įmanoma šį ryšį atsekti, ypač jeigu neturime konteksto. Konceptualiosioms metaforoms (LAIKAS YRA TEKANTIS DALYKAS; ŠIRDIS YRA INDAS ir kt.) konteksto rėmai nereikalingi.
4. Į lietuvių kalbą išverstuose Else Lasker-Schüler eilėraščiuose megakoncepto SKYSTIS branduolį sudaro konceptai KRAUJAS ir AŠAROS.

- KRAUJAS metonimiškai reiškia ŽMOGŲ ir per metaforas yra sujungiamas su kitais konceptais: kraujas reiškia MIRTĮ (pvz., kai siejamas su kova, karu), MEILĘ, AISTRĄ, UGNĮ, INTENSYVUMĄ, per spalvą siejamas su GĖLE (ypač raudona ROŽE), VYNU, kuris yra ir gėrimas, ir iš krikščioniškosios tradicijos kilęs nuodėmės nuplovimo simbolis.

- AŠAROS, kaip ir kraujas, yra žmogaus dalis, todėl taip pat žymi ŽMOGŲ. Dėl akivaizdaus panašumo jos gali metonimiškai pavaduoti VANDENĮ, ir atvirkščiai. Ašarų konceptualizacijos yra dvejopos: susijusios su ŽMOGUMI, jo JAUSMAIS (LIŪDESIU, SIELVARTU), ir su GAMTA bei GAMTOS BŪSENMIS (LIETUMI, RASA), bet pastarosios vienareikšmiškai atspindi ir žmogaus vidines būsenas.

- Metaforiškieji ir metonimiškieji vaizdiniai padeda sujungti aptartus konceptus į visumą, priskirti tai pačiai kategorijai, taigi ir tam pačiam konceptui, kurio vientisumą

reikia išlaikyti ir vertime. Šitaip iš atskirų konceptų formuojasi konceptualizacijų tinklas ir sisteminiai megakonceptai. Konceptualiosios metaforos, neretai laikomos universaliais kalbiniais ir kognityviniais fenomenais, vertėjui neturėtų sukelti neįveikiamų sunkumų, o išankstinė konceptualizacijų analizė turėtų padėti išlaikyti vertimo tekstą logišką, vientisą ir atitinkantį originalą.

- Else Lasker-Schüler eilėraščiai sodrūs metaforų. Būtent metaforiškumas, konceptų ryšiai ir sistemos kuria prasmę originalo ir vertimo tekste. Vertėjo nevaržo rimas, nesaisto formaliosios „tradicinio“ eiliuoto eilėraščio taisyklės, nes Lasker-Schüler eilėraščiai neeiliuoti. Vertėjo Kęstučio Navako vertimai gilūs, tikslūs, apmąstyti, tekstuose išlaikyta originalo forma ir turinys, t. y. žodžiai, prasmės bei konceptų ryšiai. Skaitydamas tokią vertimą, kiekvienas, kad ir netiesiogiai, gali prisiliesti prie originalo ir tampa akivaizdu, kad kiekviena su logika nesikertanti metafora turi kai ką universalaus ir yra išverčiama.

PAVYZDŽIŲ RODYKLĖ

Pavyzdžio numeris tekste	Eilėraščio pavadinimas vokiečių ir lietuvių kalba (eilėraščiai paimti iš šaltinių, nurodytų šaltinių sąrašė)
(1)	„Abel“, „Abelis“
(2) (10)	„Senna Hoy“, „Senna Hoy“
(3) (16)	„Hinter Bäumen berg' ich mich“, „Išdavusiam“
(4) (17)	„Giselher dem Heiden“, „Gizelher pagoniui“
(5) (12) (26)	„Pharao und Joseph“, „Faraonas ir Juozapas“
(6) (13) (14) (21) (25)	„Der Mönch“, „Vienuolis“
(7)	„Sascha“, „Saša“
(8)	„Abschied“, „Atsisveikinimas I“
(9)	„Versöhnung“, „Susitaikymas“
(11)	„Vollmond“, „Pilnatis“
(15)	„Ein Lied“, „Daina“
(18)	„Lauter Diamant“, „Tyras deimantas“
(19)	„Unser Liebeslied“, „Mūsų meilės daina“
(20)	„Hans Ehrenbaum-Degele“, „Hans Ehrenbaum-Degele“
(22) (28) (29)	„An mein Kind“, „Mano vaikui“
(23)	„Heimweh“, „Tėvynės ilgesys“
(24) (27)	„Ruth“, „Ruta“

ŠALTINIAI

Lasker-Schüler E. 2004. *Sämtliche Gedichte*. Frankfurt am Main: Jüdischer Verlag im Suhrkamp Verlag.
 Navakas K. *Else Lasker-Schüler*. Eilėraščiai. <<http://www.tekstai.lt/buvo/versti/lasker/eilerasc.htm>> [žiūrėta 2011-09-26].

LITERATŪRA

- Barcelona A., ed. 2003. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Bassnett S., Bush P., eds. 2006. *The Translator as a Writer*. London/New York: Continuum.
- Bauschinger S. 2004. *Else Lasker-Schüler. Biographie*. Göttingen: Wallstein Verlag.
- Biedermann H. 2002. *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: „Mintis“.
- Black M. 1996. Die Metapher. *Theorie der Metapher*: Haverkamp A. (Hrsg.). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 55–79.
- Drößiger H.-H. 2006. *Metaphorik in der deutschen Gegenwartssprache. Funktional-kommunikative Aspekte*. Hamburg: Dr. Kovač.
- Drößiger H.-H. 2007. *Metaphorik und Metonymie im Deutschen. Untersuchungen zum Diskurspotenzial semantisch-kognitiver Räume*. Hamburg: Verlag. Dr. Kovač.
- Fessmann M. 2003. Eine radikal poetische Existenz. Die Verwandlungen der Else Lasker-Schüler. *Sinn und Form. Beiträge zur Literatur*. Heft 1/2003. Berlin: Akademie der Künste, 5–42.
- Haverkamp A. (Hrsg.). 1996. *Theorie der Metapher*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Kohrs J. 2006. Einige Aspekte der Metaphernübersetzung im literarischen Werk. *Kalbotyra* 56 (3). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 82–92. <http://www.llvs.lt/img/File/Kohrs_Metaphern_Taube_Kalbotyra.2006.pdf> [žiūrėta 2011-08-19].
- Koller W. 2001. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 6. Auflage. Wiesbaden: Quelle und Meyer Verlag. UTB 819.
- Kövecses S. 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kußmaul P. 2000. *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Lakoff G., Johnson M. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff G., Johnson M. 1998. *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg: Carl Auer Verlag.
- Marcinkevičienė R. 2006. Konceptualioji metafora vertime. *Darbai ir dienos* 45. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 109–118. <http://donelaitis.vdu.lt/publikacijos/dd45_ruta.pdf> [žiūrėta 2011-09-08].
- Muschard J., Schulze R. 2005. *Zufall oder System? Ein spekulativer Beitrag zur Metapherndiskussion*. <<http://www.metaphorik.de/09/muschardschulze.pdf>> [žiūrėta 2011-08-27].
- Newmark P. 1985. The Translation of Metaphor. *The Ubiquity of Metaphor. Metaphor in Language and Thought*, eds. Paprotté W.; Dirven R. Amsterdam: John Benjamins B. V., 295–326.
- Papaurėlytė-Kloviėnė S. 2006. Konceptualioji metafora LIŪDESYS yra KRYPTIS ŽEMYN lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Kalbos aktualijos* Nr. VIII. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 27–33. <<http://www.minfolit.lt/arch/6001/6040.pdf>> [žiūrėta 2011-08-04].
- Paprotté W., Dirven R., eds. 1985. *The Ubiquity of Metaphor. Metaphor in Language and Thought*. Amsterdam: John Benjamins B. V.
- Schäffner Ch., Wiesemann U. 2001. *Annotated Texts for Translation: English-German. Functionalist Approaches Illustrated*. Clevedon (England): Multilingual Matters Ltd.

- Schnadwinkel B. 2002. *Neue Medien – neue Metaphern? Sprachliche Erschließung des neuen Mediums Internet durch Metaphern (deutsch-französisch)*. <<http://www.metaphorik.de/aufsaeetze/schnadwinkel.pdf>> [žiūrēta 2011-09-12].
- Schwertfeger R. 1999. Translating the Poetry of Else Lasker-Schüler. Transposing into Another Key. *Else Lasker-Schüler. Ansichten und Perspektiven. Views and Reviews*. Schürer E., Hedgpeith S. (Hrsg.). Tübingen/Basel: A. Francke Verlag, 135–143.
- Snell-Hornby M., Höning H. G., Kußmaul P., Schmitt P. A. (Hrsg.). 2006. *Handbuch Translation*, 2. verbesserte Auflage. Tübingen: Stauffenburg Verlag.

ZU KOGNITIVEN ASPEKTEN DER ÜBERSETZUNG VON LYRIK ELSE LASKER-SCHÜLER'S

LAURA NIEDZVIEGIENĖ

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden konzeptuelle Metaphern des Konzeptes FLÜSSIGKEIT aus der Perspektive der kognitiven Linguistik analysiert. Als Untersuchungsmaterial steht die Lyrik – als Korpus aus 26 Gedichten und ihren Übersetzungen von Kęstutis Navakas ins Litauische – der wahrscheinlich bedeutendsten weiblichen Autorin des deutschen literarischen Expressionismus, der deutsch-jüdischen Dichterin Else Lasker-Schüler im Mittelpunkt.

Bei der Untersuchung des Korpus wird deutlich, welche Rolle kognitive Prozesse und Phänomene wie konzeptuelle Metaphorik und Metonymie bei der künstlerischen Textproduktion und beim Übersetzen dieser Texte spielen, welche Systematik, Logik und Problematik hinsichtlich der Unterschiede zwischen den sprachlichen Weltbildern verschiedener Sprachen und Kulturen sich offenbaren. Die im Textkorpus vorkommenden Lexeme des Konzeptes FLÜSSIGKEIT verbinden sich zu einem Megakonzept FLÜSSIGKEIT, das, anhand der deutschen Texte geformt, ihre Widerspiegelung auch in den Übersetzungen ins Litauische findet, was von der hohen Qualität der Übersetzungen zeugt. Die Beziehungen der Konzepte sind multidirektional, das Feld der Schnittstellen ist dicht und vielschichtig.

ON TRANSLATING TITLES IN ARTISTIC DISCOURSE

LYUDMILA BOYKO

*Faculty of Linguistics and Cross-Cultural Communications
Immanuel Kant Baltic Federal University, Kaliningrad
Russia
boyko14@gmail.com*

As a specific type of proper names, the titles of works of art constitute a very important and highly translation-sensitive element of art discourse. This paper aims to demonstrate how specific titling in arts affects the translation process. To that end, a brief overview of the title's role in verbal and non-verbal discourse is given. Further on, it is shown how, due to the involvement of heterogenic semiotic codes, specific functioning of titles results in a different perception strategy, making most routine title translation strategies inapplicable. The paper concludes that the choice of translation strategy is determined by various extra-linguistic factors, such as alternative titling, back-translation situations, and the requirements of the commissioner.

1. INTRODUCTION

As a specialised translation area, art writing appears to be barely explored in Translation Studies. Meanwhile, practicing translators dealing with art matters face numerous challenges. One such challenge is translating the titles of works of art. The title is a particular type of proper name which proves to be a vital and highly translation-sensitive component of a work of art, and therefore requires individual treatment. Its unique nature allows it to function as a crossroads where two semiotic systems meet to create wholeness and coherence in a work of art. The aim of this paper is to demonstrate that in dealings with titles, the use of translation techniques is largely determined by a great variety of extra-linguistic factors, such as the requirements of the commissioner, tradition, the availability of the picture, and many others. The article postulates that among the art titles' primary functions are those of integration and interpretation, and the translators' ultimate task is to ensure adequate functioning of the title in the target language (TL). It should be specified that in this paper the field of research is limited to titling in fine arts, such as paintings or graphic works.

2. PREVIOUS RESEARCH

2.1. Art writing in Translation Studies

Having been scarcely researched, the translation of art texts as an area of specialised

Translation Studies is badly in need of closer attention¹. The good news, however, is that the Visual Research Institute (VARIE) in Edinburgh has recently shown a keen interest in the translation of texts dealing with arts matters; within this scope, some of the translator's challenges have come to the public's notice.

With art writing being in neglect as a field of linguistic study, it is small wonder that translation scholars have largely disregarded titles as their subject. The extensively quoted work by Bernard Borsedon (Borsedon 2002), a researcher into the nature of titles in visual arts, remains the only respectable and most reliable source for those who are attracted by the intricacies of titling in arts.

At the same time, as a constituent part of *verbal* texts the title has enjoyed a significant amount of attention in Text Linguistics. Extensive literature exists on titling in different types of verbal discourse; the types and functions of titles have been thoroughly examined and compared in virtually all fictional genres, in learned discourse, and also in the press. Today, Chinese linguists pay much attention to the functioning of titles, predominantly in specialised writing.

As a subject of *translation*, however, the title remains barely explored even in mono-semiotic verbal discourse. Practicing translators would know that translating titles is often extremely difficult and time-consuming, because it involves a great deal of creativity and research. It is especially challenging to deal with the texts² consisting entirely of titles, because, in the absence of any context, they call for extensive explorations and double-checking; for the same reason they often entail a considerable share of guesswork, due to possible multiple interpretations of polysemous words.

Back in 1989 the author of this article devoted a significant part of her PhD thesis to the translation of titles of literary and scholarly texts (Boyko 1989). Since then few steps seem to have been made in this direction. Anyhow, whatever research has been conducted, it has hardly ever gone beyond the titling of *verbal* texts, popular movie titles being the only exception.

2.2. Titles as part of mono-semiotic verbal discourse

In mono-semiotic verbal discourse the title invariably precedes the text and is markedly separated from its body. It is important to emphasise that the title precedes the actual body of the text both physically (graphically) and psychologically—it is the point where the reader starts 'consuming' the text. The weightiest of the three 'strong

1 The author Maria Kasandrinou dealing with specialised translation in the sphere of arts admits that her main concern is training for translation while establishing art translation is a subordinate aim resulting from the research.

2 For the sake of convenience, the term 'text' is used throughout this article to denote any unit of verbal text the translator is given to translate, regardless of its form, content or coherence. Therefore, a list of labels, a document, or an artist's musings on their work, etc., are all covered by the term, because they are 'texts' for the translator.

positions' (Arnold 1978, 25) of the text (the other two being its beginning and end), the title owes its significance to the noticeable place it occupies: it sits apart from the rest of the text thus catching the recipient's eye and thereby making the reader pause before immersing in the text continuum. Indeed, such a position enables the title to fulfill its prospective function in the first place: once the signal expressing 'aboutness' (van Dijk 1977, 132) is received, the very first thing we do is read the title and predict the forthcoming content. According to Christiane Nord, in verbal texts titles may fulfill up to six functions: distinctive, meta-textual, phatic, referential, expressive, and appellative (Nord 1995, 264). However, each of these functions may be viewed as umbrella functions for a more diverse and ramified list of (potential) missions of the title such as those singled out in (Boyko 1989, 45): graphic conspicuousness, text formation, predication, signalling, etc.

The title operates both as an integral and integrating part of the text; it is the very element that binds the text it names into a whole, thus 'sealing' its message. At the same time, it should be regarded as a semi-independent mini-text in its own right (Boyko 1989), no matter whether it consists of just one word, or more resembles a little story, like Daniel Defoe's proverbial *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe, of York, Mariner: Who lived Eight and twenty Years, all alone in an uninhabited Island on the Coast of America, near the Mouth of the Great river of Oroonogue; Having been cast on Shore by Shipwreck, wherein all the Men perished but himself. With an Account how he was at last as strangely deliver'd by Pirates.*

The title of a verbal text is exactly the point where the recipient's associations are evoked, anticipations formed and predictions about the content to be read are made.

Moreover, the interpretation of the title at this stage of text perception allows the reader to make decisions as to the relevance of a piece of writing to his / her interests; to determine the cognitive space, and ultimately to decide whether to read the text at all or disregard it. By no means are all titles as straightforward in fulfilling their prognostic function as one might expect: on the contrary, many of them (primarily in fiction) are intentionally misleading. However, their highly specific interpretative nature should never be ignored. Therefore, with its hermeneutic potential in view, the title deserves its controversial status of an integrative (therefore, dependent) part of discourse and a relatively autonomous mini-text.

3. FUNCTIONING OF TITLES IN ART WRITING

Works of art did not always have titles. It is generally assumed that in visual arts the need for titles came only when the first collections were formed approximately in the 14th century. Initially, the primary aim of labelling was to keep a record of works of art (Suteau). Bosredon maintains that the title's functions are labelling, maintaining the

status of a proper name and establishing rapport with the image. The latter is of utmost importance in maintaining a relationship between the title and the image creating the integrity of the work of art and thus forming the message:

Nous avons vu plus haut que les titres classiques présentent une sorte d'autonomie par rapport aux toiles, cette autonomie étant sémiotiquement attestée par une répartition traditionnelle en deux zones distinctes du langage et de l'image, le cartel du titre d'une part, le cadre de la toile d'autre part. Cependant, les titres restent toujours dans une relation de dépendance par rapport aux tableaux car s'il existe des peintures sans titres, on ne peut pas concevoir des titres sans peintures (Bosredon 2002).

(‘We have seen above that the classical titles present a kind of autonomy from the paintings, this autonomy being semiotically attested by a traditional division into two separate areas of language and image, as the label with the title on the one hand, and the canvas on the other. However, the titles are still in a relationship of dependency in relation to on paintings because if there are paintings without titles, we can not conceive of paintings without titles.’)

It would be possible to suggest that in both purely verbal and semiotically heterogeneous contexts titles should function similarly. In many ways they do; however, not in every way. While mono-semiotic verbal texts would normally have both the title and the body rendered in verbal signs, in art we deal with the verbal code of the title *vs.* the visual code of the work of art. The reason for the cardinal discrepancy in the functioning of titles lies in the algorithm of perception. A sensible way of reading a verbal text would be: start from the title; make a decision as to the worthiness of reading this text (optional); read through the text and, quite often, finally go back to the title to verify your understanding of the content (the latter is typical primarily of fiction). However, it is contrary in the case of visual arts, the recipient would be expected to proceed from the visual ‘text’ of the painting to the verbal title; the reverse order is more likely to be only an exception. Facing a work of art,—‘*un objet-pour-la-vue*’, according to Bosredon—viewers are naturally attracted by the pictorial representation in the first place, turning to the title only to get confirmation of their assumptions. It is not infrequent that this moment becomes an instance of ‘Eureka!’ for the viewer, because without the title the message would never have got across. On reading the title the viewers either confirm their expectations or make a discovery as to the message of the painting. In either case, the initially intended integrity is presumably established. If the work is untitled, the viewers are free to form their own judgment. One has to admit however, that whimsical titling, so typical of modern and contemporary art, often obfuscates the perception of a work as a whole.

Common to both verbal and poly-semiotic discourses, the unique capacity of the title to entirely reshape your conception of the content justifies the ‘strong’ position it occupies in the text (for more detail on this in literary discourse see Boyko 1989).

Similar to the title-text relationship in verbal discourse, titles in visual arts perform their functions to the full only if they are perceived together with the image they refer to. If they are not, the viewer’s expectations have as much chance to be met, as they have none at all. However, the prospective / predictive capacity of the title, therefore, is of little use in artistic context. Meanwhile, the hermeneutic and integrating functions are especially prominent in art titling.

4. TRANSLATION OF TITLES IN ART WRITING

4.1. Translating alternative titles

One of the basic requirements in translating artistic discourse is to observe consistency when dealing with the titles of works of art. This aim is not always easily achievable. Consistency in translation is hard to maintain when different titles of the same painting exist in the source language (SL) culture. There may be numerous reasons for this: the painting may have been renamed before one title sticks forever; the original title may not be written on the work; the title may be abandoned; the title the work of art once had is changed due to later discoveries (such was the case of Lucas Cranach’s *The Close of The Silver Age* earlier known as *The Fruits of Jealousy*), etc.

Of course, most world-famous paintings have well-established correspondences in other languages. If a legendary work of art is widely known under more than one ‘legitimate’ title, it is usually common knowledge, as in the case of the *Portrait of Lisa Gherardini, wife of Francesco del Giocondo* generally referred to as *Mona Lisa* by Leonardo da Vinci). However, it is the rule of ‘traditional’ usage that may interfere: thus in Russian culture we also refer to the portrait as *Джоконда (Gioconda)*—a name which is never used in Anglophone art criticism. The translator is obviously expected to be aware of this cultural tradition in order not to make a mistake when translating between Russian and English. A translators’ cultural background is called for in another ‘traditional’ case, when an established translation variant has to be used, although the titles in two languages do not quite carry identical messages. A case in point is the world-famous *The Rape of Europa* by Titian, known in Russia as *Похищение Европы* (lit. ‘The Abduction of Europa’).

The proverbial examples as above, however, seldom cause any problems for the translator, due to the fact that they just require sufficient background knowledge. On the other hand, there are cases like the few strikingly contrasting titles Boris Grigoriev, the early 20th century Russian painter, gave at various times to one of his self-portraits: *Иностранец (A Foreigner)*; *Русский (A Russian)*; *Автопортрет (Self-Portrait)*;

Контрабандист (Smuggler). Such versatility in titling is most likely to become subject to research and often agitated debate in critical circles, as was the case with the portrait by Grigoriev. With sufficient information available, the translator is fortunate to be well-equipped for finding a solution in such situations.

Whatever the reasons, the ‘disease’ of alternative titling persists in arts. The discrepancies in labelling may stem from different critical sources. The titles of several paintings by the celebrated Russian artist Vasily Vereshchagin serve to illustrate the case. The artist’s huge canvas depicting the crucifixion is known in English under the title *Crucifixion by the Romans*. Facing the task of working from English, the translator will have to decide between the registered title *Распятие на кресте во время владычества римлян* (lit. ‘Crucifixion under Roman Rule’) or its shorter version *Распятие на кресте у римлян* (lit. ‘Crucifixion by the Romans’), according to different sources (Volodarsky and Lebedev respectively). Semantically, the difference between the two is not crucial; however, for maintaining consistency the necessity to stick to one variant is essential. More disparity is found in Vereshchagin’s *Blowing from Guns in British India*, its two Russian versions being (a) *Взрывание из пушек в Британской Индии* and (b) *Подавление индийского восстания англичанами* (lit. ‘Suppression of Indian Uprising by the English’). The English language title is a semantically precise translation of variant (a). One more confusing case: the title translated into English as *Hanging in Russia* is known as: (c) *Казнь через повешение в России* and (d) *Казнь заговорщиков в России* (lit. ‘Hanging of Conspirators in Russia’). The underlined lexemes demonstrate that the more informative Russian titles (b) and (d) variants give a deeper insight into the stories behind the paintings, thus broadening the interpretative functions of the titles. Apparently all the English language versions are translations from Russian, but which of the Russian equivalents were the original titles the artist gave to his works?

It should be borne in mind that when dealing with titles, translators do not always translate from the original language, but, on the contrary, have to back-translate from a foreign language. This explains why such cases are especially treacherous, given the commissioner’s expectations of consistency. Even thorough research into the only original title does not always yield a satisfactory result; therefore it is the translator who is left to decide which of the titles to use the SL original variant, bearing in mind that the integrity of the painting is to be maintained.

4.2. *The translator’s responsibility*

Due to its specific nature, the title lends itself to complete substitution in the TL. This technique is not infrequent in fiction, the reasons being far too numerous to dwell upon within one article (for more on such cases see Boyko 1989). The translator is fully authorised to give a new name to a work, provided its integrity remains intact. Given

such license, translators more than anybody else realise the importance of having a record of titles in different languages to avoid confusion in case of back-translation.

At the same time, titles may have a history of multiple translations into foreign languages. The case of the differently translated titles of Nicholas Roerich's works is widely known in art circles. The authorised list of works (1917–1924) by the artist's hand is now held in the Nicholas Roerich Museum in New York.³ When in the 1970s the publication of the artist's *oeuvre* was made possible, most picture names had to be translated back from English because the English language list was the only source available at that time. The outstanding and most reliable publication by V. V. Sokolovsky (1974) was based on that list back-translated from *Roerich. Himalaya*.

The examples below are but a few of several hundreds. The first three are semantically precise translations; stylistically, however, the back-translations in column III are totally inconsistent with their originals.

	I	II	III
	Original title	From <i>Roerich. Himalaya</i>	Sokolovsky's list
(1)	<i>Град умерший</i>	<i>The Dead City</i>	<i>Мертвый город</i>
(2)	<i>Ярилины зовы</i>	<i>Call of the Sun</i>	<i>Призыв солнца</i>
(3)	<i>И узрим</i>	<i>And We See</i>	<i>И мы видим</i>
(4)	<i>Белокаменная палата</i> (lit. 'White Stone Chamber')	<i>White Stone</i>	<i>Белый камень</i>
(5)	<i>Синее утро</i>	<i>The Blue Morning</i>	<i>Голубое утро</i>
(6)	<i>Синяя туча</i>	<i>The Blue Cloud</i>	<i>Голубое облако</i>
(7)	<i>Перевал</i> (lit. 'Mountain Crossing')	<i>Crossing</i>	<i>Перекресток</i> (lit. 'Crossroads')
(8)	<i>Столпник</i> ('Stylite')	<i>Ecstasy</i>	<i>Экстаз</i>
(9)	<i>Погост</i> (lit. 'Churchyard')	<i>White Monastery</i>	<i>Белый монастырь</i>
(10)	<i>Туман до солнца</i>	<i>Mist before Dawn</i>	<i>Туман перед закатом</i> (lit. 'Mist before Sunset')

Apart from the obvious error in the last line, all other translations are either

³ <<http://www.roerich.org/research/list1917-1924.html#tableWrap>> [accessed 11-11-2011]. The list was translated into English for the edition *Roerich. Himalaya* (Paintings by Nicholas Roerich: Complete List of the Works of Nicholas Roerich, Arranged in Chronological Order, with the Names of Owners. 1926. *Roerich. Himalaya*, a monograph / articles by Grant F., Siegrist M., Grebenstchikoff G., Narodny I., and 'Banners of the East' by Nicholas Roerich. New York: Brentano's Publishers, 185–200.)

misinterpretations of semantic ambiguities, unjustified renamings, or yet obvious cultural mismatches. The latter are especially striking for Russian recipients in (5) and (6) because of the huge differences between the concepts *‘золубой’* (‘sky blue’) carrying positive associations and *‘синий’* (‘dark blue’), nearly always negatively coloured. Thus, in (6) the original *Синья туча* suggests a dark stormy rain cloud while the back-translation depicts a quite unthreatening light blue one.

Out-of-context translations resulting in such inconsistencies as those in columns II and III are obviously counterproductive. The translated titles are incapable of carrying their initially intended messages. The column III variants will never stand the simplest test of back-translation. The hermeneutic potential of the title is therefore destroyed.

Evidently, with lesser-known works of art it is crucial to adhere to one version to avoid confusion. The translator’s responsibility is not a factor to be ignored. It is especially challenging when we translate for the first time, which often happens with the works of contemporary artists.

4.3. To translate or not to translate?

Another challenge to deal with in translating the titles of art works is whether to translate them at all. Here is a notice from one of the British museums at a Watteau exhibition explaining why the authorities decided not to translate:

The French titles of the paintings in this exhibition are taken from early engravings of the works. There are no accurate English equivalents for most of them. The titles are discussed in the gallery sheets.

However, with the titles in that display like *‘Pour nous prouver que cette belle...’*, or *‘Les charmes de la vie’* untranslatability is hardly the case.

There is a deep-rooted tradition in English language artistic discourse to retain the French titles (Italian too; but rarely ones outside these two languages). Here are some examples⁴:

(11) ‘Impressionism, for instance Pierre-Auguste Renoir’s *Le Moulin de la Galette* of 1876—the year after *A Parisian Café* had been shown at the Salon—as well as his *Déjeuner des canotiers* (fig. 2) of 1881 or Manet’s own *Un bar aux Folies Bergères* (fig. 3) from the following year.’

(12) ‘... it was the year that Manet’s *Le déjeuner sur l’herbe* was rejected from the official Salon in the French capital...’

What may be the reason for keeping the original titles? It apparently remains at the authorities’ discretion whether to provide the foreign language title with its English

⁴ Examples (11)–(14) and Vereshchagin’s titles are borrowed from *Russian Art* Christie’s catalogues of 2010–2011; the rest were collected at various exhibitions.

translation or not. The translation variants of titles are more likely to appear in an exposition designed for the general public; meanwhile, it is assumed that for a semi-professional and professional audience there is no need to translate. In Russian culture, however, one would expect to see all titles translated or at least foreign language ones accompanied by their Russian counterparts. Another possibility is to provide lesser-known titles with their Russian counterparts, while world-famous ones would remain untranslated. Translators ought to be aware of these requirements.

The above said, however, does not resolve the issue to the full. Problems emerge when translators have to deal with Russian artists' works originally titled in a foreign language (usually French; especially in the 19th–early 20th centuries). Here are some typical cases:

- (13) 'In *Aoua, Femme Banda*, Iacovleff uses this artistic heritage to lend his subject status and symbolic importance.'
- (14) 'The finished work, exhibited in April–May 1875 under the title *Un café du boulevard*, caused a heated exchange with his prime mentors later titled *A Parisian Café*'. [Literally translated from the Russian version *Парижское кафе*.]

The painters are Russian; their creations bear French language titles kept in the SL text,—so, is the translator expected to translate them into Russian? Recent publications in Russian art writing demonstrate a strong tendency to do both: keeping the (French) one accompanied by its translation counterpart.

There are also the rather rare cases when the translation is not needed at all: we definitely do not translate when the cultural allusion used as a title has no chance of ringing a bell for the SL recipient. In the example below the title is a line from a little-known poem.

... *Сидела сводня тут с известною красоткой...* (Иллюстрация к поэме В. А. Пушкина «Опасный сосед»). 1918 (не издано). Бумага, графитный карандаш.

Illustration to Vasily Pushkin's *A Dangerous Neighbour* poem. 1918 (not published).
Graphic pencil on paper. Russian Museum.

The examples above demonstrate that titles may be left in the original not because they are untranslatable, but it is rather because such considerations as the convention, the commissioner's conditions, and often the translator's decision are brought to the fore.

4.4. Disambiguation: Mission impossible?

Without any exaggeration, it is the translator's curse to receive only verbal material from the commissioner, without receiving any pictures or visuals. Daily practice proves, however, that it is the rule rather than the exception. Commissioners hardly ever realise that it is the 'visual part' which may turn out to be crucial for adequate translation. The verbal part alone may appear insufficient for resolving cases of polysemy or ambiguities of expression. Once again recalling Borsedon's words about the possibility of a painting without a title but not a title with a painting, let us admit that more often than not, it is the title that imbues the painting with its message. It is especially true with contemporary art, where artists tend to give vague names to their creations, to say the least, and to make the matters worse, what there is in the image can be anyone's guess. For example, if you were dealing with a title like *Characters II (Reality)* or *Characters IV (Time)* (graphic works by Guntars Sietiņš), you would face making a choice among more than twenty words to convey the multiple meanings of the lexeme *character* in Russian. In the absence of the 'context'—the image—translation would be simply guesswork. The instances of *Dragging, Impact* (Loit Jõekalda, Estonia), and suchlike one-word titles illustrate the situation where the translator is badly in need of the picture to make a decision as to which of the meanings to choose. Not even the iconic context may help when the image in question is brought to such a level of abstraction that it hardly makes the message any clearer. The task becomes even more complicated if the SL 'text' consists entirely of titles (the so-called lists of labels). In extreme situations contacting the artist seems to be the only way out for the translator (not always possible). In fact, in such cases the translator is challenged with the extremely exacting task of name-giving.

Translators of contemporary artistic discourse often face situations in which works of art are titled in English by a non-Anglophone artist who either intended to be unclear, or simply overestimated his / her command of English. Such exercises result in titles like *Concise Bubble* (by Lembe Ruben, Tallinn), making little sense, if any at all, and giving quite a bit of a headache to the translator. Therefore, decision-making appears to be the translators' obligation and their key responsibility. If a title is translated for the first time, it is the translator who may be making history: one can never tell which contemporary artists will become the next Picasso or Dali.

5. CONCLUSION

In dealings with art titles, most translation techniques that work for other proper names prove useful, among them: semantic translation, translation by tradition, transcription, reproduction in the original spelling, etc. However, translators should be aware that, due to the involvement of heterogenic semiotic codes, specific functioning of titles results in a different perception strategy; therefore, routine title translation strategies

often prove inapplicable. The translators' concern is to preserve the integrity of a work of art and consistency in titling when they face dealing with alternative titles, matching titles to images, or giving new names to works of art. Decision-making happens under multiple constraints, the commissioner's requirements and lack of relevant information among them.

REFERENCES

- Arnold I. 1978. Znachenie sil'noj pozitsii dlya interpretatsii khudozhestvennogo teksta. *Inostrannyje jazyki v shkole* 4, 23–31.
- Bosredon B. 1997. *Les de titres de tableaux. Une pragmatique de l'identification*. Paris: Presses universitaires de France.
- Bosredon B. 2002. Les titres de Magritte : surprise et convenance discursive. *Linx. Revue des linguists de l'Université Paris Ouest Nanterre la Defence*, 43–54. <<http://linx.revues.org/577> >; DOI : < 10.4000/linx.577 > [accessed 11-11-2011].
- Boyko L. 1989. *Osobennosti funkcionirovaniya zaglaviy v tekstakh s razlichnymi kommunikativnymi zadaniyami*. Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk.
- Dijk van T. A. 1977. Topical Macro-structure. *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London/New York, 130–183.
- Nord C. 1995. Text Functions in Translation: Titles and Headings as a Case in Point. *Target* 7 (5). Benjamins, 261–284.
- Suteau R. *Les étiquettes dans une exposition*. <www.cpie.pays-des-mauges.com/uploads/documents/Les_etiquettes_dans_une_exposition.pdf>; <<http://www.roerich.org/research/list1917-1924.html#tableWrap>> [accessed 10-11-2011].

MENO KŪRINIŲ PAVADINIMŲ VERTIMAS

LYUDMILA BOYKO

Santrauka

Meno tema, ir ypač meno kūrinų pavadinimai kaip tikriniai vardai vertimo studijų kontekste praktiškai nenagrinėti. Pavadinimas yra labai svarbus meno kūrinio elementas. Išversti pavadinimą tinkamai, kad į kūrinį žvelgiančiam asmeniui būtų perduodama jame užkoduota informacija, – labai atsakingas, kūrybiškų pastangų reikalaujantis uždavinys. Straipsnyje aptariami vaizduojamojo meno kūrinų pavadinimai suprantami kaip dviejų semiotinių kodų sandūra: ar meno kūrinio pavadinimas patvirtins tai, ką mato žiūrovas, ar paneigs išankstines nuostatas, priklauso nuo meno kūrinį vertinančio žiūrovo „algoritmo“. Straipsnyje nagrinėjami veiksniai, galintys sutrukdyti tinkamai išversti meno kūrinų pavadinimus. Vertėjo pastangas pasiūlyti tinkamiausią pavadinimo vertimą dažnai paverčia niekais jau egzistuojantys kūrinio pavadinimo vertimo variantai. Siekdami nuoseklumo, vertėjai turi įsigilinti į pavadinimo istoriją, kad pasirinktų geriausią jo vertimo strategiją.

THE LANGUAGE OF RESEARCH: ARGUMENT METAPHORS IN ENGLISH AND LITHUANIAN

INESA ŠEŠKAUSKIENĖ

*Department of English Philology
Faculty of Philology
Vilnius University
Lithuania
inesa.seskauskiene@ff.vu.lt*

The paper sets out to examine the lemma *argument** in English and Lithuanian academic discourse. Supporting the claim that academic discourse is largely metaphorical, the present investigation is driven by the conceptual theory of metaphor and aims to uncover the metaphors manifested in the contexts of *argument/s* and *argumentation*. The data has been collected from the academic section of the British National Corpus (BNC) and the Corpus of Academic Lithuanian (CoraLit). The results have demonstrated that English and Lithuanian share a number of metaphors, such as RESEARCH / ARGUMENT IS AN OBJECT, RESEARCH / ARGUMENT IS A BUILDING / STRUCTURE, RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON, RESEARCH / ARGUMENT IS VERBAL COMMUNICATION and some others. However, the image rendered by the argument in both languages seems to be different—English gives preference to the ‘embodied’ *argument*, whereas Lithuanian is more confined to treating it as an object. The research has also uncovered interesting language-specific realisation of all metaphors.

ACADEMIC DISCOURSE: A CHANGE OF FOCUS

Studies of academic discourse in recent decades have largely focused on such aspects as the author’s voice or visibility, his positioning in relation to the reader, creating interpersonal relations, etc. (see, for example, Kuhl, Behnam 2011; Lores-Sanz 2011, and the list of references at the end of the article). All of these have observed interesting tendencies not only in the study of discursive features of research articles, but also in the general paradigm of science development. As rightly noted by Elżbieta Tabakowska (1999, 74), science has been gradually turning from the accumulation of knowledge and facts to discussion, which in attempting to communicate the results of research to the reader has eventually led to an apparent shift from a monological to a largely dialogical character. It seems especially relevant to the ‘soft’ sciences, such as sociology, linguistics or literature studies. The truth that any research is pursuing seems to lie not in a newly discovered fact or figure but rather in what it means to the people, society, a professional community, etc.

The rapidly developing information technologies contribute to the increasing ‘dialogicalization’ of any discourse, and research discourse in particular. This does not and cannot modify in any way the impetus, the underlying driving force, of research to discover the truth and communicate it to the reader. However, the two tendencies—a slightly modified focus of the subject of research (from facts to their meaning to people) and an increasingly dialogical character of research writing—has not changed a generally held belief that academic discourse is or should be, rigid, unemotional, unambiguous and free of metaphor.

THEORY OF CONCEPTUAL METAPHOR: ANOTHER CHANGE

The advent of Cognitive Linguistics, and the theory of conceptual metaphor in particular, seems to have undermined the general belief that metaphor is mostly the product of individual creativity, textual embellishment, and not subject to any linguistic investigation (for an interesting discussion focusing on how its understanding differs from generative grammar see Taylor 1995, 131). The seminal book by George Lakoff and Mark Johnson (1980/2003) seems to have shattered the foundations of the so-called autonomous approach.

The theory of conceptual metaphor (TCM) offers a completely different understanding of metaphor. One of its central tenets refers to treating metaphor not as ‘embellishment’ or ‘decoration’ of the text by an individual author but rather as an instrument, a mechanism occurring at the level of thinking, reasoning and experiencing, which is mostly universal in humans. To quote Lakoff and Johnson (1980/2003, 5), ‘the essence of metaphor is understanding and experiencing one kind of thing in terms of another’. The first of the two is referred to as the target and the other as the source domain. Its general formula is A (target) is B (source), as in LIFE IS JOURNEY, manifested in the expression *In my life I have met many good friends*. The theory has been further developed in a huge number of works by Lakoff and his colleagues (see Lakoff 1987; Lakoff, Johnson 1999; Lakoff, Nunez 2000, to mention just a few). Language thus appears as one of many manifestations of metaphor; it is not an inherently linguistic phenomenon (for a more exhaustive overview see Grady 2007).

METAPHOR AND ACADEMIC DISCOURSE

At this point it seems to be worth noting that academic discourse, and research articles in particular, address their peers in their professional community, which largely determines the specificity of language of that communication. By ‘specificity’ I mean the professional vocabulary consisting of professional terms and expressions. The ‘specificity’ also presupposes specific grammar; however, it is much less confined to

a single professional field. Rather, it refers to several ‘clusters of fields’, most of which share a set of grammatical features, such as complex, longer-than-average sentences, prevailing passive structures, etc., which help identify texts as belonging to a written rather than spoken register (for more on register see Biber, Conrad 2009).

None of the above processes contradict the tendencies of general language usage. Following the cognitive linguistic approach, one of its characteristic features is metaphoricity, which is understood as underlying our reasoning and other forms of experience and is reflected in language. Academic discourse is not devoid of metaphors either. What is more, recent empirical research into the metaphoricity of different registers has revealed that of the four registers (academic, news, fiction and conversation) academic texts are most metaphorical and conversation is least metaphorical (Steen, Dorst, Herrmann, Kaal, Krennmayr 2010, 765). One of the reasons for such findings could be concerned with the instrumental, rather than embellishing, role of metaphor. Another could be related to what cognitivists identify as ‘the cognitive commitment’ (cf. Evans, Green 2006, 27–28) claiming that language is one of many cognitive faculties, and language and linguistic organisation follows principles that are not unique to it. Other cognitive faculties and disciplines are structured according to the same principles. Thus metaphor is not confined to language; it occurs at the level of reasoning; abstract concepts are metaphorically structured. A major source of such structuring is the sensual experience of the human body, or embodied meaning (for more on embodied meaning see, for example, Johnson 2007, 176–206).

Recent metaphor studies have also uncovered some interesting tendencies, one of which is concerned with the language of each professional field, such as music, philosophy, mathematics, engineering, medicine, linguistics, and education, and shows that each of them develops its own metaphors. There has been a wealth of interesting findings concerning many of the above fields (Lakoff, Johnson 1999; Lakoff, Nunez 2000; Low 2008; Nunez 2008; Zbikowski 2008, etc.). Academic discourse is no exception. The findings suggest (see Semino 2008, 125–167 on metaphors in science and my article on the discourse of linguistic research, Šeškauskienė 2008) that academic discourse employs its own metaphors differing from, for example, conversational or newspaper metaphors.

METAPHOR AND CULTURE. TRANSLATION

Right from the start cognitive linguists, especially those working on metaphors, took a genuine interest in cross-linguistic studies. One of the key reasons for this was that the TCM helped identify a number of near-universal and culture-specific metaphors as well as interesting language and culture-specific realizations of largely universal metaphors (for more on culture specificity of metaphorical expressions see Deignan 2003).

An interest in cross-cultural studies of metaphors naturally leads to translation, which in itself seems to be based on the mechanism of conceptual metaphor, when one culture / language has to be 'experienced' in terms of another. What is crucial in this experience is the retrieval of meaning lying beyond the words (Monacelli 2011). Metaphors are part of the realm of meaning; thus the retrieval of meaning presupposes the retrieval of metaphorical meaning as well. Frequently, this involves the interpretation of the underlying image, which is treated by Tabakowska as a translation unit; metaphor, according to her, functions as the main 'image builder' (Tabakowska 2011).

The translation of academic texts presupposes an understanding of text and discourse-specific images, uncovering the underlying cultural background and rendering those images in the target language and culture by selecting an appropriate image of the target culture. Metaphor understanding becomes paramount in being able to maintain the dialogue between the source and target cultures.

FUNCTION OF METAPHOR. PRESENT RESEARCH

Recent investigation into metaphor has demonstrated that its function might vary depending on the text / discourse type. As extensively discussed by Elena Semino (2008), in political speeches metaphor is used for persuasion, in educational materials its main function is explication, while in scientific articles metaphor is a tool of persuasion and occasionally of humour and of modelling and explanation. Interestingly, in terms of the functions of metaphor, academic discourse seems to be most versatile. It is hardly surprising considering the above-mentioned fact that, of the four registers, this type is particularly prone to metaphorisation.

The metaphorisation of academic discourse is the key issue of the present investigation. To be more precise, it focuses on *argument*, one of the most frequent lemma in academic discourse. Arguments can be supported, based, raised, etc. Their contextual 'behaviour' seems to be compatible with the metaphor IDEAS ARE OBJECTS, or rather well-known conduit metaphor discussed in English (cf. Grady 1998) and Lithuanian (Vaičėnienė 2000). However, previous investigation focusing on the conduit metaphor has excluded any reference to *argument* and *argumentation*, which are among the most frequent words in academic discourse.

METAPHOR AND COMBINABILITY: SOME ISSUES OF METHODOLOGY

As noted earlier, language is one of many manifestations of metaphor. At a linguistic level, we regularly deal with heavily context-bound metaphorical expressions. For

example, the metaphorical expression *we are at a crossroads* in the context of a love relationship refers to the metaphor LOVE IS A JOURNEY. In line with the methodology established and consistently defined by a group of cognitive linguists studying metaphor (Pragglejaz Group 2007, also cf. Steen 2002), I claim that word combinability is an indicator of metaphoricality (and in broader terms, also of meaning). Thus contextual clues lead us to metaphorical expressions and help uncover the underlying metaphors.

The methodology is compatible with the methodology of frame semantics, the proponents of which rely on indicative contexts. According to Sue Atkins, Charles J. Fillmore and Christopher R. Johnson (2003, 251–252), obligatory and optional companions of the keyword are important indicators of its meaning; on the other hand, the occurrence of the companions depends on the meaning of the keyword (*ibid.*).

In case of argument/s, the surrounding words like *raise, based, supported, goes, extensive*, etc., help identify the meaning of *argument*; in cases of metaphor, it means that they help identify the image of *argument* in the text. Language-specific combinability might be an indicator of culture-specific images of arguments. In translation, they seem to be paramount. Thus further in the article an attempt is made to identify cross-linguistic and language-specific *argument*-metaphors and their linguistic realization in English and Lithuanian.

FRAMEWORK OF THE PRESENT RESEARCH: DATA AND METHODS

Academic communities could hardly disagree that the word *argument* is very frequent in the language of research. This largely intuitive claim was verified in the BNC. On the basis of a purely formal parameter, it has been attested that the frequency of the lemma *argument* in the seven registers in the BNC is highest in its academic section. The frequency of the lemma amounts to over 30 per cent of all cases. Thus, at least in English, the lemma is most frequent in the academic register.

In the present investigation, the academic section of the BNC served as the source for the English data. The Lithuanian data has been drawn from the Corpus of Academic Lithuanian (CoraLit). The two corpora are very different in size. The BNC (ca. 100 m words) is about 10 times larger than the CoraLit (9 m words); the academic section of the BNC (16 m words) is almost two times larger than the CoraLit.

In the academic section of the BNC the lemma *argument* has amounted to 5175 hits. The number of hits in the CoraLit was only 233. To study the metaphoricality of *argument* and *argumentation*, the formal parameter is insufficient. Trying to objectify the investigation, it is important to solve the puzzle of polysemy and to cope with multiple word-building patterns. The first issue is more problematic in English and the second in Lithuanian.

Thus in English, *argument* can refer to (1) a discussion, (2) a reason to prove or disprove something or (3) a mathematical term. Of the three meanings, only the second is relevant for the present research. To make the two corpora (English and Lithuanian) comparable and to avoid ambiguity, a manual selection of the English data had to be undertaken. The overall number of English strings of texts with the lemma *argument* was reduced to 230.

In the English corpus, *argument* was mostly used as a noun (both singular and plural, 87 per cent). It also occurred in its derivative noun *argumentation* (6.5 per cent) and in the adjective *argumentative* (6.5 per cent). The proportions of each usage conform to the proportions of *argument* in the academic section of the BNC.

In the Lithuanian corpus, the noun '*argumentas*' (sg.) and '*argumentai*' (pl.) in all case forms (the nominative singular and the accusative plural being the most frequent) occurred in 60 per cent of all cases, the others being verbs (ca. 16 per cent), participles (15 per cent), adverbs (7 per cent) and a few cases of abstract nouns '*argumentavimas*', '*argumentacija*'. In the Lithuanian corpus mathematical terms, such as '*funkcijų argumentas*', and some other clearly non-metaphorical cases, were excluded. As a result, the Lithuanian corpus was reduced to 228 strings of texts.

In the data collected, metaphorical expressions were identified and the underlying metaphors reconstructed. Patterns of usage were identified in both languages; so were cross-linguistic similarities and differences by the images rendered by the linguistic behaviour of *argument/s*.

Further in the text the examples are given from the BNC (English) and the CoraLit (Lithuanian). No references to any of the sources are made.

ARGUMENT METAPHORS: COMPATIBLE WITH OTHER METAPHORS OF RESEARCH

The investigation has shown that not all cases of *argument* were metaphorical. The Lithuanian verb '*argumentuoti*' ('to provide arguments') was mostly non-metaphorical. In both languages the noun *argument* and its derivatives have been employed in most metaphorical expressions and indicated the underlying metaphors. Both languages seem to employ metaphors previously identified in academic discourse (see Šeškauskienė 2010); only their frequency of employment is slightly different.

In the present investigation, the most frequent metaphor in English and Lithuanian has been RESEARCH / ARGUMENT IS AN OBJECT. Lithuanian seems to favour it slightly more than English. Then goes RESEARCH / ARGUMENT IS A BUILDING / STRUCTURE, which is a little more frequent in English. RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON is clearly favoured by the English academic discourse, whereas RESEARCH / ARGUMENT IS VERBAL (SPOKEN) COMMUNICATION seems to be given preference in Lithuanian.

Other, rather occasional, metaphors include RESEARCH / ARGUMENT IS A JOURNEY, RESEARCH / ARGUMENT IS PERFORMANCE and some others. Further in the article each metaphor is going to be discussed; overlapping and language-specific features of their realisation are going to be identified.

RESEARCH / ARGUMENT IS AN OBJECT

This metaphor is compatible with what Michael Reddy (discussed in Grady 1998) and later Joe Grady called ‘conduit metaphor’ (Grady 1998); applying the cognitive linguistic formula A is B, the conduit metaphor refers to IDEAS ARE OBJECTS. In the data of the present research, the metaphor is frequent in English and Lithuanian, although it is slightly more numerously represented in the Lithuanian data. Objects are seen as items that humans use in their everyday life. Thus in Lithuanian, arguments can have physical properties like weight and breadth; they can be perceived either as individual or a mass of scattered items, they can be put or provided (but not given or taken, for some reason), and they can also be used. Arguments can also have dimensions; therefore, they can be expanded, or put in a sequence. These features have been identified in the combinability patterns of *arguments*, cf.:

- (1) (...) *liepos 1 dienos nutarimo motyvuojuamosios dalies argumentų pobūdis ir jų loginė seka nusipelnė ypatingo dėmesio.*
(‘the nature of arguments of the motivation of the court judgement of July 1st. and their logical sequence deserve special attention.’)
- (2) (...) *reikia rasti svarių argumentų.*
(‘[one] needs to find weighty arguments.’)
- (3) (...) *autorė nuolat siekia pateikti solidžius argumentus.*
(‘the author always seeks to give / provide solid arguments.’)

Interestingly, the last combinability pattern seems to be very productive in Lithuanian. The verb ‘(pa)teikti’ (32 hits in the corpus) is a formal version of the more neutral ‘duoti’ (‘give’) and is mostly used in contexts referring to abstract notions, such as arguments or ideas. The primary meaning of giving in ‘teikti’ seems to have bleached out (cf. another case of semantic bleaching: ‘teikti medicinos pagalbą’—‘to provide medical help’).

In English, arguments have weight, are often thought of as solid objects, can be put, given, deployed, brought, removed, made. They can also be put in a sequence, often in a line, put forward, be close to something, etc. For example:

- (5) (...) *although they are of great interest, they are also inevitably weak points in your argumentation.*

- (5) *I think (...) having heard the arguments put forward from (...) both sides, what we're really talking about is a policy that (...). If we bring the argument back to consent to non-fatal physical harm, we may recall that (...).*
- (6) (...) *an analysis supported by Coates (...), who gives a similar argument for the meaning of can in her discussion.*

The combinability pattern with 'svarus' in Lithuanian and *weighty* in English only refers to arguments having weight; they can neither be heavy nor light. Weight signals importance. A large variety of motion verbs combined with *argument* in English evokes an image of mobility. Interestingly, in English arguments can also be deployed. This military image was not found in Lithuanian. However, Lithuanian had another interesting case—the verb 'plaukti' ('swim, float, flow') used in reference to argument, cf.:

- (7) (...) *trečias ne mažiau svarbus argumentas išplaukė iš konkrečios situacijos analizės.*
(‘the third no less important argument flowed from the analysis of a concrete situation.’)

As we see, the image of argument as an object is largely universal. However, in English it seems to be more mobile and can be given. In Lithuanian it can be provided as well as being able to flow, thus making it very culture-specific.

RESEARCH / ARGUMENT IS BUILDING / STRUCTURE

The metaphor seems almost equally favoured by Lithuanian and English, with the first being slightly more prone to this metaphor. In both languages its realization is mostly confined to contexts referring to the foundation of a building. Thus we usually speak of the foundation, support, and basis of research, but hardly ever mention its windows, doors, roofs or balconies. As rightly pointed out by Grady and Johnson in reference to the metaphor THEORY IS BUILDING and to the conduit metaphor (1997), this depends on human experience, which is the basis for forming ties between the target and source domains in the so-called primary metaphors (Grady 2005). Since the whole source domain is not mapped onto the target, we inevitably have gaps in the target domain.

In *argument* metaphors, the salience of the lower part of a building is obvious. Thus arguments make up parts of the foundation of a building or are seen as buildings themselves. The image is constructed with the help of context. In Lithuanian, the key words surrounding *argument/s* are verbs such as 'grįsti' ('ground', 25 items), 'remti' ('support', 21 items), 'sustiprinti' ('reinforce', 3 items) and 'konstruoti' ('construct', 1 item). In English, we tend to *support* claims by arguments or to *support* arguments

by data; we also *structure* arguments and they are frequently *based on* something. Let us have a look at a couple of examples in Lithuanian and English:

(8) (...) *vertinimai dažniausiai grindžiami spekuliatyviais argumentais, rodančiais tik vertinančiojo pasaulėžiūrą.*

(‘evaluations are usually grounded by speculative arguments showing the attitude of the evaluator.’)

(9) *There were plenty of supporting arguments in the works of Marx and Engels for such an endeavour.*

(10) *Darwin’s strategy in structuring his argumentation to conform to the vera causa ideal shows why it is not.*

Interestingly, in Lithuanian the most frequent combinability pattern in the realization of this metaphor is with the verb ‘*grįsti*’ (‘ground, pave’; 25 items, see example (9) above), which originally refers to road building, especially ancient, historical roads which are reinforced with stones and not covered with asphalt. Thus the realization of the metaphor in Lithuanian is not confined to houses but might involve other structures as well.

In English, the metaphor is almost exclusively realized in contexts referring to buildings. In one example there was a reference to steps, an element not found in any other contexts, cf.:

(11) *The first stage involved only the opening steps in Darwin’s overall argumentation from individual generation to species formation.*

However, the latter example might well be interpreted as a metaphorical expression of the metaphor RESEARCH IS A JOURNEY or a case of blending (for more details see Grady 2005), when there are more than one source domains onto which the target is mapped. Without going into the details of this not entirely unproblematic field, let us proceed with other metaphors identified in the data.

RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON

This metaphor, sometimes referred to as personification, seems to have been very much debated by many authors (see, for example, Low 1999). One of the key reasons is its equally plausible interpretation as a case of metonymy; as claimed by Barcelona, almost all metaphors can be interpreted as metonymic (cf. Barcelona 2000). The personification metaphor seems to be the most fundamental, constituting the core of the embodiment thesis of cognitive linguistics.

Thus, previously discussed metaphors, such as RESEARCH / ARGUMENT IS AN OBJECT can be interpreted under the same metaphor, since most objects are perceived as objects used by humans. A closer look reveals that this is not always the case, and the personification, or RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON, metaphor subsumes cases when research (paper) or argument demonstrates clearly identifiable human characteristics. In many academic papers the metaphor is realised in the pattern ‘inanimate subject + active verb’, such as *the paper suggests*, *research claims*, etc. (for more details see Šeškauskienė 2009).

In the present research the metaphor has been found in both English and Lithuanian discourses, but English seems to be much more ‘embodied’. *Argument* collocates with the adjectives ‘*silpnas*’ (‘weak’) and ‘*stiprus*’ (‘strong’) in Lithuanian, while *weak*, *strong*, *sound* and *powerful* are used in English. Both languages employ mental verbs, such as *generalise*, *overview*, but only English makes use of verbs of movement, such as *go* or *run*, cf.:

(12) *Ankstyvieji psichofizikos ir sensorinės fiziologijos atradimai atskleidė empirinių argumentų silpnumą.*

(‘Early discoveries in psychophysics and sensory physiology have revealed the weakness of empirical arguments.’)

(13) *Vienas šių argumentų teigia, kad emocijos yra šališkos.*

(‘One of the arguments claims that emotions are biased.’)

(14) *Taigi ir šis argumentas sveria pasirinkimo svarstyklės tarimo formos naudai.*

(‘Thus this argument tips the scale in favour of the form of pronunciation.’)

(15) *Another more powerful kind of argument goes as follows.*

(16) *But my argument seems to be running in opposite directions.*

(17) *Sound argument based on long-term interest carries little weight against a sound economic argument based on short term interest.*

As seen in example (14), *argument* in Lithuanian can be personified and have such human abilities as tipping the scale. Example (17) is an interesting case in that it demonstrates several conceptualisations. *Sound argument* and *carrying little weight* are indications of personification and *based on* signals a building metaphor.

The RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON metaphor is manifested in English and Lithuanian; however, English offers a more detailed image of a person. This is seen from the variety of collocates of *argument/s*.

RESEARCH / ARGUMENT IS VERBAL (SPOKEN) COMMUNICATION

The metaphor could be interpreted under the umbrella metaphor of RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON, since communication is usually exclusively human. Still the communication metaphor is seen as more distinct than the overall image of a human being. Spoken communication is foregrounded and human, as its main participant, is backgrounded; written discourse is treated as spoken.

In Lithuanian the argument is usually spoken out (*išsakomas*) or remains unsaid (*nutylimas*, lit. 'kept silent'); in English, arguments can be *heard*, *addressed* and sometimes also *read*. The latter is an element contributing to the image of written discourse, which shows that often the images are seen as merged, or blended. The following examples illustrate most typical manifestations of the communication metaphor:

(18) *Individų visuma tampa informacijos vartotojų rinka, kurioje išsakomi argumentai (...).*

(‘The totality of individuals become the market of information users, where arguments are spoken out (...).’)

(19) *As far as I can read her argument, it is precisely this...*

(20) *The argument that in certain circumstances a similar development could take place in Germany can be heard.*

The above collocates highlight the argument’s verbal expression, whereas their primary meaning is much more abstract and mostly related to a reason or several reasons used to show that something is true. The linguistic expression of arguments is seen as much more concrete; hence the metaphorical interpretation of *argument* in the above type of contexts.

This metaphor and especially its manifestation in language/s supports the initial claim of this article that research discourse is becoming increasingly dialogical. The dialogue is usually maintained through spoken discourse; hence the frequent metaphorical expressions referring to speaking. Interestingly, what intentionally remains not spoken in Lithuanian is expressed as *nutylimas* (‘kept silent’), which in English is usually rendered as *remains unsaid*.

PERIPHERAL METAPHORS:

RESEARCH / ARGUMENT IS A JOURNEY AND RESEARCH / ARGUMENT IS PERFORMANCE

These metaphors were rather sporadic in both English and Lithuanian texts. Contextual indicators of their manifestation are words like *going to (the argument)* and *being back at (the argument)* as well as *arena (of argumentation)* or *role (of an argument)*. They are not numerously represented in either English or Lithuanian, which might be due to the paucity of data for the present investigation. In previous research (Šeškauskienė 2009; *idem* 2010), based on exclusively linguistic papers in English and Lithuanian, both metaphors were clearly attested to in both cultures. This might have been due to the image of a writer producing a written text portrayed as an actor performing a role or the texts focusing on language teaching / learning issues. In these articles learning / teaching is often conceptualised as a journey.

CONCLUSIONS. IMPLICATIONS FOR TRANSLATION

The present investigation has focused on the metaphoricality of academic texts and, specifically, on the metaphoricality of the contexts containing the lemma *argument**. The findings are not strikingly different from the findings about the metaphoricality of one type of academic text—papers on linguistics (Šeškauskienė 2008; *idem* 2009; *idem* 2010). Moreover, both English and Lithuanian seem to employ the same metaphors with slightly differing preferences. Thus the major metaphors employed in both English and Lithuanian are as follows: RESEARCH / ARGUMENT IS AN OBJECT, RESEARCH / ARGUMENT IS A BUILDING / STRUCTURE, RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON, RESEARCH / ARGUMENT IS VERBAL (SPOKEN) COMMUNICATION.

However, an overall tendency is that English favours the conceptualisation that *argument/s* and *argumentation* are exclusively human, whereas Lithuanian is more likely to conceptualise them as objects. In the realisation of each metaphor there are interesting culture-specific instances of conceptualisation. Thus in RESEARCH / ARGUMENT IS AN OBJECT Lithuanian sees arguments as having weight (weighty), those that can be put or provided (but not given or taken). In English arguments can also be weighty but they can also be given. In RESEARCH / ARGUMENT IS A BUILDING / STRUCTURE both languages highlight the foundation, or the lower part of a building; however, English does that more consistently, whereas Lithuanian expands the foundation to the construction of roads, which is reflected in the frequent combinability pattern ‘*grįsti*’ (‘ground, pave’) + ‘*argumentais*’ (‘arguments’ pl. instr.). In the realization of the metaphor RESEARCH / ARGUMENT IS A PERSON English offers a more elaborate view of a person than Lithuanian. So arguments in English can be *strong*, *weak* and *powerful*, they can *go* and *run*, *highlight* and *generalise*. The metaphor RESEARCH / ARGUMENT IS

VERBAL (SPOKEN) COMMUNICATION is relevant for both English and Lithuanian, since arguments can be spoken out or heard. Interestingly, in Lithuanian they can also be kept unsaid (*'nutylėti'*—'kept silent').

All of the above culture-specific realisations of metaphors are paramount for translators and interpreters who in the process of translation have to uncover the underlying image of one or another metaphor by selecting appropriate collocates in each language. Before uncovering a metaphor, it is important to fully understand the image. In many cases it has both universal and culture-specific features. Thus where arguments are most often supported in English, they can be supported, but are more often grounded, paved (*'grįsti'*) in Lithuanian. In English they can be powerful, but in Lithuanian they can only be strong. In English they are given or provided, in Lithuanian they are only provided (*'pateikti'*), never given.

Cases of blending might cause even more problems. In such cases an in-depth knowledge of the language and culture triggering human creativity is paramount. Linguistic imagery is not always straightforward; sometimes it requires extra effort on the part of the translator. However, the effort is worth it—even academic texts, when properly translated, gain in persuasive power.

The present research has been limited to a small amount of data and to the academic discourse with no differentiation between areas of research. Further research could make a distinction between the humanities and exact sciences and go further in exploring other collocates in larger corpora and other languages.

SOURCES

BNC (academic section). <<http://corpus.byu.edu/bnc/>> [accessed 15-11-2011].
CoraLit. <<http://coralit.lt/>> [accessed 15-11-2011].

REFERENCES

- Atkins S., Fillmore Ch. J., Johnson Ch. R. 2003. Lexicographic Relevance: Selecting Information from Corpus Evidence. *International Journal of Lexicography* 16 (3), 251–280.
- Barcelona A. 2000. On the Plausibility of Claiming a Metonymic Motivation for Conceptual Metaphor. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*, ed. Barcelona A. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 31–58.
- Biber D., Conrad S. 2009. *Register, Genre, and Style*. CUP.
- Deignan A. 2003. Metaphorical Expressions and Culture: An Indirect Link. *Metaphor and Symbol* 18 (4), 255–271.
- Evans V., Green M. 2006. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh University Press.
- Grady J. 1998. The 'Conduit Metaphor' Revisited: A Reassessment of Metaphors for Communication. *Discourse and Cognition. Bridging the Gap*, ed. Koenig J.-P. Stanford: CSLI, 205–218.
- Grady J. 2005. Primary Metaphors as Inputs to Conceptual Integration. *Journal of Pragmatics* 37, 1595–1614.

- Grady J. 2007. Metaphor. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, eds. Geeraerts D., Cuyckens H. OUP, 189–213.
- Grady J., Johnson Ch. 1997. Converging Evidence for the Notions of Subscene and Primary Scene. *Proceedings of the 23rd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 123–136.
- Johnson M. 2007. *The Meaning of the Body. Aesthetics of Human Understanding*. The University of Chicago Press.
- Kuhi D., Behnam B. 2011. Generic Variations and Metadiscourse Use in the Writing of Applied Linguists: A Comparative Study and Preliminary Framework. *Written Communication* 28 (1), 97–141.
- Lakoff G. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things*. University of Chicago Press.
- Lakoff G., Johnson M. 1980/2003. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Lakoff G., Johnson M. 1999. *Philosophy in the Flesh*. Basic Books.
- Lakoff G., Nunez R. E. 2000. *Where Mathematics Comes from*. Basic Books.
- Lores-Sanz R. 2011. The Construction of the Author's Voice in Academic Writing: The Interplay of Cultural and Disciplinary Factors. *Text and Talk* 31-2, 173–193.
- Low G. 1999. 'The Paper Thinks...': Investigating the Acceptability of the Metaphor AN ESSAY IS A PERSON. Cameron L., Low G. *Researching and Applying Metaphor*. CUP, 221–248.
- Low G. 2008. Metaphor and Education. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, ed. Gibbs R. CUP, 212–231.
- Monacelli C. 2011. The Language of Interpreting. International Conference 'Translation is the Language of Europe' (U. Eco), held in Vilnius, October 6–7, 2011.
- Nunez R. 2008. Conceptual Metaphor, Human Cognition, and the Nature of Mathematics. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, ed. Gibbs R. CUP, 339–362.
- Pragglejaz Group. 2007. MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse. *Metaphor and Symbol* 22 (1), 1–39.
- Semino E. 2008. *Metaphor in Discourse*. CUP.
- Šeškauskienė I. 2008. The Language of Linguistic Research: Is There Room for Meaning Extension? *Kalbotyra* 59 (3), 271–280.
- Šeškauskienė I. 2009. The Paper Suggests: Inanimate Subject + Active Verb in English Linguistic Discourse. *Kalbotyra* 60 (3), 84–93.
- Šeškauskienė I. 2010. Who Discusses: The Paper or the Author of the Paper? Inanimate Subject + Active Verb in Lithuanian Linguistic Discourse as Compared to English. *Respectus Philologicus* 18 (23), 83–99.
- Steen G. 2002. Towards a Procedure for Metaphor Identification. *Language and Literature* 11 (1), 17–33.
- Steen G. J., Dorst A. G., Herrmann B., Kaal A. A., Krennmayr T. 2010. Metaphor in Usage. *Cognitive Linguistics* 21 (4), 765–796.
- Tabakowska E. 1999. New Paradigm Thinking in Linguistics: Meaning is the Context. *The Problem of Context*, ed. Dille R. Berghahn Books, 73–84.
- Tabakowska E. 2011. Translation as Imagery, Imagery as Translation. International Conference 'Translation is the Language of Europe' (U. Eco), held in Vilnius, October 6–7, 2011.
- Taylor J. 1995. *Linguistic Categorization*. CUP.
- Vaičėnionienė J. 2000. Conduit Metaphor in English and Lithuanian: A Corpus-Based Approach. *Darbai ir dienos* 24, 143–168.
- Zbikowski L. M. 2008. Metaphor in Music. *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, ed. Gibbs R. CUP, 502–524.

MOKSLINIŲ TYRIMŲ DISKURSAS: ARGUMENTŲ METAFORIZACIJA ANGLŲ IR LIETUVIŲ KALBOSE

INESA ŠEŠKAUSKIENĖ

Santrauka

Tradicinėje lingvistikoje mokslinis tekstas laikomas iš esmės nemetaforiniu, nes tai prieštarautų esminiam mokslo siekiui ieškoti tiesos ir ją adekvačiai pateikti skaitytojui. Tokį požiūrį lemia tradicinis metaforos supratimas, kai ji laikoma teksto „pagražinimu“, vaizdine priemone, dėl to esą vartojama tik grožiniame tekste. Kognityvinės lingvistikos, ypač konceptualiosios metaforos teorijos kūrėjai metaforą supranta kitaip – kaip vienos srities suvokimą per kitą sritį, kai pirmoji yra suvokimo tikslas, o antroji – suvokimo šaltinis; šis suvokimas vyksta remiantis žmogaus patirtimi, kuri atsispindi kalboje ir kitose žmogaus pažinimo srityse.

Remdamiesi šia metaforos samprata, mokslininkai išsiaiškino, kad mokslinis tekstas yra vienas labiausiai metaforizuotų. Šio tyrimo tikslas – atskleisti mokslinių tekstų metaforizacijos polinkius anglų ir lietuvių kalbomis kontekstuose, kuriuose aptinkama lema „*argument*“*, ypač dažnai pasitaikanti akademiniam diskurse. Duomenys tyrimui surinkti iš Britų nacionalinio tekstyno (BNC) ir lietuvių akademinės kalbos tekstyno (CoraLit). Tyrimas grindžiamas Charles'o Fillmore'o interpretacinių rėmų teorija ir jos pagrindu George'o Lakoffo sukurta konceptualiosios metaforos teorija. Rezultatai rodo, kad tiek angliškuose, tiek lietuviškuose tekstuose išryškėja iš esmės tos pačios metaforos: TYRIMAS / ARGUMENTAS YRA OBJEKTAS / DAIKTAS, TYRIMAS / ARGUMENTAS YRA PASTATAS, TYRIMAS / ARGUMENTAS YRA ŽMOGUS, TYRIMAS / ARGUMENTAS YRA ŽODINĖ (SAKYTINĖ) KOMUNIKACIJA. Jų realizacija anglų ir lietuvių kalbomis turi panašių ir skirtingų bruožų, atsispindinčių junglumo modeliuose. Lietuvių kalba labiau linkstama *argumentą* konceptualizuoti kaip daiktą, o anglų – kaip žmogų. Manytina, kad „atkoduoti“ metaforinius įvaizdžius ir parinkti konkrečiai kultūrai būdingus junglumo modelius ypač aktualu vertėjams.

CLASSIFICATION OF COLOUR-BASED METAPHORICAL TERMS

LARISA ILJINSKA, MARINA PLATONOVA

Institute of Applied Linguistics

Riga Technical University

Latvia

Larisa.iljinska@rtu.lv

Marina.platonova@rtu.lv

The nature of the contemporary technical text has been changing. Traditional conventions of technical text production are not strictly observed, and the boundaries between styles and genres are becoming blurred. The tendencies in the development of technical text have caused changes in the development of technical vocabulary, initiating the on-going process of metaphorization and an extension of meaning of the existing and newly created terms.

The present article mainly aims at the analysis of the tendency for metaphorization of technical terms and at the elaboration of the classification of the colour-based metaphorical terms. The pattern of the colour-based term creation is frequently applied to denote the emerging concepts. The complicated mechanisms underlying the processes of meaning formation, extension or compression are illustrated in the article considering the colour-based ESP terms in English and their possible translation into Latvian.

INTRODUCTION

Traditionally, technical text was considered to be a relatively static area regulated by a set of norms and conventions. Technical text is often associated with a precise, specific, and stylistically neutral mode of expression aimed at delivering accurate and unambiguous information to the reader, an extensive usage of terminology, absence of expressive vocabulary, and absence of cultural references (cf. Nord 1997).

Contemporary technical text is less formal, more expressive, and is characterized by the tendency for internationalization of vocabulary, the borrowing of non-equivalent lexis, compounding, and the extension of meaning of terms by means of metaphorization. Many texts of the scientific and technical discourse are cross-disciplinary, multi-functional, less formal and all together hybrid. The dynamic changes in the nature of scientific and technical text determine the contemporary processes the scientific and technical language undergoes, and call for new approaches to the analysis of technical terms.

Traditional characteristics of an ideal term imply that it is monosemic within a

particular field, does not have synonyms, is transparent, is free from connotations, and its meaning is unambiguous and not dependent on the context (cf. Wright, Budin 2001). However, contemporary terms do not always meet the traditional requirements put forward by conventional terminology schools often being polysemic, metaphoric, and context-dependent. Metaphoric meaning extension is characteristic of technical vocabulary in all discourse domains.

The complicated processes in the creation, development and application of technical terms are illustrated in the article considering the colour-based lexical items. Colour-based lexical items comprise different aspects of life, including the ideas shared by the individuals of a particular group of people, traditions, customs, beliefs and values. It should be noted that the study of the complicated processes taking place in technical texts changed not only the mechanism of a contemporary term formation, but also the traditional perception of colour iconyms, widening their meanings and extending spheres of their application in both monolingual and multilingual (English-Latvian) communicative settings. The similarities and differences of direct and connotative meanings of the colour-based terms across the languages (translating / comparing / contrasting) are considered in the present article.

STUDY OF COLOUR TERMS

Colour-based metaphorical terms are very extensively used in both the English and Latvian languages. Colours are the indicators of a person's perception of the world; they can be easily associated with certain emotions they stir in people (black—sorrow, red—emergency, green—safe, white—pure, etc.) and possess different connotations in different cultures. However, in various cultures they can cause different reactions, as some cultures can lack some shades of colours or even particular colours (cf. Nītiņa, Iljinska, Platonova 2008, 182–186).

Thus, in order to standardize and free them of cultural bounds, the so-called eleven basic colours, chosen by Brent Berlin and Paul Kay (1969, 3) are applied for the creation of the terms: *'balts'*—white, *'melns'*—black, *'sarkans'*—red, *'zaļš'*—green, *'dzeltens'*—yellow, *'zils'*—blue, *'brūns'*—brown, *'pelēks'*—grey, *'purpurs'*—purple, *'rozā'*—pink and *'oranžs'*—orange. Colour names are used, as they can illustrate the nuances of the particular meaning in a language, e.g. in Russian there are twelve basic colours as it has the concept of *'голубой'*, which in other languages, including Latvian and English, is designated respectively by the compound, e.g. *'gaiši zils'*—light blue.

The study of colour terms (e.g. Berlin, Kay 1969; Witkowski, Brown 1977; Kay, McDaniel 1978; Wierzbicka 1990; Dedrick 1998) in such disciplines as anthropology, linguistics, and psycholinguistics has a great impact on the research and analysis of the contemporary phenomenon of colour-based metaphorization of technical terms.

Among numerous colour-based terms it is possible to distinguish the terms, which are specific of special technical domains and they are independent of context, as in the course of time they became the stock metaphors (e.g. *white and blue collars, red tape, blue chip*, etc.). The special group of colour-based terms is presented by the abbreviations, which are typical in the field of information technologies and power engineering, such as *RAG (Red-Amber-Green), RGB (Red-Green-Blue), AW light (Amber-White Light)*.

While conducting the research the authors have elaborated the following classification of the colour-based metaphorical terms, which can be:

1. based on allusion (*ivory tower, blood rain, chocolate mousse, clear blue water*, etc.);
2. named after minerals (gemstones) and metals, and which in the majority of cases are allusive (*amber warning light (aviation), amber light (automobiles), amber display (IT), alabaster cement, alabaster glass, pearl filler, pearl test, opal diffuser, opal lamp*, etc.);
3. historically-bound (*blue chip, blue ribbon, black swan, red ink, black ink, silver certificate, pink sheets, pink slip, red tape, blue laws, blue print, red candlestick, black candlestick, red letter day*, etc.);
4. based on literary works, e.g. fairy tale personages, cultural heritage (*black knight, white knight, gold bug, purple crocodile*, etc.);
5. created by analogy (*black / grey swan, white / black / gray knight, blue / white / pink collar*, etc.);
6. based on comparison (*pearl white, egg shell white*);
7. based on the phenomena typical of the distant unrelated domains of knowledge (**synesthesia**, e.g. *red pain, slow black horror*, etc.);
8. named after plants (*orange forces, orange heat, orange dwarf, lemon heat, lemon spot, carrot equity, plum book, peach states, peachblow glass*, etc.);
9. named after the representatives of fauna (*dove-grey, mouse-grey, canary-yellow*, etc.);
10. named after liquids, food and spices (*cream-laid paper, honey wagon, salmon gum*, etc.);
11. containing elements of classical languages (***Flame tetra, Flavobacteria, Cerulean***, etc.);
12. named after the geographical location (*china clay, Verona marble, Venetian red, red chip (stock registered in PRC), Mars orange*, etc.);

13. named after a natural phenomenon (*sun belt, blue-sky stock*, etc.);

14. terms of foreign origin (*chernozem*, etc.).

Within the framework of the present article, we shall focus on some of the metaphorical term categories from the abovementioned classification.

TERMS BASED ON ALLUSION

The notion of allusion has been actively discussed by many prominent linguists (e.g. Grice 1975; Hebel 1991; Lennon 2004). Allusion is ‘... a passing reference, without explicit identification, to a literary or historical person, place, or event, or to another literary work or passage...’ (Abrams, Harpham 2009, 11).

The motivation for applying allusion is hidden in its ability to create a desired mental image for the readership of the text, establishing clear relations between the denotative (general) meaning of the lexical item and a concept in the scientific discipline it should denote. However, allusion ‘... allows the writer to coin expressions which can only be fully understood against the background of the target of the allusion...’ (Lennon 2004, 238). This is particularly important for the allusions applied for the needs of communication for special purposes. Technical vocabulary contains a variety of terms created on the basis of this pattern. Allusion as a term formation pattern is justified and successful if the readers recognise an implicature and, thus, can easily recognise the special meaning that is being expressed with the help of general knowledge. Allusion, as a marker of implicature ‘... functions within the intertextual or inter-contextual domain as an additional contribution to the semantic value of the alluding unit in the ... text, enabling the writer to mean more or other than he or she says...’ (Lennon 2004, 239).

The nature and relevance of the allusion are not explained by the author of the text, who relies on the readers’ awareness of what is expressed. This stylistic technique is an economical means of evoking certain associations and creating a particular mental image that the source and target audience are supposed to be familiar with. Therefore, to serve these needs, allusions may assume several forms, one of them being the form of metaphorical references (cf. Cuddon 1991, 29). The following examples of the terms coined on the basis of allusion (hidden / obvious similarity of one or many components) are considered to illustrate this phenomenon (Table 1).

Terms Based on Allusion

<i>Ivory tower</i>	A state of sheltered and unworldly intellectual isolation	<i>zilonkaula tornis</i>
<i>Chocolate mousse</i>	A viscous, stable water-in-oil emulsion, oil-slick	<i>naftas kārtiņa</i>
<i>Blood rain</i>	Coloured dust rain, dust fall	<i>Putekļu nokrišņi</i>
<i>Mother-of-pearl cloud</i>	A luminous iridescent cloud at a high altitude that may be seen when the sun is a few degrees below the horizon	<i>perlamutra mākonis</i>
<i>Clear blue water</i>	The ideological distance between political parties	—

Table 1

The term *blood rain* was mentioned by Homer in the *Iliad*—‘... but he shed blood rain down upon the ground...’ (the *Iliad* in the translation of Ian Johnston, 2007, 355) and then very frequently used by other ancient philosophers and writers (e.g. Plutarch, Livy, Pliny). This term was also employed by Geoffrey of Monmouth in the 12th century, who popularized the legends of King Arthur, as well as by William of Newburgh (the contemporary chronicler of Richard the Lionheart).

The term *ivory tower* was first mentioned in the Bible and it has been used allusively to denote virginity. Nowadays, its connotative meaning is connected with the notion of a place of unworldly isolation. This is considered to be an allusion to Henri-Louis Bergson’s *Laughter* (1911) translated by Fred Rothwell and Cloudesley Shovell Henry Brereton, who stated that ‘...each member [of society] must be ever attentive to his social surroundings—he must avoid shutting himself up in his own peculiar character as a philosopher in his ivory tower...’ (*ibid.*, 135).

The term *clear blue water* originates from sports (competitive rowing) and refers to an obvious gap between the leader and his followers. Nowadays it is used allusively to denote the discernable distance between the ideologies of two political parties. This term lacks the equivalent in the Latvian language and its meaning is always expressed in the form of explanation.

The term *chocolate mousse* denotes an emulsion, which is formed when two different liquids combine, with one ending up suspended in the other¹. It has gained its name because of its appearance and visual similarity with the French traditional dessert with the same name.

The terms: *chocolate mousse*, *blood rain* have no direct equivalents in the Latvian

¹ <<http://www.itopf.com/marine-spills/fate/weathering-process/>> [accessed 03-12-2011].

language. Translators use the literal approach, choosing the appropriate stylistic devices and linguistic means, in order to express the exact meaning of the metaphorical terms.

Terms, which contain the names of the gemstones, are always based on the allusion to the particular mineral. The technical vocabulary contains a variety of terms, which have been created following this pattern, e.g.: *amber warning light* (transport)—‘*mirgojoša oranža (dzeltēna) bākuguns*’ (the meaning in Latvian is conveyed by explaining the concept the term denotes and the name of the mineral is omitted and replaced by the colours it may take), *amber light* (traffic)—‘*dzeltenā gaisma*’ (yellow light respectively), *pearl filler* (forestry)—‘*mākslīgais ģipsis*’ (the term in Latvian is the explained concept—artificial gypsum), *opal diffuser* (technology)—‘*gaismas izkliedētājs (difuzors)*’, *opal lamp* (technology)—‘*opāla krāsas lampa*’ (lamp of opal colour).

This stylistic pattern is quite frequently used in the English language (less in the Latvian language) to coin novel terms, and, if applied, it significantly contributes to the stylistic enrichment of the text. However, these terms rarely preserve their allusive (metaphorical) nature when translated into other languages, as the translators transfer the meanings of terms (concepts), not their forms. The term *mother-of-pearl cloud* might be considered a rare exclusion, as it preserves both the form and the metaphorical nature in both languages.

The usage of expressive means and cultural references in a technical text often determine the context-dependent character of some terms. Relations between meaning and context are of particular importance as they represent an interactive process that enables cognition and productive communication.

TERMS CREATED BY ANALOGY

The application of analogy as a pattern for new words creation has a long tradition. According to Edward Sapir new words ‘... are being constantly created... on the analogy of old ones...’ (1921, 37). Otto Jespersen also analyses words and sentences, which are ‘... made after the same pattern...’ (1924, 19). A variety of terms are created by analogy with other existing terms. Analogy as a pattern for new term formation is applied for the sake of clarity and because it facilitates the introduction, understanding and application of the novel terms in both monolingual and multilingual communicative settings.

Colour-based technical terms are frequently created by analogy and are applied to designate the same phenomenon, which, however, might be of different impact, degree, scale and / or role in the same communicative setting. For example, the term **grey swan** has been created to denote the same phenomenon as the term **black swan** denotes (a phenomenon that occurs even though it had been thought to be *impossible*²),

² <www.investopedia.com> [accessed 03-12-2011].

but of a different degree, i.e. *grey swan* designates an event that can be anticipated to a certain extent, but is considered *unlikely* to occur³. In the abovementioned example the concept (i.e. an unexpected phenomenon) remains the same, but the level or the degree of unexpectedness has been mitigated and reduced from *impossible* to *unlikely*. This transition has been indicated and represented by replacing the strict and powerful *black* with a softer and less confident *grey*.

It is also possible to create terms by analogy based on the visual similarity with and / or among the real physical objects the terms are designed to denote. In astronomy for the classification of stars (size, mass, etc.) various colour epithets are used to differentiate among types of *dwarfs*, e.g. *red dwarf*—‘*sarkanais punduris*’, *black dwarf*—‘*melnais punduris*’, *white dwarf*—‘*baltais punduris*’, *orange dwarf*—‘*oranžais punduris*’, *brown dwarf*—‘*brūnais punduris*’, *yellow dwarf*—‘*dzeltenais punduris*’.

The same pattern is applied in the field of Information Technologies to refer to the standard references on PostScript, i.e. *red, blue, green and white book*—‘*sarkanā zilā, zaļā, baltā grāmata*’.

If the terms have been created by analogy with the initial term, it, to some extent, justifies the application of the word-for-word translation approach, e.g. *red, green, black, blue tide*—‘*sarkanie, zaļie, melnie, zilie uzplūdi*’. It facilitates the application of the terms, makes it unambiguous and understandable for experts from various language communities and even promotes the standardization and unification of the terminology in the respective field.

COLOUR TERMS OF GREEK AND LATIN ORIGIN

The significance of Classical languages as the primary source for vocabulary extension and terminology coinage has long been recognised by many scholars (Crystal 1995; Cabre 1999; Veisbergs 2001). In English, and in many other European languages, ‘... the knowledge of Latin and Greek, for example, has in the past been highly influential in the development of special subject designations and remains important today...’ (Sager 1997, 26).

For example, in the environment-related fields a variety of terms are coined using the colour names in Greek and Latin. A large number of the names of the elements of flora and fauna, as well as chemical substances and minerals are coined following this pattern (Table 2).

³ <www.investopedia.com> [accessed 03-12-2011].

Colour Terms of Greek and Latin Origin

Greek	Latin	Meaning in English	Examples in English	Translation into Latvian
<i>coccino-</i> , <i>erythto-</i> , <i>rhodo-</i> , <i>eo-</i>	<i>purpureo-</i> , <i>rubri-</i> , <i>rufi-</i> , <i>rutuli-</i> , <i>rossi-</i> , <i>roseo-</i> , <i>flammeo-</i>	Reds of various shades (including pink)	Rhododendron Flame tetra	Rododendr Sarkanā tetra Uguns tetra
<i>chryso-</i> , <i>cirrho-</i>	<i>aureo-</i> , <i>flavo-</i> , <i>fulvi-</i>	Orange, also gold	Chrysolophus Flavobacteria	Zeltā fazāns Flavobakterijas
<i>xantho-</i> , <i>ochreo-</i>	<i>fusci-</i> , <i>luteo-</i>	yellow	Xanthopuccine Luteolin	— Luteīns
<i>chloro-</i>	<i>prasini-</i> , <i>viridi-</i>	green	Chlorophyll Viridity	Hlorofils Zaļums
<i>cyano-</i> , <i>iodo-</i>	<i>ceruleo-</i> , <i>violaceo-</i>	blue	Cyanobacteria Cerulean	Zili zaļas aļģes Debeszils
<i>porphyro-</i>	<i>puniceo-</i> , <i>purpureo-</i>	Purple, violet	Porphyrite Purpurin	Porfirīts Purpurīns
<i>albus-</i>	<i>albo-</i> , <i>argenti-</i>	white	Albino	Albīns
<i>melano-</i>	<i>nigri-</i>	black	Melanin Nigritude	Melanīns Melnums

Table 2

The majority of words that became internationalisms were borrowed into national languages from Latin and Greek either directly or through Italian, French and English. It should be added that nowadays newly created terms derived using Latin and Greek elements come mainly through English. Thus it may be stated that English as such is not the major *source* language but rather the main *relay* language for internationalisms, which do not depend on the context and are easy to translate.

CONCLUSIONS

Language for science and technology is a constantly growing flexible area with an immediate response to a developing situation, i.e. the language of primary term formation. One of the most frequent patterns of term creation is based on knowledge, perception and cognition of colours, due to their universal character.

The empirical study of the colour-based terms conducted in the paper demonstrates that, at present, users of technical terms should rely upon corresponding background knowledge which includes not only *linguistic competence* and the *knowledge of a*

special subject field, but also *awareness of cultural and social contexts*, or, in other words, understanding of the pragmatic aspects of the contemporary technical text.

Modern terms, which generally do not meet the requirements set for ideal terms, potentially pose translation problems. These problems may be caused by various reasons, such as lack of referential equivalence, intradisciplinary polysemy, culture specific allusions embodied in the meaning of a term, and the impossibility to transfer the metaphoric component of meaning of the term into the target language. One of the main apparent tendencies in the contemporary usage of terms is that their meaning is not only determined by the field, but is also dependent on the context.

REFERENCES

- Abrams M. H., Harpham G. G. 2009. *A Glossary of Literary Terms: Ninth Edition*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.
- Berlin B., Kay P. 1969. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley.
- Cabre M. 1999. *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Crystal D. 1995. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cuddon J. A. 1991. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. London: Penguin Books.
- Dedrick D. 1998. *Naming the Rainbow: Colour Language, Colour Science, and Culture*. Dordrecht et al.: Kluwer.
- Grice H. P. 1975. Logic and Conversation. Syntax and Semantics 3: Speech Acts, eds. Cole P., Morgan J. Academic Press, N.Y., U.S.A.
- Hebel U. J. 1991. *Towards a Descriptive Poetics of Allusion. Intertextuality*, ed. Plett H. F. Berlin, New York: Mouton De Gruyter, 135–164.
- Jespersen O. 1924. *The Philosophy of Grammar*. London: Allen and Unwin.
- Kay P., McDaniel C. K. 1978. The Linguistic Significance of Meanings of Basic Color Terms. *Language* 54 (3), 610–646.
- Lennon P. 2004. *Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Nītiņa D., Iljinska L., Platonova M. 2008. *Nozīme valodā: lingvistiskie un ekstralingvistiskie aspekti*. Riga: RTU Publishing House.
- Sager J. C. 1997. Term Formation. Handbook of Terminology Management, vol. 1. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sapir E. 1921. *Language*. New York: BiblioBazaar.
- Veisbergs A. 2001. *Word-Formation in English and Latvian. Contrastive Analysis*. Riga: University of Latvia.
- Wierzbicka A. 1990. The Meaning of Color Terms: Semantics, Culture, and Cognition. *Cognitive Linguistics* 1(1), 99–150.
- Witkowski S. R., Brown C. H. 1977. An Explanation of Color Nomenclature Universals. *American Anthropologist* 79, 50–57.

ONLINE SOURCES

<<http://www.itopf.com/marine-spills/fate/weathering-process/>> [accessed 03-12-2011].

<www.investopedia.com> [accessed 03-12-2011].

<www.investopedia.com> [accessed 03-12-2011].

DICTIONARIES AND DATA BASES

ETB, *EuroTermBank*, © EuroTermBank Consortium. 2006–2007.

IT&T, LZA Terminoloģijas komisijas informācijas tehnoloģijas un telekomunikācijas apakškomisija.

Latviešu-angļu vārdnīca, © A. Veisbergs. 1999–2007.

Letonika, Angļu-latviešu vārdnīca, Tildes Datorvārdnīca Letonikā, © Tilde. 2002–2007.

Oxford English Reference Dictionary. (2003). USA: OUP.

Personālie datori. Angļu-latviešu-krievu skaidrojošā vārdnīca. (1998). Rīga: Dati.

Skujiņa V. (1999). *Latīņu un grieķu cilmes vārda daļu vārdnīca*. Rīga: Kamene.

Webster's Third New International Dictionary, Unabridged. (2002). Merriam Webster.

<www.thefreedictionary.com> [accessed 03-12-2011].

<www.businessdictionary.com> [accessed 03-12-2011].

<www.definitions.net> [accessed 03-12-2011].

<www.macmillandictionary.com> [accessed 03-12-2011].

SPALVOS SEMĀ TURINČIŪ METAFORINIŪ TERMINŪ KLASIFIKACIJA

LARISA ILJINSKA, MARINA PLATONOVA

SANTRAUKA

Pastaraisiais metais tehninių tekstų pobūdis labai pasikeitė. Tradicinių techninio teksto kūrimo principų taip griežtai nebesilaikoma, o stilių ir žanrų ribos vis dažniau susilieja. Techninis tekstas tapo ne toks formalus – dabar jis išraiškingesnis ir stilistiniu požiūriu mišrus. Kartu su tekstu pakito ir technikos kalba – techninis žodynas buvo papildytas naujais terminais, atsirandančiais vykstant nuolatiniams esamų ir naujai kuriamų terminų metaforizacijos bei reikšmės išsiplėtimo procesams.

Sudėtingi reikšmės kūrimosi, išsiplėtimo ir kompresijos procesai šiuolaikiniuose techniniuose tekstuose straipsnyje aptariami remiantis spalvos semą turinčių techninių terminų anglų kalba ir jų galimo vertimo į latvių kalbą analize.

Empirinis spalvų semą turinčių terminų tyrimas parodė, kad šiuo metu techninių terminų vartotojai turėtų remtis ne tik *lingvistine kompetencija* ir atitinkamos *specialiosios srities žiniomis*, bet ir *suprasti kultūrinį ir socialinį kontekstą*, arba kitaip tariant, šiuolaikinio techninio teksto pragmatinius aspektus. Spalvos semą turintys terminai vertėjams gali sudaryti problemų dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, dėl interdisciplininio daugiareikšmiškumo, termino reikšmėje esančių kultūrinių aliuzijų ar sunkumų, kylančių perteikiant metaforinį termino reikšmės komponentą vertimo kalba.

GRAMMATICAL COMPRESSION IN FILM TRANSLATION

JURGITA KEREVIČIENĖ, GRETA ČEŠUMSKAITĖ

*Department of Germanic Philology
Kaunas Faculty of Humanities
Vilnius University
Lithuania
jurgita.kereviciene@vukhf.lt*

Nowadays translators employ various translation strategies in order to produce an adequate translation and further establish international communication. This paper deals with one translation strategy called **compression** which involves leaving out the target text elements present in the source text to retain the content of the words rather than preserve the structural adequacy of the text format. The degree of compression is constantly increasing in contemporary translations, due to an intensive lifestyle, the necessity to convey informational content as quickly as possible arises. Compression is widely employed in subtitling because of both the requirement to provide a very short target text by employing a restricted number of symbols allowed per one subtitle, and the necessity to express only the main idea of the utterances. Taking linguistic aspects into account, the translation strategy comprises of either grammatical or lexical ways to shorten the text without destroying its meaning. This paper presents the grammatical means of compression observed in film subtitling by shifting the primary focus on grammatical alternations found in different film genres.

INTRODUCTION

Translation has always occupied an important position in the development of world culture. In order to produce an adequate translation, the translator is obliged to employ various translation strategies. This article introduces **compression** as a certain type of text transformation that appears when translating from English to Lithuanian. According to Olimpija Armalytė: 'compression as a technique is very common in the practice of translation and is understood as a whole system of techniques enabling to shorten the text without destroying its meaning' (Armalytė 1982, 25). This translation strategy is of interest not only because it reveals the potential of the target language, but also the competence and creativity of the translator. Compression is widely employed in film subtitles, where concise and adequate phrasing is especially important. The aim of the article is to examine the linguistic peculiarities of the English and Lithuanian languages in the translation of subtitles. The object of the paper is a range of subtitles selected

from two films of different genres; namely from the documentary film *Zeitgeist* and the science fiction film *Avatar*. This film genre disparity puts forward the idea that the science fiction film ought to contain more cases of compression because the language style is informal and, therefore, it should include more irrelevant linguistic elements such as interjections, cases of reduplication, derivational affixes of word classes, and so on, than the documentary genre. In the first part of the article the main theoretical assumptions concerning the notion of compression, subtitling, key aspects and their contribution to the sufficient translation of the subtitles are presented. The second part of the paper deals with the practical findings of the case study of compression in film subtitles by presenting the methodological issues of the case study, as well as introducing the linguistic insights of the practical study and illustrating them by means of characteristic examples taken from the analysed films.

THE NOTION OF COMPRESSION

According to Nigel Armstrong, compression involves leaving out the target text (TT) elements present in the source text (ST). It generally occurs when the segment contains an unnecessary detail that might weary the reader, or information that is difficult to translate concisely because of culture-specific obstacles, or both (Armstrong 2005, 159). Compression is also common in subtitle translation¹, because of the strict requirements of using a limited amount of symbols in one subtitle position (including the gaps). The following specification is employed since the main quality of subtitles to strive for is considered to be briefness in order for the viewer of the film (or a programme) to be able to read the text in the subtitles quickly and naturally. As Paul Cogen, a professional subtitler, remarks, it is essential that the subtitles respect a number of parameters, the key ones being time and space, since ‘it takes the eye a certain amount of time for a viewer to realise that a new text has appeared on the screen and to start reading... Consequently, the viewer would not be distracted from watching the events on the screen’ (Cogen 2009). In order to produce a sufficient translation then, a translator faces the necessity of making certain alternations to the text by means of various techniques: to condense the content into shorter phrases (almost re-translation) with as few words as possible; to convey the idea of what is being said while allowing the audience as much time as possible to watch the action onscreen; not to translate literally, capture the essence and filter out what is non-essential; to maintain the right register; to adapt, replace and recreate TT; to divide lines with speed of reading and comprehension in mind; to keep idea units and semantic units together, etc. (*ibid.*)

¹ Fotios Karamitroglou states that subtitling requires the ‘translation of the spoken (or written) ST of an audiovisual product into a written TT which is added onto the images of the original product, usually at the bottom of the screen’ (Karamitroglou 2000, 5) to achieve a brief and accurate content of the ST.

GRAMMATICAL CASES OF COMPRESSION

The variety of techniques employed to create compression in subtitling comprises of both lexical and grammatical means. The paper examines practical cases of grammatical (both morphological and syntactical) means which were found in the subtitles of the selected films, namely, omission, substitution, syntactical transformation, reduction, etc.

In order to examine which genre contains a higher degree of grammatical compression, four pages of subtitles have been selected for the practical analysis. A total of 102 subtitles containing compression have been identified, 68 of them being from the science fiction film *Avatar* and 34 from the documentary film *Zeitgeist*. Instances of translation are considered to contain compression when the TT is shortened intentionally, even though a word-for-word or a very close-to-original translation is possible and no significant alternations are obligatory.

As some subtitles contained more than one case of compression, the numbers provided in the analysis reflect the amount of instances of compression, not the amount of subtitles.

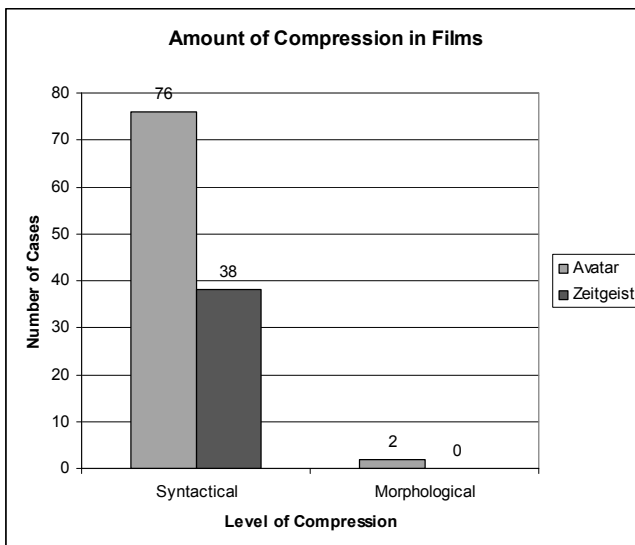

Figure 1. Amount of compression in different film-genres

Statistically, the science fiction film *Avatar* appeared to contain a considerably larger number of compression on grammatical levels comparing with the documentary film *Zeitgeist*: 78 cases appeared in *Avatar* and only 38 syntactical cases were detected in *Zeitgeist*.

The most frequent grammatical means of compression employed in subtitling was the

omission of one or more word classes in the sentence to achieve the effect of briefness². The disparities of the film genres govern the different omitted segments, as well as other distinct syntactic means used in order to compress the target language. Typically, conjunctions, pronouns, adverbs, numerals, some prepositions and prepositional phrases and even particular nouns and noun phrases were omitted.

The most common occurrence of compression related to the omission of conjunctions (8 incidences in the documentary film *Zeitgeist* and 6 times in the science fiction film *Avatar*). In some cases, such as (2), the omitted conjunction comprises of more symbols in the Lithuanian language, and subsequently by following the quantitative requirements of subtitling, it has been eliminated. The examples below illustrate the fact:

- (1) (...) ...and unless and until you are prepared to look at the whole truth... (...)
Ir kol nebūsite pasiruošę pažvelgti į visą tiesą, (...)

(*Zeitgeist*)

- (2) There's no such thing as an ex-Marine.
Nėra tokios sąvokos = „buvęs“ jūrų pėstininkas.

(*Avatar*)

Because of the different typological characteristics of the two languages, pronoun omission has also been rather frequent (11 times in *Avatar* and 5 in *Zeitgeist*). Prototypically, both lexical and grammatical elements that are used commonly tend to be reduced representing the so-called pro-drop phenomenon. In many languages that have grammatical agreement between the subject and the verb, a pronominal subject can be left unexpressed because the information about the subject may be found on the verb (Haiman, Munro 1983, Whaley 1997). This universal tendency can be accounted for by appealing to language economy. Since in Lithuanian the inflection of the predicate indicates the marked person and number, and sentential word order allows the absence of subject without destroying the grammatical structure of the sentence, the omission of personal pronouns has been found to be common in the film subtitles.

- (3) They can fix a spinal, if you got the money, (...)
Jie gali sutaisyti stuburą, jei turi pinigų.

(*Avatar*)

- (4) You've got to obey the rules.
Privalote laikytis taisyklių.

(*Avatar*)

Similarly, the grammatical characteristics of the Lithuanian syntactical constructions

² Omission means the dropping of a word or words from the ST while translating. In subtitling translations the translator omits words that do not have equivalents in the TT, or those which may raise the hostility of the receptor (Zakhir 2008).

allows omitting the copular verb as a non-relevant link between the subject and predicative element, for instance:

- (5) This is the sun.
Tai – saulė.

(*Zeitgeist*)

- (6) And the concept is that every driver is matched to his own avatar, (...)
Idėja tokia: kiekvienas valdytojas turi būti panašus į savo avatarą, (...)

(*Avatar*)

A large part of omission is closely related with the grammatical modification. Accordingly, some types of syntactic constructions, in which the syntactic head of the construction is accompanied by an element not grammatically required by it, are compressed. Traditionally, modifiers of the syntactic constructions are demonstrative pronouns, attributive adjectives, nouns, numerals, etc. Omission typically occurs with non-restrictive modifiers because they are not required for the notional identification. Among the words signifying additional properties of the nominal referent, and therefore being omitted from the film subtitles, demonstrative pronouns, numerals and attributive nominals have been identified. There demonstrative pronouns like *that*, *these* are eliminated since they have not made any meaningful changes in the target expressions:

- (7) Remember, people, you lose that mask, (...)
Atminkite, žmonės, pamesite kaukę, (...)

(*Avatar*)

Other word classes functioning as modifiers have also been omitted. For instance, noun and noun phrase omission has been recognised 7 times in *Avatar* and 5 times in *Zeitgeist*; numerals have been omitted twice in *Zeitgeist* (as in (8) and (9)) and once in *Avatar*.

- (8) And the invisible man has a special list of ten things he does not want you to do.
(...)

Ir šis nematomas žmogus turi specialų sąrašą dalykų, kurių jis norėtų, kad jūs nedarytumėte. (...)

(*Zeitgeist*)

- (9) And if you do any of these ten things, he has a special place, full of fire... (...).

O jei padarysite nors vieną šių dalykų, tuomet jis turi jums specialią vietą, pilną liepsnų (...).

(*Zeitgeist*)

In rare cases restrictive modifiers which are responsible for identification have been omitted. Prepositions and / or prepositional phrases in (10), (11) and the noun phrase in (12) have been omitted:

(10) ...into the bio-lab.

Biolaboratorija.

(Avatar)

(11) Back on Earth these guys were Army dogs, Marines, (...).

Žemėje šie žmonės buvo paprasti kareiviai, jūrų pėstininkai, (...).

(Avatar)

(12) (...) with a big hole blown through the middle of my life, (...)

(...) su didele skylė, žiojinčia mano gyvenime, (...)

(Avatar)

Adverb and adverbial phrase omission has occurred 9 times in *Avatar* and twice in *Zeitgeist*. The following examples illustrate the events:

(13) Religion has actually convinced people that there's an invisible man living in the sky..

Religija įtikino žmones, kad danguje gyvena nematomas žmogus, (...)

(Zeitgeist)

(14) In cryo, you don't dream at all.

Krio būsenoje nespnuojama.

(Avatar)

Despite the facts mentioned above, the omission is also potentially possible with adverbs and adverbial phrases since semantically this word class covers an extremely wide range of concepts. 'For this reason they cannot be identified in terms of individuation and therefore, function on the clause or discourse level, i.e. their semantic effect or scope is relevant to entire clause' (Payne 2006, 117). Thus, the omission of adverbs and adverbial phrases helps to make a TT brief without the distortion of meaning. The data shows that not only evidential adverbs, which indicate the source of the information expressed in the clause, for instance *apparently, undoubtedly, obviously, actually* (Payne 2006, 118; see (13)), but also epistemic adverbs, so-called hedgings have been omitted in the film subtitles, since their function is to indicate 'the degree to which a speaker is committed to the truth of the clause' (*ibid.*). The situation about the speaker's emotional state, beliefs or even reasoning is grasped from the situation on the screen and needs no additional lexical means to be coded.

Similarly, both omitted interjections and forms of address have not aggravated the rendering of the meaning. Their emotional content may be perfectly discovered and understood by the viewer of the film. Some examples with interjections are given below:

(15) Wow! You look just like him.

Koks tu panašus į jį.

(Avatar)

(16) Oh, man, that is just wrong.
Tai taip neteisinga.

(Avatar)

(17) (...) but you guys can take them out tomorrow.
 (...) *bet rytoj galėsite juos išimti.*

(Avatar)

Exceptions include forenames, surnames and honorific forms which avoid compression because of the referentially marked content which cannot be omitted.

(18) (...) – Dr. Max Patel. Great to meet you. – Good to meet you. Yeath.
 (...) – *Dr. Maksas Peitelis. Malonu. – Ir man.*

(Avatar)

There are also instances with subtitles containing ‘multiple omission’, i.e. when more than one sentential element is omitted (like in (18), (19), and (20)). Although the translator eliminates a considerable amount of the segment the essence of the utterance remains unaltered:

(19) (...) ... and wherever it may go, whoever it may lead to... (...).
 (...) *kad ir kur ji bevestų, (...).*

(Zeitgeist)

(20)– Welcome to Pandora. Good to have you – Thanks.
 – *Sveiki atvykę į Pandora. – Ačiū.*

(Avatar)

Hence, as the undertaken analysis of the film subtitles shows, it is possible to arrive at the generalisation that the amount of omission of word classes is much larger in the science fiction film than it is in the documentary film. Therefore, this finding promotes the idea that the science fiction film contains more redundant information within the sentence and may eliminate not only sentential segments, but also a whole sentence which is considered irrelevant. Some additional examples may illustrate the fact:

(21) What makes you think for one minute that the religious institution... (...).
Kodėl turėtume manyti, kad religinė institucija (...).

(Zeitgeist)

(22) (...) ... There’s nothing like an old-school safety brief.
 (...) *Senamadiškas taisyklių kalimas.*

(Avatar)

As was mentioned above, compression via omission constitutes the majority of different compression cases on the grammatical level; consequently, the statistical view of omission in subtitling may be represented in the following diagram:

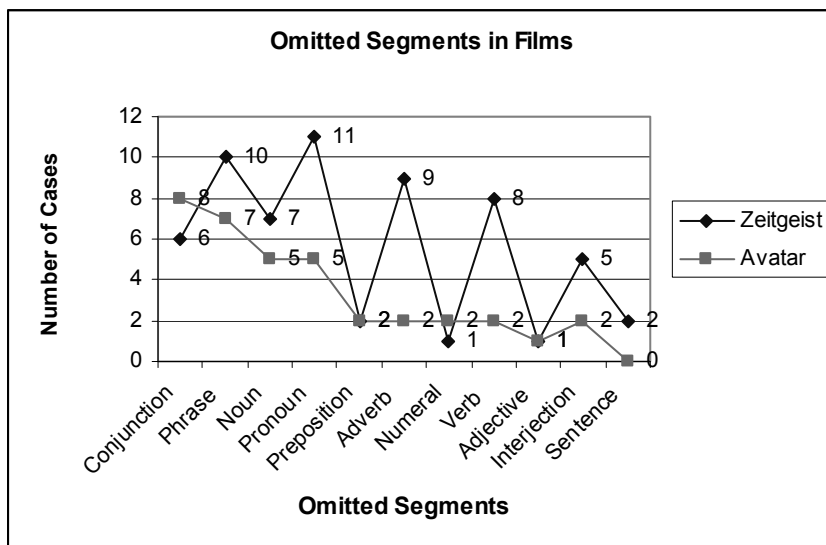

Figure 2. Amount of omitted segments in different film-genres

In addition to omission, other syntactical means of compression such as substitution of grammatical categories, reduction of (truncated) sentences, as well as syntactical transformation have been recognised in the film subtitles.

Substitution may be regarded as a particular linguistic shift of one grammatical unit or sequence of them by another unit within the same grammatical category. The undertaken analysis shows that compression in the film subtitles have often been associated with the substitution of the grammatical categories of voice and tense. Firstly, the syntactical constructions with the passive voice in English tend to be transformed into the corresponding construction with the active voice in Lithuanian and *vice versa*. This categorial shift is most probably determined by the limited number of used symbols per slide, on the one hand. However, on the other hand, the situation described by the passive construction does not radically differ from the situation reflected by the active construction—the nature of the process is preserved intact, the participants in the situation remain in their unchanged quality. As a matter of fact, with the transition from the active voice to the passive voice, the subjective appraisal of the situation is depicted by the speaker and the plane of his presentation of it. Consequently, compression via transformation of the voice constructions is rather noteworthy. Some examples below illustrate the kind of substitution:

(23) His birth was accompanied by a star in the east... (...).
Jo gimimą palydėjo rytinė žvaigždė, (...).
(Zeitgeist)

(24) (...) A guy with the knife took all Tommy would ever be... (...).
Tomis buvo nužudytas ginkluoto tipo... (...).
(Avatar)

In some instances substitution is associated with the values of the grammatical category of tense. In film subtitles because briefness is required the present tense is used instead of the future tense (25) and the present tense is shifted into the past tense (29). This means that the future form of the verb only shows that the denoted process is prospected as a present-oriented action and the present event may be seen from the past perspective.

- (25) (...) that'll stop your heart in one minute.
 (...) *nuo kurių per minutę sustoja širdis.*

(Avatar)

Additionally, to achieve the effect of compression the personal sentences have been transformed into impersonal constructions because of different perspectivization:

- (26) You have to know the truth and seek the truth and the truth will set you free.

Reikia žinoti tiesą ir ieškoti tiesos ir tiesa tave išlaisvins.

(Zeitgeist)

- (27) (...) Yeath, we're gonna take this nice and easy, Jake.

(...) *Tik palengva, Džekai.*

(Avatar)

Syntactical transformations have been related to the expanded sentential constructions, where, for example, the subordinate time clause with the Wh-phrases in English has been transformed into a simple sentence with the participial modifier in Lithuanian (28), infinitival phrases have been simplified and changed into simple personal constructions (29) and (30):

- (28) When that ramp comes down, go directly into the base. Do not stop!

Nusileidus rampai, einat tiesiai į bazę. Nesustokite!

(Avatar)

- (29) So the proprioceptive sims seem to work really well.

Orientacijos vietoje ir erdvėje simulatoriai suveikė puikiai.

(Avatar)

Some subtitles contain instances of **reduced sentences** in the target text. Words and phrases, which have been repeatedly used, have been syntactically shortened either by excluding them (30), reducing the amount of the intentional repetition of a word or phrase (31), (32) or by transforming the whole utterance syntactically (33). Some illustrations are given below:

- (30) Go, go, go! Get out of there! Keep moving! Let's go, let's go!

Einam, einam, einam! Lauk iš čia! Greičiau! Eikite tiesiai! Nesustokite!

(Avatar)

- (31) Well, well, ladies.

Na, panelės.

(*Avatar*)

(32) We're there.

Jau.

(*Avatar*)

(33) You will be hungry. You will be weak.

Jūs jausitės išalkę, silpni.

(*Avatar*)

Taking morphological techniques of compression into account, two instances have been observed in the case study. Firstly, words, especially measure terms, have been abbreviated (34) and, secondly, the phrase that indicates functions of the person has been substituted by a single word defining the profession the person has been applied to (35):

(34) (...) you're unconscious in 20 seconds, you're dead in four minutes!

(...) *po 20 s. neteksite sąmonės, po 4 min. mirsite.*

(*Avatar*)

(35) (...) you're doing science...

(...) *jūs – mokslininkas...*

(*Avatar*)

Thus, the foregoing linguistic facts could suggest that the substitution of the voice category is more common in the documentary film while the alternation of other grammatical categories such as tense and various transformation of the sentence have been used in the science fiction film.

CONCLUSION

Given these facts, compression as a certain translation technique to shorten the TT without destroying its meaning is widely used in film subtitling due to both the quantitative requirements of subtitling and the qualitative aspects of the effective translation of the film to capture the essence of what is being said by filtering out anything which is non-essential.

In the English / Lithuanian subtitles translation of the different genres of two films the compression on the syntactical level comprises of omission, transformation of sentential segments from personal to impersonal, substitution of values of different grammatical categories, reduction of the sentential structure, alternation from simple sentences to complex ones and a loss of redundant words.

The analysis of the linguistic data signals that the science fiction film *Avatar* contains far more cases of compression of different grammatical aspects since the language style of this film is informal and it contains a considerable amount of redundant utterances that may be omitted or substituted. Meanwhile, the language style of the documentary film is formal and the possibility of creating a higher degree of compression is limited

by the importance of every informational unit provided in the utterances of this film, thereby leading to the inapplicability of substitution or elimination.

REFERENCES

- Armalytė O. 1982. *Exercises in Translation from Lithuanian into English*. Vilnius: VU.
- Armstrong N. 2005. *Translation, Linguistics, Culture*. Great Britain: Multilingual Matters.
- Cogen P. 2009. *The Online Content Blog...* <<http://www.contenus-en-ligne.com/>> [accessed 07-11-2011].
- Haiman J., Munro P., eds. 1983. *Switch Reference and Universals Grammar*. Amsterdam: Benjamins.
- Karamitroglou F. 2000. *Towards a Methodology of the Investigation of Norms in Audiovisual Translation*. <www.books.google.com> [accessed 10-11-2011].
- Payne T. E. 2006. *Exploring Language Structure: a Student's Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whaley L. J. 1997. *Introduction to Typology: The Unity and Diversity of Languages*. London, Delhi: SAGE Publications.
- Zakhir M. 2008. *Translation procedures*. <http://www.translationdirectory.com/articles/article1704.php#_ednref18> [accessed 08-11-2011].

GRAMATINĖ KOMPRESIJA FILMŲ VERTIMUOSE

JURGITA KEREVIČIENĖ, GRETA ČEŠUMSKAITĖ

Santrauka

Siekdami adekvačiai išversti tekstą, išsamiai perteikti teksto originalo kalba informaciją ir išsaugoti jo sąsajas su tarptautiniu kultūriniu kontekstu, subtitrų vertėjai dažnai naudoja kompresijos strategijas, kad minimaliomis kalbinėmis priemonėmis galėtų maksimaliai perteikti teksto originalo kalba turinį. Dėl ribotos titrų apimties ir glaustos kalbinės raiškos, kai vertėjas turi perteikti žiūrovui tik esminius originalo minties aspektus, kompresija tampa nepakeičiama subtitrų vertimo strategija tiek gramatiniame, tiek leksiniame kalbos lygmenyje. Šiame straipsnyje pristatoma kompresija kaip viena iš šiuolaikinio vertimo strategijų, apimanti tam tikrų teksto originalo kalba elementų trumpinimą neprarandant ir neiškreipiant teksto originalo kalba esmės. Atliktoje praktinėje subtitrų analizėje apsiribojama tik gramatiniu lygmeniu: analizuojami dviejų skirtingų žanrų filmų (dokumentinio *Laiko dvasia (Zeitgeist)* ir meninio *Avataras (Avatar)*) angliški ir lietuviški subtitrai ir atliekama lietuviškuose subtitruose pasitaikiusių kompresijos atvejų analizė.

Tyrimo rezultatai rodo, kad meninio žanro filmų subtitruose gramatinė kompresija taikoma dažniau nei mokslinio žanro filmuose. Tai leidžia daryti prielaidą, kad meninio filmo subtitruose pasitaiko nemažai perteklinės informacijos, kurią vertime galima nenuostolingai pakeisti, sutrumpinti arba jos atsisakyti, o mokslinio stiliaus filmuose pateikiami svarbūs informaciniai turinio blokai, kurių modifikacija arba atsisakymas vertime gali iškreipti teksto originalo kalba turinio esmę.

SINCHRONIJA DUBLIUOTUOSE FILMUOSE (ANIMACINIO FILMO AUKŠTYN PAVYZDYS)

DANGUOLĖ SATKAUSKAITĖ, GIEDRĖ DRĖGVAITĖ

Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Germanų filologijos katedra
satkauskaite@gmail.com
giedrre@gmail.com

Lietuvoje filmų dubliavimas nėra labai populiarus todėl ir dubliavimo tyrimams skiriama nepakankamai dėmesio, nors šis vertimo būdas – ne tik brangiausias, bet ir sudėtingiausias. Didžiausias iššūkis vertėjams ir dubliuojantiems aktoriams yra išlaikyti skirtingų lygmenų – fonetinę, kinetinę, semantinę ir charakterio – sinchroniją. Straipsnio tikslas – apžvelgti dubliuotų filmų specifiką, sinchronijos tipus ir išanalizuoti, kaip šie tipai derinami dubliuojant. Analizei pasirinktas lietuviškai dubliuotas animacinis filmas *Aukštyn* (*Up*, 2009).

Fonetinio lygmens analizei aktualiausi tie filmo kadrai, kuriuose aiškiai matyti personažų veidas ir lūpos, nes svarbu išanalizuoti, ar atitinka originalo ir dubliuoto filmo pasakymų skiemenų skaičius ir artikuliacija, daugiausia dėmesio skiriant lūpiniams priebalsiams ir atviriesiems balsiams. Atliekant kinetinio lygmens analizę, tikrinama, ar kalbinė informacija sutampa su nežodine, analizuojant charakterio lygmenį – kaip atskleidžiami veikėjų charakteriai, kaip perteikiamas specifinis kurio nors personažo akcentas. Analizuojant semantinį lygmenį pastebėta, kad siekiant kuo didesnės fonetinės ir kinetinės sinchronijos taikomi įvairūs teksto modifikacijos būdai.

1. ĮVADAS

Audiovizualinis vertimas – dar labai jauna vertimo studijų sritis, atsiradusi tik XX a. antrojoje pusėje, kai begarsius filmus pakeitė įgarsinti filmai. Dėl poreikio filmus parodyti skirtingų šalių gyventojams reikėjo ieškoti įvairių filmų vertimo būdų. Populiariausi iki šiol plačiai paplitę filmų vertimo būdai – subtitravimas, sinchroninis vertimas (angl. „voice over“) bei dubliavimas. Pastarasis – brangiausias ir sudėtingiausias audiovizualinio vertimo būdas, Lietuvoje naudojamas dar gana retai, todėl ir dubliavimo tyrimų Lietuvoje beveik nėra. O tose šalyse, kur dubliavimas yra vyraujanti audiovizualinio vertimo rūšis, pavyzdžiui, Vokietijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Italijoje, dubliavimo tyrimų yra daug daugiau.

Europoje vienas pirmųjų darbų, skirtų dubliavimui, buvo Thomaso L. Rowe 1960 m. straipsnis *Anglų kalba dubliuotas tekstas* (*The English Dubbing Text*). Jau šiame straipsnyje autorius pabrėžia, kad vienas svarbiausių dubliavimo uždavinių –

lūpų sinchronija, o Istvánas Fodoras 1976 m. išleistoje knygoje pristato susistemintus įvairius sinchronijos tipus ir padeda pagrindus vizualiosios fonetikos mokslui.

Pirmieji dubliavimo tyrėjai, neturėję teorinių dubliavimo pagrindų, susidurdavo su nemenkais metodologiniais iššūkiais. Maribel Cedeño Rojas (2007, 14–16) pastebi, kad kai kurie ankstyvieji filmų dubliavimo tyrimai (Hesse-Quack 1969, Toepser-Ziegert 1978), o ir vėlesni (Pisek 1994) yra atlikti remiantis spausdintais scenarijais, o tai – didelė metodologinė klaida, nes realiai filmų dialogai dažnai skiriasi nuo scenarijų originalų, todėl dubliavimo analizei būtina naudoti filmą originalo kalba ir dubliuotą filmą, o ne spausdintus dialogus.

Straipsnio tikslas – atskleisti fonetinės, semantinės ir dramatinės sinchronijos sąveiką dubliuotame filme. Remiamasi Frederico Chaume Varela (2004), Henriko Gottliebo (2008), Heike E. Jüngst (2010), Roberto Paquino (1998) sinchronijos **metodika**. Tikslingiausia, žinoma, sinchroniją vertinti analizuojant dubliuotus vaidybinius filmus, nes šiems keliami didžiausi sinchronijos reikalavimai. Tačiau Lietuvoje vaidybiniai filmai beveik visada įgarsinami sinchroniniu būdu, kai kurie, ypač kino teatruose, subtitruojami, o dubliuojami daugiausia tik animaciniai filmai, nes jie skiriami vaikams. Todėl ir šiam straipsniui kaip **tiriamoji medžiaga** buvo pasirinktas animacinis filmas *Up*, sukurtas 2009 m. (JAV, režisieriai Pete Docter, Bob Peterson), bei šio filmo į lietuvių kalbą dubliuota versija *Aukštyn*.

2. SINCHRONIJOS TIPAI

Pagrindinis dubliavimui taikomas reikalavimas – sinchronijos principas. Skirtingi autoriai išskiria nevienodą sinchronijos tipų skaičių. Gottliebas (2008) skiria net šešis sinchronijos tipus: visišką lūpų sinchroniją, abilūpę sinchroniją, intonacinio skiemens (angl. „*nucleus*“), skiemens, pasakymo ir balso sinchroniją. Roberto Mayoral, Dorothy Kelly ir Natividad Gallardo (1988) nuomone, esama penkių sinchronijos tipų: laiko, erdvės, turinio, fonetinė ir charakterio sinchronija. Chaume Varela (2004) mano, kad yra trys pagrindiniai tipai: fonetinė (lūpų), kinetinė ir izochronija, bei du šalutiniai: charakterio ir turinio sinchronija. Jüngst (2010) teigia, kad tėra trys tipai: elgesio, lūpų ir paralingvistinė bei intonacinio skiemens sinchronija. Paquinas (1998) taip pat išskiria tris sinchronijos tipus: fonetinę, dramatinę ir semantinę sinchroniją.

Kaip matome, sutariama dėl fonetinės sinchronijos, taip pat beveik visi autoriai skiria ir kinetinę (arba dramatinę) sinchroniją, daug dėmesio skiriama ir semantinei (arba turinio) bei charakterio (elgesio) sinchronijai, todėl šiuos tipus išnagrinėsime plačiau.

2.1. Fonetinė sinchronija

Fonetinė arba lūpų sinchronija (angl. „*phonetic synchrony*“, „*lip synchrony*“ arba „*lip-sync*“) yra tada, kai ekrane matomo veikėjo lūpų judesiai sutampa su filmą dubliuojančio

asmens kalba. Paprastai skiriama kiekybinė ir kokybinė lūpų sinchronija. **Kiekybinė** lūpų sinchronija dar vadinama izochronija. Tai teksto ir pauzių trukmės atitiktis, t. y. dubliuojantis aktorius turi pradėti sakyti savo tekstą tiksliai tada, kai filmo veikėjas praveria burną, ir pabaigti tiksliai tuo pačiu metu, kai filmo veikėjas užsičiaupia. Kai kurie autoriai (Whitman 1992, 28; Chaume Varela 2004, 43–44) kiekybinę lūpų sinchroniją išskiria kaip atskirą sinchronijos tipą, bet, mūsų nuomone, ji reikėtų nagrinėti kaip fonetinės sinchronijos potipį. Izochronijai svarbus ir vertėjo, ir dubliuojančio aktoriaus indėlis: pirmasis turi taip išversti tekstą, kad sutaptų skiemenų skaičius originalo ir vertimo kalba, o antrasis turi priderinti savo kalbamo teksto pradžią ir pabaigą prie filmo veikėjo. **Kokybinė** lūpų sinchronija – tai dubliuoto teksto ir originalo filmo veikėjų lūpų judesių atitiktis. Paquinas (1998) teigia, kad sinchroniški turi būti ne tik tariami žodžiai, bet ir kvėpavimas, atodūsiai, šūksniai ir t. t. Filmą dubliuojantys aktoriai dirba studijoje: jie įsijaučia į savo vaidmenis, gestikuliuoja, nors jų ir nematyti.

Fonetinė sinchronija dažnai siejama su kino iliuzija, kuri skatina žiūrovus manyti, kad veikėjas iš tiesų kalba sklandžia vertimo kalba (plg. Mason 1989, ; Pedersen 2010, 7). Todėl filmų vertėjai ieško tokių vertimo variantų, kad dubliuoti skirtų dialogų skiemenų skaičius ir žodžių fonetinė sandara kaip įmanoma labiau atitiktų originalo dialogus, o dubliuojantys aktoriai siekia kaip galima geriau atkartoti filme vaidinančių aktorių lūpų judesius.

Vis dėlto, kaip pastebi kai kurie autoriai (plg. Herbst 1994, 29; Cedeño Rojas 2007, 94–95; Jüngst 2010, 73), fonetinės sinchronijos svarba dažnai pervertinama. Iš tiesų ne visas filmuose kalbamas tekstas turi būti išverstas paisant fonetinės sinchronijos, nes dalį teksto žiūrovai tik girdi matydami visai ne kalbantį veikėją, o kitus vaizdus (pvz., peizažą, veikėjo pašnekovus ar pan.) arba kalbėtojo lūpų nematyti, nes jis kaip nors pasisukęs ar rodomas iš toliau. Vadinasi, fonetinė sinchronija nėra svarbi, kai rodomas tolimas planas, tik šiek tiek svarbi, kai rodomas bendras planas, o svarbiausia yra verčiant stambaus ar vidutinio plano kadru dialogus. Bendrame plane, kai žmogus matomas visu ūgiu, net jeigu jis atsisukęs veidu į kamerą, matyti, kad jis krutina lūpas, tačiau ne visada gerai matyti, kokius konkrečius garsus jis taria. Todėl svarbu paisyti kiekybinės sinchronijos, t. y. stengtis, kad sutaptų teksto originalo kalba ir versto teksto skiemenų skaičius. Itin preciziškai fonetikos atžvilgiu reikėtų versti stambiu planu rodomų kadru dialogus. Kaip pažymi Maribel Cedeño Rojas (2007, 95), kino ekrane lūpų ir žandikaulio judesiai matomi dar ryškiau nei per televiziją, tad svarbus ir audiovizualinio kanalo pasirinkimas.

Dažniausiai dėmesys kreipiamas į uždarus ir atvirus balsius ir abilūpius bei lūpinius dantinius priebalsius. Siekdamas kuo didesnės sinchronijos, vertėjas gali kūrybiškai išnaudoti situaciją. Pavyzdžiui, jeigu ekrane rodomo asmens burna pravira prieš jam prakalbant, vertėjas gali sumažinti skiemenų skaičių arba praleisti tam tikrus garsus, žinoma, jeigu tai nėra abilūpiei priebalsiai. Jeigu veikėjo lūpos praviros, publika gali nesuprasti, ar jis ką nors sako, nes tiki tuo, ką girdi (Paquin 1998).

Jüngst (2010, 72) rašo, kad lūpų sinchronijos galimybės labai priklauso nuo originalo ir vertimo kalbų panašumo. Kuo toliau originalo kalba ir vertimo kalba nutolusios prozodijos, fonetinės sistemos ir vidutinės žodžių trukmės atžvilgiu, tuo sudėtingesnis yra dubliavimas. Šiuo atžvilgiu, pvz., anglų–vokiečių arba švedų–vokiečių kalbų kombinacijos dubliavimui yra palankios. Vis dėlto autorė atkreipia dėmesį į tai, kad anglų kalbos /ð/ ir /θ/ stambaus plano kadruose gali trikdyti. Tačiau anglų kalbos artikuliacija, palyginti su vokiečių kalba, yra ne tokia intensyvi, todėl ir dubliuoti angliškus filmus gal kiek lengviau. Be to, kiekvieno žmogaus artikuliacija šiek tiek skiriasi priklausomai nuo burnos anatomijos ir asmeninių kalbėjimo įpročių. Taip pat fonetinę sinchroniją gali veikti ir tokie veiksniai kaip barzda, slepianti vyrų artikuliaciją, arba lūpų dažai, išryškinantys moterų tarimą (Herbst 1994, 31; Jüngst 2010, 72).

Tačiau reikia pripažinti, kad fonetinės sinchronijos lygis dubliuojant vaidybinius ir animacinius filmus labai skiriasi. Dubliuojant **animacinius filmus** lūpų sinchronijos reikia dar mažiau. Čia taip pat svarbūs tik tie kadrai, kuriuose personažas rodomas vidutiniu ar stambiu planu. Be to, kaip teigia Chaume Varela (2004, 46, 49), kadangi animacinių filmų personažai iš tiesų nekalba, o tik beveik atsitiktinai judina lūpas neartikuliuodami realių fonemų, tikslios fonetinės adaptacijos nereikia. Svarbiausi animaciniuose filmuose yra tie kadrai, kai stambiu planu rodomi personažai labai išsižioja tardami atvirusius balsius.

2.2. *Semantinė sinchronija*

Semantinė sinchronija rodo, kad vertėjas siekia taip išversti tekstą, kad jo reikšmė sutaptų su teksto originalo kalba reikšme. Manoma, kad semantinė sinchronija yra reikšmingesnė už fonetinę, bet ne visada. Paquino (1998) nuomone, kartais žodis gali būti pakeistas kitu, labiau atitinkančiu kalbančiojo lūpų judesius, bet pakeitimas neturėtų labai veikti bendrą scenos suvokimą. Mokslininkas kaip pavyzdį aptaria televizijos seriale apie vokiečių policiją epizodą, kuriame kalbama apie buto savininkę „*die Besitzerin der Wohnung*“: dėl prancūzų kalbos sintaksės reikalavimų žodžio „savininkė“ nebuvo galima versti kaip „*la propriétaire*“, taip pat nebuvo galima pavartoti abilūpio priebalsio /p/, taigi kaip fonetiškai tinkamesnis variantas buvo pasirinktas žodis „*la locataire*“. Semantinė prasmė šiuo atveju taip pat nenukentėjo.

Vis dėlto daugeliu atvejų tenka paaukoti fonetinę sinchroniją norint išsaugoti reikšmę. Pavyzdžiui, verčiant šviečiamuosius vaizdo įrašus matematikos ar fizikos temomis, būtina, kad žodynas išliktų nepakitęs. Šiais atvejais pagrindinis reikalavimas yra izochronija, t. y. kad nebūtų girdėti balso, kai veikėjas nekalba, ir priešingai – kad veikėjo lūpos nejudėtų, kai negirdėti balso (Paquin 1998). Šitai pasiekti galima taikant kompresijos metodus bei naudojant įvairius intarpus, jeigu trūksta teksto. Be to, vertėjas

turi atkreipti dėmesį į tam tikras nusistovėjusias frazes – citatas, sentencijas, patarles. Juk frazės „*To be or not to be*“ niekaip kitaip kaip „Būti ar nebūti“ neišversi. Tačiau, kaip pažymi Thomasas Herbstas (2003, 26), didžiausi dubliavimo trūkumai yra susiję ne tiek su fonetine sinchronija, kiek su nenatūraliais dialogais, dažnu nemotyvuotu anglicizmu ir vertalų vartojimu, stiliaus ir kohezijos pažeidimais.

2.3. Kinetinė sinchronija

Kinetinė sinchronija – tai gestų ir mimikos atitikties sakomam tekstui. Kai kurie gestai yra universalūs, pvz., linksėjimas daugelyje Europos šalių rodo pritarimą ar patvirtinimą, todėl ir kalba turi būti perteikiamas pritarimas, net jeigu žodžių fonetika ir nesutampa. Neverbalinė informacija susijusi ne tik su paties veikėjo gestais ir mimika, bet ir su tam tikrais filme rodomais daiktai: jeigu apie juos kalbama, būtina sakytinės kalbos ir vaizdo sinchronija (Jüngst 2010, 71).

Seniau dubliavimo specialistai didžiausiu iššūkiu laikė lūpų sinchroniją, t. y. siekė, kad sutaptų lūpų judesiai ir dialogai. Tačiau šiandien vis labiau pabrėžiama intonacinio skiemens sinchronija (Herbst 2003, 25; Wahl 2005, 109). Kirčiuotų skiemenų artikuliacija yra neatsiejamai susijusi su tam tikrų gestų ar mimikos judesių kulminaciniais momentais, pvz., rankos mostu ar antakių pakėlimu. Kitaip sakytinis tekstas nesutaptų su draminiu veiksmu. Kaip teigia Herbstas (*ibid.*), tokio nesutapimo žiūrovai gali sąmoningai ir nepastebėti, bet nesąmoningai jis būtinai užklius.

Animaciniuose filmuose kinetinė sinchronija ypač svarbi. Kadangi animacinių filmų žiūrovai dažniausiai yra vaikai, reikia atsižvelgti į jų poreikius. Chaume Varela (2004, 46) pažymi, kad vaikai ne taip daug dėmesio skiria kokybinei lūpų sinchronijai ir izochronijai, bet yra itin jautrūs kinetinei sinchronijai. Paprastai vaikams skirtuose filmuose ir laidose personažai daug juda, gestikuliuoja, šitaip patraukdami mažųjų žiūrovų dėmesį. Todėl personažų sakomas tekstas turi preciziškai atitikti jų gestus.

2.4. Charakterio sinchronija

Dialekto, specifinio akcento atvejai, kaip ir dubliuojančio aktoriaus balso parinkimas gali būti priskiriami draminei sinchronijai (pvz., Paquin 1998) arba atskiram sinchronijos tipui – charakterio sinchronijai (pvz., Chaume Varela 2004, 44). Dialektu ar specifiniu akcentu kalbančių veikėjų tekstus versti itin sudėtinga. Pavyzdžiui, amerikiečių ir britų anglų kalba kalbančių veikėjų raiška skiriasi dikcija bei tam tikra leksika. Britų veikėjas veikiausiai kalbės aristokratiška kalba ir šitaip stengsis išsiskirti iš kitų veikėjų. Vertėjas į tai turėtų atsižvelgti, pasirinkdamas tinkamą leksiką bei gramatiką vertimo kalboje. Kartais, jeigu niekaip nepavyksta perteikti specifinio veikėjo charakterio jo paties kalba, vertėjas gali tai kompensuoti kito veikėjo komentarais (Paquin 1998). Bet dažniausiai veikėjo charakterio savybės atskleidžiamos per jo elgseną, rūbus ir kitais neverbaliniais

būdais, taigi labai svarbu, kad dubliuojant verbalinė ir paraverbalinė informacija papildytų viena kitą, o ne prieštarautų vienai kitai.

3. SINCHRONIJA ANIMACINIAME FILME *AUKŠTYN*

Analizuojamas animacinis filmas *Up (Aukštyn)* yra 1 val. 36 min. trukmės, jame apie 900 sakinių. Dėl ribotos straipsnio apimties negalime pateikti išsamios viso filmo analizės, todėl panagrinėsime tik kelis pavyzdžius.

3.1. Fonetinė sinchronija

Kaip minėjome, siekiant fonetinės sinchronijos itin svarbūs atvirieji balsiai, abilūpiai ir lūpiniai dantiniai priebalsiai. Labiausiai žiūrovams užkliūva, kai fonetiniai neatitikimai pasitaiko frazės pradžioje ar pabaigoje, todėl išnagrinėsime kelis tokius pavyzdžius.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
1	32:25	Mr. Fredricksen: 'You are on the porch <u>yet</u> ?'	Ponas Fredriksenas: „Tu jau verandoje?“

Pavyzdyje nr. 1 personažo klausimas turi tiesioginio sakinio struktūrą, o klausimą rodo intonacija. Lietuviškame vertime išlaikyta ne tik semantika, bet ir sintaksinė struktūra, taip pat išlieka ir fonetinė sinchronija: originalo frazės pirmojo skiemens pagrindą sudaro uždarysis ilgasis užpakalinės eilės balsis /u:/, o lietuviškame vertime – taip pat /u/, tik trumpasis, tačiau, kadangi veiktas kalba gana greitai, balsio ilgumas fonetinės sinchronijos netrikdo. Nors lietuviškas daiktavardis *verandoje* yra gana ilgas, iš keturių skiemenų, jis puikiai tinka šioje situacijoje, nes keičiamas vietoje keturių vienskiemenių originalo žodžių „on the porch yet“, todėl visos frazės skiemenų skaičius originalo kalba ir vertimo kalba sutampa. Kalbant apie fonetinės sinchronijos lygmenį svarbu paminėti, kad frazė ir originalo, ir vertimo kalba baigiama tuo pačiu trumpuoju priešakinės eilės žemutinio pakilimo balsiu /e/.

Toliau pateikiama analizė tokių atvejų, kai semantiniame lygmenyje pririekia modifikacijų norint išlaikyti fonetinę sinchroniją.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
2	34:20	Boy: 'Zoology'	Berniukas: „Mokėmės“

Pavyzdyje nr. 2 elipse „zoology“ berniukas paaiškina, iš kur jis žino, kad Pietų Amerikoje nėra tigrų. Šį žodį jis ištaria labai aiškiai artikuliuodamas kirčiuotąjį /ɔ/, esantį žodžio pradžioje. Pažodinio vertimo atveju, t. y. „zoologija“, fonetinė sinchronija

būtų sutrikdyta ir dėl per didelio skiemenų skaičiaus, ir dėl kirčio vietos. Vertėjas pasirinko fonetiškai tinkamą variantą, dubliuojantis aktorius pabrėžtinai ilgai ištarė žodžio „mokėmės“ kirčiuotąjį /o/, tiksliai atkartodamas personažo lūpų judesius, todėl šio kadro dubliavimas itin vykęs. Dėl semantinio pakeitimo pasakymo reikšmė nenukenčia.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalas kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
3	25:17	Boy: 'I've never been in a floating house <u>before</u> .'	Berniukas: „Neblogai jūs čia įsikūręs, <u>ponas</u> .“

Pavyzdžio nr. 3 pasakyme originalo kalba yra 11 skiemenų, lietuviškame vertime tiek pat. Originalo frazė baigiasi ilguoju lūpiniu /ɔ:/, vertime taip pat ieškota panašaus skiemens, nes, kaip minėjome, fonetine prasme itin svarbios yra frazės pradžia ir pabaiga. Vertėjo parinktas variantas puikiai tinka fonetiškai, o semantiniame lygmenyje keičiama visa pasakymo perspektyva – iš pirmojo asmens į antrąjį. Kreipinys vardininko linksniu neteiktinas (*ponas*), todėl dar geriau būtų buvę vartoti šauksmininko linksnį *pone*, tačiau nepaisant šios kalbos kultūros klaidos, visa frazė parinkta atsižvelgiant į kontekstą bei paisant lūpų sinchronijos. Šis pavyzdys rodo, kad vertėjas pirmenybę teikė fonetinei sinchronijai, o ne semantinei, nors veikėjas rodomas bendrame plane, o pasakęs pusę frazės pasisuka ir nematyti, kaip jis taria vertėjo kruopščiai fonetiškai parinktus paskutinius skiemenis. Taigi šiuo atveju fonetikos būtų buvę galima paisyti mažiau.

3.2. Semantinė sinchronija

Dubliuotame filme *Aukštyn* taikomi įvairūs vertimo būdai: konkretizacija, generalizacija, papildymas, pakeitimas ir kiti. Kelis pavyzdžius pateikiame lentelėje.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba	Vertimo būdas
4	32:15–32:22	Mr. Fredricksen: 'Don't you worry, Ellie. We'll get our house over there.'	Ponas Fredriksenas: „Nesijaudink, Ele. Pamatysi, viskas bus gerai.“	generalizacija
5	32:47	Boy: 'Cool! My mom loves that game!'	Berniukas: „Gerai, o paskui pažaisime kitą žaidimą.“	pakeitimas
6	33:55–33:57	Boy: 'Ah, I'm tired. My knee hurts.'	Berniukas: „Aš pavargau. Man viskas skauda.“	generalizacija
7	34:11–34:17	Boy: 'I don't wanna walk anymore... Please, stop...'	Berniukas: „Aš neturiu jėgų... Mirštu...“	pakeitimas
8	37:12	Boy: 'Want some more?'	Berniukas: „Nori dar šokolado?“	papildymas
9	43:18	Dog: 'Your voice sounds funny ha-ha-ha...'	Šuo: „Jo, tavo balsas kaip viščiuko cha cha cha...“	konkretizacija

Trumpai pakomentuosime šiuos pavyzdžius. Pavyzdyje nr. 4 veikėjas šnabžda, jo lūpos vos juda, todėl fonetinė sinchronija išlaikoma. Nepaisant gana abstrakčios semantikos, pasakymo šnekos aktas – nuraminimas – vertime išlaikomas. Pavyzdžio nr. 5 atveju veikėjai rodomi iš toli, jų lūpų nesimato, tad aišku, kad pakeitimą lėmė ne fonetika. Lietuviškame tekste norėta paryškinti berniuko plepumą ir judrumą, todėl veikiausiai modifikacija siekta labiau atskleisti veikėjo charakterį. Pavyzdžio nr. 6 atveju dėl bendro plano lūpų beveik nematyti, galbūt vertimu norėta sustiprinti įspūdį, kad berniukas be galo pavargęs. Pavyzdžio nr. 7 scenoje berniukas nukritęs veidu žemyn, jis velkamas žeme, veido nematyti. Vertime ne perteikiamas prašymas sustoti, o pabrėžiamas didžiulis nuovargis, taikliai parenkama lietuvių šnekamajai kalbai būdinga metafora. Pavyzdžio nr. 8 epizode berniukas rodomas stambiu planu, jo lūpos aiškiai artikuliuoja tik tris skiemenis, todėl būtų užtekę inversinio vertimo „Dar nori?“, šitaip puikiai derėtų balsių /a/ („want“ – „dar“) ir /o/ („more“ – „nori“) artikuliacija. Pavyzdžio nr. 9 atveju šuns lūpos nejuda, todėl fonetikos paisyti nereikia. Lietuviškas pasakymas žiūrovams sukelia juoką, yra patrauklesnis, dėl to tampa savaimė suprantamas ir filmo personažų juokas.

Nuo 40:52 min. filmo laiko svarbūs tampa filmo *Aukštyn* veikėjai – šunys. Jie turi antkaklius, kurie suprogramuoti kalbėti. Kadangi garsai sklinda iš antkaklių, šunys neartikuliuoja, taigi šunų kalbą vertėjas gali versti nepaisydamas (nei kiekybinės, nei kokybinės) fonetinės sinchronijos. Keli toliau lentelėje pateikiami pavyzdžiai iliustruoja, kaip vertėjas, modifikuodamas originalo semantiką, kūrybiškai panaudoja lietuvių kalbos frazeologijos išteklius bei žodžių žaismą, šitaip siekdamas pagrindinio tikslo – kuo didesnio filmo patrauklumo.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
10	40:11–40:17	Dog Dug: 'I am a great tracker. My master sent me on a special mission. All by myself. Have you seen a bird? I want to find one and I've been on a scent. I'm a great tracker. Did I mention that?'	Šuo Dugas: „Aš – puikus pėdsekys. Geriausias gaujoje. Ieškau paukščio. Gal matėt paukštį? O jūs nematėt? Nematėt. Tai ir gerai, kad nematėt. Tai bala jo nematė.“
11	41:52–41:58	Dog Alfa: 'Do not mention Dug to me at this time. His fool's errand will keep him most occupied... Most occupied, indeed. Ha-ha-ha...'	Šuo Alfa: „Nepريمinkit man to Dago. Eina jis tegu šunims šėko pjauti, bent jau nauda bus, che che che...“

12	43:16	Mr. Fredricksen: 'I don't want you here and I don't want you here!'	Ponas Fredriksenas: „Aš nežinau, kas tu [<i>rodo į šunį</i>] ir kas tu per paukštis [<i>rodo į paukštį</i>].“
----	-------	---	---

3.3. Kinetinė sinchronija

Filme *Aukštyn* pokalbis tarp berniuko ir pono Fredrikseno gali būti laikomas puikiai semantinę, draminę ir fonetinę sinchroniją perteikiančia scena. Kai berniukas pasako radęs tilviką ir ima uždavinėti senukui tokius klausimus, atsakymai į kuriuos patvirtintų tilviko „tapatybę“, ponas Fredriksenas atsako ne tik žodžiais, bet ir judesiais (linkčioja), intonacija (parodydamas berniuko klausimo kvailumą), kikeną.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
13	37:27 – 37:38	Boy: 'I found the snipe!' Mr. Fredricksen: 'Oh, did you?' Boy: 'Are they tall?' Mr. Fredricksen: 'Oh, yes. They're very tall.'	Berniukas: „Tilvikas!“ Ponas Fredriksenas: „O, tikrai?“ Berniukas: „Ar jie tokie dideli?“ Ponas Fredriksenas: „O taip, labai dideli.“

Pasitaiko, kai verbalinė kalba nesutampa su neverbaline. Filme *Aukštyn* berniukas sako, kad tikras gamtos tyrinėtojas turi būti draugas „*for plants, animals and tiny mole*“.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba	Straipsnio autorių siūlymas
14	38:56–39:01	Boy: 'An explorer is a friend to all, be it a plant, a fish or a tiny mole.'	Berniukas: „Aš – tyrinėtojas, aš – draugas augalams, žuvims ir paukščiam“.	„Tyrinėtojas – draugas visų, augalų, žuvyčių, netgi skruzdėlių.“

Tardamas paskutinius žodžius, jis rodo beveik suspaustus rodomąjį pirštą ir nykštį, šiuo gestu pabrėždamas mažumą („*tiny mole*“). Lietuviškai dubliuotame filme šis pasakymas išverstas „Aš – tyrinėtojas, aš – draugas augalams, žuvims ir paukščiam“. Šis vertimas geras tik tuo požiūriu, kad išlaiko originalo rimą, tačiau pažeidžia kinetinę sinchroniją, t. y. žodžiai nesutampa su gestais, nes juk ne visi paukščiai yra tokie maži, kaip rodo berniukas. Be to, vertimas netaisyklingas: vartotinas kilmininko linksnis. Vienas iš siūlymų būtų: „Tyrinėtojas – draugas visų, augalų, žuvyčių, netgi skruzdėlių“. Tokiu atveju semantiniame lygmenyje pakeista būtų tik vieno žodžio reikšmė (kaip ir vertėjo siūlomame variante), kinetiniame lygmenyje sutaptų gestai, paaiškinantys deiktinį pasakymą, fonetiniame

lygmenyje vertimas būtų tokio paties 20 skiemenų ilgio kaip ir pasakymo originalo kalba ir būtų išlaikomas frazės rimas. Rimas šiame pasakyme svarbus, nes ponas Fredriksenas iš karto į jį sureagoja: „Visai nesirimuoja“, Raselas atkerta: „Čia naujoviškai“.

3.4. Charakterio sinchronija

Lietuviškai dubliuotame filme *Aukštyn* kai kurių veikėjų charakteriai interpretuojami savaip. Pas senuką Fredrikseną ateina du senelių namų darbuotojai, iš kurių vienas – juodaodis. Amerikietiškaime filme tai visiškai natūralu, o Lietuvoje juodaodžių gyventojų dar ne tiek daug, veikiausiai dėl šios priežasties nuspręsta lietuviškai šį veikėją „prakalbinti“ su amerikiečių akcentu. Jo klausimas „*Are you ready to go?*“ yra verčiamas kaip „Ar pasiruošęs jau?“, ir nesunku išgirsti, kaip /a/ pereina į /o/, ir „jau“ ima asocijuotis su neva tradiciniu juodaodžių pertaru, skambančiu panašiai į „jou“.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
15	20:29	Black man: 'Are you ready to go?'	Juodaodis senelių namų darbuotojas: „Ar pasiruošęs ja(o)u?“

Tautiniai stereotipai reiškiami ir kito personažo – statybininko – kalba. Originale nėra jokios užuominos apie statybininko tautybę, jis kalba taisyklinga anglų kalba, tačiau lietuviai, veikiausiai vadovaudamiesi „žydo verslininko“ stereotipu ir siekdami dramatinės plėtotės, statybininką „prakalbina“ su žydų tautos atstovams būdingu akcentu.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
16	14:13–14:26	Builder: 'My boss will be happy to take this whole place off your hand. And would double his last offer. [...] I'll take that as a no, then.'	Statybininkas: „Šiaip tai mano vyršininikas mylai nusipyrktų Jūsų namą. I nepagailietų, i sumakietų dvygubai. Sutynkat, ania? [...] <i>Nysutyntkat.</i> “

Dar vienas charakterio raiškos pavyzdys nagrinėjamame animaciniame filme – šuo Dagas. Jis vaizduojamas kaip poliglotas. Nors originalioje filmo versijoje, kai sukiojama antkaklio rankenėlė, girdimos anglišku žodžių nuotrupos, lietuviai pasirenka kartoti žodį „prašau“, kuris pasakomas net keliomis kalbomis.

Pvz. nr.	Vieta filme	Tekstas originalo kalba	Dubliavimas lietuvių kalba
17	39:57–40:03	Dog Dug: ‘ <u>Would you cut... I’d use that collar... I would be happy if you stopped.</u> ’	Šuo Dugas: „Atsiprašau, <i>querto continuo</i> , <i>ну незнаю что</i> , <i>oczywiście, proszę pana</i> , būčiau dėkingas, jei liautumėtės sukti rankenėlę.“
18	39:39	‘I just met you and I love you.’	„Malonu susipažint. Aš jus myliu.“
19	39:44	‘He is a good and smart master.’	„Šeimininkas geras ir protingas.“
20	39:46–39:52	‘He made me this collar so that I may talk. <u>Squirrel!</u> My master is good and smart.’	„Jis padarė antkaklį, todėl aš galiu kalbėti. <u>Kas ten?</u> Ai, nieko ten nėra, ar ne?“

Šuns kalbos vertimas itin originalus dar ir dėl to, kad šuo parodomas esąs ne tik sužmogėjęs, bet tebeturintis šuniškų savybių: pvz., frazė „Aš jus myliu“ (pavyzdys nr. 18), nuolatinis kartojimas, kad šeimininkas yra geras (pavyzdys nr. 19), rodo šuns prierašumą, o staigus suklusimas (pavyzdys nr. 20) – kad šuo yra sargus.

APIBENDRINIMAS

Dėl ribotos apimties straipsnyje pateikiami tik keli pavyzdžiai, todėl išvalgos yra tik labai bendro pobūdžio, o konkretesnėms išvadoms padaryti reikėtų išanalizuoti daugiau dubliuotų filmų.

Trumpai apžvelgus sinchronijos tipus galima teigti, kad animacijoje kinetinė sinchronija svarbesnė už fonetinę ir net už semantinę, nes animaciniai filmai skirti vaikams, o šie itin jautrūs judesio stebėtojais. Siekdami kinetinės ir fonetinės sinchronijos, vertėjai dažniausiai taiko įvairias teksto semantines modifikacijas: konkretizaciją, generalizaciją, papildymą, pakeitimą. Tačiau fonetinės sinchronijos reikšmė dažnai pervertinama: neatsižvelgiama į tai, kad didelė filmo kadru dalis – tolumo ar bendro plano, o juose fonetinė sinchronija visiškai nesvarbi. Be to, kartais ir vidutinio ar stambaus plano kadruose veikėjų veido nesimato, todėl vertėjams reikėtų į tai atsižvelgti, užuot bet kokiais būdais stengiantis išlaikyti fonetinę sinchroniją.

Dubliuoto animacinio filmo *Aukštyn (Up)* analizė parodė, kad personažų charakterio raiška nebūtinai atitinka filmo originalą: personažai interpretuojama savaip, nes pagrindinis dubliavimo tikslas – ne tik visų lygmenų sinchronijos dermė, bet ir filmo patrauklumas. Jeigu filmo patrauklumas išlaikomas, tam tikri visų rūšių sinchronijos nuostoliai gali būti pateisinami.

LITERATŪRA

- Cedeño Rojas M. 2007. *Arbeitsmittel und Arbeitsabläufe beim Übersetzen audiovisueller Medien: Synchronisation und Untertitelung in Venezuela und in Deutschland*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Chaume Varela F. 2004. Synchronization in Dubbing: A Translational Approach. *Topics in Audiovisual Translation*, ed. Orero P. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 35–52.
- Díaz-Cintas J. 1999. Dubbing or subtitling: The Eternal Dilemma. *Perspectives* 7:1, 31–40.
- Fodor I. 1976. *Film Dubbing: Phonetic, Semiotic, Esthetic and Psychological Aspects*. Hamburg: Herlmut Buske.
- Gottlieb H. 2008. Screen Translation. *Understanding translation*, ed. Schjoldager A. Aarhus: Academica, 205–246.
- Herbst T. 1994. *Linguistische Aspekte der Synchronisation von Fernsehserien. Phonetik, Textlinguistik, Übersetzungstheorie*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Herbst T. 2003. Müssen frühe Vögel Würmer fangen? Synchronisation aus linguistischer Perspektive. *Schnitt* 29. Bochum: Schnitt Verlag.
- Hesse-Quack O. 1969. *Der Übersetzungsprozess bei der Synchronisation von Filmen*. München / Basel: Ernst Reinhardt Verlag.
- Jüngst H. E. 2010. *Audiovisuelles Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr.
- Mayoral R., Kelly D., Gallardo N. 1988. Concept of Constrained Translation. Non-linguistic Perspectives of Translation. *Meta* 33/3, 356–367.
- Mason I. 1989. Speaker Meaning and Reader Meaning: Preserving Coherence in Screen Translating. *Babel: The Cultural and Linguistic Barriers between Nations*, eds. Kölmel R., Payne J. Aberdeen: Aberdeen University Press, 13–24.
- Paquin R. 1998. *Translator, Adapter, Screenwriter. Translating for the Audiovisual*, volume 2, no. 3, July 1998. <<http://translationjournal.net/journal//05dubb.htm>> [žiūrėta 2011-11-27].
- Pedersen J. 2010. Audiovisual Translation—in General and in Scandinavia. *Perspectives* 18:1, 1–22.
- Pisek G. 1994. *Die große Illusion. Probleme und Möglichkeiten der Filmsynchronisation. Dargestellt an Woody Allens Annie Hall, Manhattan und Hannah and her Sisters*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Rowe T. L. 1960. The English Dubbing Text. *Babel* VI:3. Bonn: Babel-Verlag, 116–120.
- Toepser-Ziegert G. 1978. *Theorie und Praxis der Synchronisation – dargestellt am Beispiel einer Fernsehserie*. Münster: Verlag Regensberg.
- Tveit J.-E. 2009. Dubbing versus Subtitling: Old Battleground Revisited. *Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen*, eds. Cintas J. D., Anderman G. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 85–96.
- Wahl Ch. 2005. *Das Sprechen des Spielfilms. Über die Auswirkungen von hörbaren Dialogen auf Produktion und Rezeption, Ästhetik und Internationalität der siebten Kunst*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Whitman C. 1992. *Through the Dubbing Glass*. Frankfurt: Peter Lang.

SYNCHRONY IN DUBBED FILMS (A CASE STUDY OF THE ANIMATED FILM UP)

DANGUOLĖ SATKAUSKAITĖ, GIEDRĖ DRĖGVAITĖ

Summary

Dubbing is both the most difficult and the most expensive type of film translation. The greatest

challenge for dubbing actors is to retain the three-level—phonetic, semantic and dramatic—synchrony. Thus, the aim of the article is to put some light on the characteristic features of dubbed films, types of synchrony among them, and to analyse how these types work together in the dubbed film *Up* (2009).

The close-ups where characters' faces and lips are seen are the most relevant to the phonetic analysis, since it is important to find out if the number of syllables and lip and jaw movements of the actor speaking the source language can fit for the target utterance. To achieve greater semantic and phonetic synchrony various modifications are made on the semantic level, e.g. concretization, generalization, addition, and substitution. On the dramatic level, the correspondence between verbal and non-verbal information is important, the disclosure of characters' features and rendering of specific accent. However, the main aim of dubbing is not the coherence of all types of synchrony but the attractiveness of the film, therefore some losses in synchrony may be justified if the dramatic effect is retained.

LOKALIZACIJA KAIP KOMUNIKACIJOS AKTAS

DAINORA MAUMEVIČIENĖ

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas

dainora.dromantaite@gmail.com

Globalizacija, informacinės komunikacinės technologijos, jų skverbimasis į visas žmogaus veiklos sritis skatina tirti lokalizaciją ne tik kaip lokalizacijos pramonės ar informatikos, bet ir kaip vertimo studijų objektą. Darbų apie lokalizaciją, lokalizacijos ir vertimo santykį nėra daug, todėl šiame straipsnyje komunikacinį požiūrį, taikomą vertimui tirti, bandoma pritaikyti lokalizacijai. Publikacijoje aprašoma lokalizacija kaip sudėtingas komunikacijos aktas, tarpkultūrinė komunikacija, išskiriami komunikacijos akto lygmenys. Straipsnyje taip pat apibendrinama lokalizacijos apibrėžčių įvairovė, lokalizacijos ir vertimo santykis, atskleidžiamas tarpdalykinis lokalizacijos pobūdis, pateikiamos išvados.

ĮVADAS

Lokalizacijos terminas šiuo metu labai populiarus ekonomikos, komercijos, informatikos ir vertimo studijų srityse. Tačiau lokalizacija yra gana naujas reiškinys, pastebėtas 1970–1980 m., o Lietuvoje – tik apie 1996 m., taigi dar nėra išsamiai aprašytas ir ištirtas. Lokalizacija susijusi su įmonių siekiu didinti pardavimą ir investicinę grąžą bei užkariauti kuo didesnę globaliosios rinkos dalį. Didelės įmonės, naudodamosi informacinių komunikacinių technologijų (IKT), ypač interneto, teikiamomis galimybėmis, gali bendrauti su savo klientais bet kuriuo metu „čia ir dabar“ ir šitaip siūlyti įvairius produktus bei paslaugas, nepaisydamos to, kad įmonė ir klientas yra skirtingose šalyse. Įmonės pateikia produktus, kurie tarsi būtų pagaminti naudotojo šalyje. Tai įmanoma tik tada, kai produktai yra pritaikyti, t. y. lokalizuoti ar adaptuoti, tikslinei rinkai pagal jos kalbinius, kultūrinius, teisinius ir techninius reikalavimus. Nors lokalizacijos terminas dažniausiai vartojamas, kai kalbama apie programinės įrangos ar interneto svetainių lokalizaciją, pastebėta, kad kiti produktai (pvz., meniniai filmai, knygos, reklama) taip pat turi būti adaptuojami (t. y. pritaikomi) konkrečiai tikslinei rinkai, jos naudotojų poreikiams. Taigi terminą *lokalizacija* galima apibrėžti kaip lingvistinę, kultūrinę, teisinę ir techninę tam tikro produkto adaptaciją – pritaikymą konkrečiai rinkai (Maumevičienė 2011).

Tyrimo aktualumas. Lokalizacija yra palyginti naujas reiškinys, todėl nėra iki galo apibrėžtas ir ištirtas. Mokslinėje literatūroje pateikiamos skirtingos *lokalizacijos* sąvokos apibrėžtys (Cadieux, Esselink 2004; Shäler 2007). Be to, iki šiol nėra tiksliai nusakyta ir apibrėžta lokalizacijos ir vertimo sąsaja, nes ribos tarp šių dviejų reiškinių yra miglotos (Munday 2008). Nors lokalizacija ir kilo iš vertimo, jai tirti vertimo tyrimo modeliai

ir analizės metodai (pvz., vertimo kaip komunikacinio akto tyrimo modelis, vertimo mikrostruktūros ir makrostruktūros analizė) taikomi retai. Taip pat dar neišsiaiškinta, kaip lokalizacija keičia vertimo mokslo ir studijų bei vertėjo profesijos sampratą ir kaip gali paveikti tolesnę vertimo, kaip studijų, mokslo bei profesijos, raidą. Todėl lokalizaciją būtina tirti vertimo studijų kontekste – antraip vertimas, kaip veikla ir studijos, gali smarkiai susiaurėti ir dalis vertimo veiklos gali būti perimta informatikos mokslų.

Straipsnių apie lokalizaciją kaip naują vertimo formą ar lokalizacijos ir vertimo santykį nėra daug (Pym 2010a). Lokalizacijos aspektai yra tiriami ir aprašomi užsienio autorių – tiek mokslininkų, tiriančių vertimą ir lokalizaciją vertimo studijų kontekste (O’Hagan, Ashworth 2002; Biau Gil 2005; Gouadec 2007; Pym 2010a), tiek lokalizacijos pramonės atstovų (Thibodeau 2000), bet Lietuvoje darbų šia tema nėra daug. Apie lokalizaciją bei lietuvinimo procesus ir problemas mūsų šalyje dažniausiai rašo mokslininkai informatikai (Dagienė, Grigas, Jevsikova 2010; *idem* 2011). Lokalizacijos problemos ir internacionalizacijos svarba aptariami dviejose disertacijose (Laucius 2007; Jevsikova 2009), tačiau pati lokalizacija dažniausiai tiriama kaip matematikos ir informatikos mokslų reiškinys. Informatikai tai pripažįsta ir pabrėžia (Dagienė, Grigas, Jevsikova 2011). Lietuvoje kalbininkų ir vertimo studijomis besidominčių mokslininkų darbų apie lokalizaciją beveik nėra (Liubinienė, Mykolaitytė 2007), todėl šis straipsnis – tai mėginimas bent kiek užpildyti esančią spragą ir pažvelgti į lokalizaciją ne iš informatiko ar lokalizacijos pramonės atstovo, o iš filologo bei vertimo studijų atstovo pozicijos bei aptarti tam tikrus lokalizacijos aspektus.

Šiame straipsnyje dėmesys sutelkiamas į lokalizaciją kaip komunikacijos aktą, o straipsnio tikslas – aprašyti lokalizaciją kaip sudėtingą komunikacinį procesą. Dėl pasirinkto straipsnio objekto ir tikslo straipsnis yra teorinio pobūdžio. Objektui aprašyti ir tikslui pasiekti taikomi šie metodai: mokslinės literatūros ir akademinų publikacijų sintezė, aprašomasis metodas (straipsnis priskiriamas aprašomųjų vertimo studijų sričiai (Toury 1995)), funkcinis lokalizacijos, kaip komunikacijos akto, tyrimas. Lokalizacija ne tik aprašoma kaip komunikacijos aktas, bet aptariamos ir jos apibrėžties problemos užsienyje ir mūsų šalyje, pateikiamos straipsnio įžvalgas apibendrinančios išvados.

LOKALIZACIJOS SAMPRATA

Pirmiausia *lokalizacijos* terminas buvo pradėtas vartoti ekonomikos ir tarptautinės prekybos kontekste (Pym 2003, 26; Biau Gil 2005, 15; Dunne 2006, 1), o į publikacijas apie vertimą ir vertimo studijas pateko visai neseniai (Munday 2008; Pym 2010a). Pati *lokalizacija* suprantama ir apibrėžiama nevienodai, todėl mokslininkų ir praktikų darbuose randama daugiau nei dvidešimt šio termino apibrėžčių. Tokią įvairovę lėmė ne tik skirtingas tyrėjų ir praktikų požiūris į lokalizaciją, mat apibrėžtis priklauso nuo to, kas ką nors apibrėžia, bet ir pati lokalizacijos prigimtis. Lokalizacija gimė iš kalbos „vedybų“ su

technologijomis (Esselink 2000), tad tarpdalykinis šio reiškinių pobūdis paaiškina, kodėl yra tiek daug skirtingų požiūrių bei įvairių filologų, matematikos ir informatikos mokslų bei lokalizacijos pramonės atstovų vartojamų apibrėžčių.

Lokalizacija yra praktinis reiškinys, ir pirmiausia apie ją pradėjo rašyti lokalizacijos pramonės atstovai, o jiems apibrėžtys nėra svarbios (Pym 2010b; Maumevičienė 2011). Gerosios patirties sklaida, susijusi su lokalizacijos procesais ir projektais, buvo lokalizavimo pramonės įmonių komercinė paslaptis, ir tokios įmonės ilgai nesidalijo žiniomis apie praktinį išmanymą (angl. „*know how*“), susijusį su komercinės programinės įrangos, vaizdo žaidimų ar svetainių lokalizacija.

Todėl akademinėse publikacijose iki šiol vyksta diskusijos dėl *lokalizacijos* termino apibrėžties (Austermühl 2001; Biau Gil 2005; O'Hagan 2006; Pym 2010a). Visas apibrėžtis galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmai grupei priskiriamose apibrėžtyse lokalizacija apibūdinama kaip reiškinys ir procesas. Dažniausiai jos siejamos su tam tikru kontekstu ir išryškina lokalizacijos, kaip reiškinio ir proceso, aspektus. Vienose apibrėžtyse lokalizacija nusakoma kaip programinės įrangos pritaikymas tikslinei rinkai pagal jos reikalavimus (Deutsch, Czarnecki 2001, 9; Savourel 2001, 6; Schmitz 2005, 2; Palumbo 2009, 71; Dagienė, Grigas, Jevsikova 2011, 16), o kitose teigiama, kad lokalizacija yra būtinybė ir tarp globaliomis tapti norinčių įmonių „paplitęs apsėdimas“ (Thibodeau 2000, 138). Dar kitų mokslininkų ir lokalizacijos pramonės atstovų pateikiamose apibrėžtyse lokalizacija apibūdinama kaip kalbinė problema ir procesas (Brooks 2000, 43). Kai kurie mokslininkai ją apibūdina kaip teksto „judėjimą“ (Pym 2004), tam tikrą tarpininkavimo formą, galimybę įveikti tarpkultūrinius skirtumus, kaip įrankį, užtikrinantį sėkmingą tarpkultūrinę komunikaciją (O'Hagan, Ashworth 2002, 18).

Antrai grupei priskiriamos apibrėžtys, kurse lokalizacija apibūdinama per jos santykį su vertimu: diskutuojama, ar lokalizacija yra vertimo dalis, ar priešingai – vertimas yra lokalizacijos dalis. Šias apibrėžtis taip pat būtų galima suskirstyti į du pogrupius. Pirmam priskiriamos apibrėžtys, kuriose vertimas apibūdinamas kaip mažas lokalizavimo proceso etapas, antram priskiriamose apibrėžtyse teigiama, kad vertimas yra lokalizacijos esmė ir branduolys.

Lokalizacijos pramonės atstovai bei matematikos ir informatikos mokslininkai teigia, kad lokalizacija negali būti tapatinama su vertimu, nes vertimas yra nedidelis lokalizavimo proceso etapas. Pats lokalizavimo procesas yra daugiau nei vertimas ir apima produkto projektavimą, paruošimą (internacionalizavimą), vertimą, testavimą ir tiražavimą. Taigi vertimas yra tik vienas sudėtingo lokalizavimo proceso etapas, o lokalizacija apibrėžiama kaip programinės įrangos adaptavimas, pritaikymas ar modifikavimas (Brooks 2000; Esselink 2000; *idem* 2006; Sprung 2000; Austermühl 2001; Dagienė 2004; Pym 2004; *idem* 2008; Dagienė, Grigas 2006; Zeller 2006). Įdomu ir tai, kad kartais, apibrėždami lokalizaciją ir vertimą, lokalizacijos pramonės atstovai net nepamini vertimo kaip lokalizavimo dalies, nes vertimas tarsi savaime numanomas kaip būtinybė (LISA 1998). Tokiu atveju *lokalizacijos* terminas tampa hiperonimu, apimančiu vertimą.

Kitą apie vertimo ir lokalizacijos santykį rašančiųjų grupę daugiausia sudaro vertimo studijų atstovai. Jie teigia, kad vertimas yra lokalizacijos branduolys (O'Hagan, Ashworth 2002; O'Hagan 2006), o pati lokalizacija (t. y. tam tikro turinio pritaikymas tikslinei kultūrai ir kalbai) nėra naujas reiškinys: vertėjai tokią veiklą vykdo jau tūkstančius metų (Gouadec 2007; Pym 2010b). Įdomu ir tai, kad Frankas Austermühlas, pritariantis pirmajai mokslininkų grupei, sutinka, kad vertimas yra lokalizacijos esmė (Austermühl 2006). Minako O'Hagan ir Davidas Ashworthas teigia, kad vertimas yra tiek globalizacijos, tiek lokalizacijos branduolys, nes nuo vertimo priklauso ir lokalizacija, ir globalizacija (2002, 12). Straipsnių autoriai, ypač kalbėdami apie programinės įrangos pritaikymą, sutinka, kad lokalizacija apima ir vertimą, ir inžinerinį programinės įrangos kūrimą, tačiau, pagrįsdami savo nuomonę apie vertimo ir lokalizacijos santykį, mokslininkai teigia, kad lokalizacija praplečia vertimo sampratą. Vertimas, anot jų, iš popieriuje atliekamos veiklos perkeliamas į skaitmeninę terpę (plg. programinė įranga, vaizdo žaidimai, el. spauda, svetainės ir kt.). Tai vadinama lokalizacija, kuri gali būti traktuojama kaip nauja vertimo forma (*ibid.*, 71). Tokia veikla reikalauja ne tik teksto vertimo, bet ir specialaus to teksto inžinerinio pritaikymo (pvz., spalvų, hiperteksto, paveikslukų ar muzikos įrašų tekste). Dėl technologijų, kurios keičia vertimą, lokalizaciją būtų galima vadinti skaitmenine terpe paženklinta nauja vertimo forma (O'Hagan, Ashworth 2002; O'Hagan 2006; Gouadec 2007).

Šiame straipsnyje nesiekama įrodyti, kurios mokslininkų grupės lokalizacijai nusakyti siūlomos apibrėžtys yra teisingesnės. Įvairios nuomonės pristatomos siekiant atskleisti tarpdalykinį lokalizacijos pobūdį, įvairiapusiškumą ir problematiką. Straipsnio autorė pritaria antrosios mokslininkų grupės pateiktai lokalizacijos apibrėžčiai, kuri vertimą apibūdina kaip lokalizacijos branduolį ir esmę, nes bet kokio produkto – programinės įrangos, filmo, knygos, dainos ar reklamos – pritaikymas, arba adaptacija, atliekamas per vertimą. Ar produktas pritaikytas tinkamai, tikslinė auditorija pirmiausia sprendžia iš kalbos, o ne sudėtingų technologinių inžinerinių sprendimų: naudotojų nepasitenkinimą dažnai gali sukelti net vienas nepriimtinas žodis (pvz., *Microsoft Word* programinės įrangos pakete žodžiai „tinkinti“, „čiurkšlys“ ar „vaizduoklis“), bet jie rečiau pastebės techninių sprendimų netobulumą.

Vertimą tikslinga apibūdinti kaip lokalizacijos branduolį dar ir dėl šių veiksnių. Vertimo sąnaudos paprastai yra didžiausios ir lokalizavimo projekto metu jos sudaro 35 proc. visos sumos, skirtos lokalizavimo projektui įgyvendinti (Brooks 2000, 45). Jeigu vertimas traktuojamas kaip lokalizacijos esmė, branduolys, aiškiau nusakoma lokalizacijos kilmė. Paprastai globalizacijai, internacionalizacijai, lokalizacijai ir vertimui nusakyti vartojamas angliškasis akronimas *GILT* (G – globalizacija, I – internacionalizacija, L – lokalizacija ir T – angl. „translation“ – vertimas), tačiau tikslingiau būtų vartoti akronimą *TLIG* (arba lietuvišką atitikmenį *VLIG*), kuris parodytų lokalizacijos kilmę, jos sąsajas su vertimu, internacionalizacija ir globalizacija (Dunne 2006, 5). Trečiasis veiksnys būtų technologijos

ir internetas, kurie skverbiasi į visas žmogaus veiklos sritis ir jas keičia, o kartu keičia ir vertimą kaip produktą, procesą bei mokslą.

LIETUVIŠKOJI LOKALIZACIJOS SAMPRATA

Aptarus siūlomas lokalizacijos apibrėžtis užsienio autorių darbuose, įdomu pažvelgti, kaip lokalizacija apibrėžiama Lietuvoje. Lokalizacija Lietuvoje pradėta tirti tik paskutiniame XX a. dešimtmetyje ir jos tyrimai negausūs. 1996 m. IBM bendrovė pabandė pritaikyti operacinės sistemos produktą OS/2, skirtą vidurinėms mokykloms. „Microsoft“ bendrovės produktai „prabilo“ lietuviškai tik 2001 metais. Lokalizaciją, kaip reiškinį ir procesą, daugiausia tyrinėja Matematikos ir informatikos instituto mokslininkai (Dagienė, Grigas, Jevsikova 2010; *idem* 2011), todėl jų požiūris į lokalizaciją grindžiamas matematikos ir informatikos nuostatomis.

Vertimo studijomis besidominčiųjų darbų lokalizacijos tema beveik nėra, tad nuomonių pasidalijimo ar diskusijų dėl lokalizacijos termino apibrėžties taip pat nėra. Publikacijų apie lokalizacijos įmonių Lietuvoje gerosios patirties sklaidą taip pat nėra. Taigi dažniausiai lokalizacijos samprata grindžiama informatikų ir matematikų argumentais. Jų siūloma apibrėžtis (lokalizacija kaip programinės įrangos kalbinis, kultūrinis ir techninis pritaikymas tikslinei rinkai) sutampa su užsienio mokslininkų nuomone: lokalizacija yra programinės įrangos adaptavimas, modifikavimas (Brooks 2000; Esselink 2000; *idem* 2006; Sprung 2000; Austermlühl 2001; Dagienė 2004; Pym 2004; *idem* 2008; Dagienė, Grigas 2006; Zeller 2006; Dagienė, Grigas, Jevsikova 2010; *idem* 2011).

Straipsnio autorė, tirdama Lietuvos mokslininkų apibrėžtis lokalizacijai nusakyti, pastebėjo, kad jie (matematikai ir informatikai) atskiria lokalizaciją nuo lokalizavimo. Anot Valentinos Dagienės, Gintauto Grigo ir Tatjanos Jevsikovos, lokalizavimas yra programinės įrangos pritaikymo procesas, o lokalizacija – tai pritaikymo kultūrinei ir kalbinei terpei rezultatas arba atmaina lokalizuotai programinei įrangai įvardyti (2010, 18). Procesas nuo rezultato skiriasi, nes procesas nusako kaitą tarp tam tikrų raidos etapų, nusakančių vyksmą, o rezultatas yra kieno nors padarinys ar pasekmė (LKŽ 2005). Tačiau kai kalbama apie skirtingas *lokalizacijos* ir *lokalizavimo* apibrėžtis, straipsnio autorės nuomone, lokalizaciją būtų tikslinga apibrėžti ne tik kaip konkretaus lokalizavimo proceso rezultatą, bet ir kaip reiškinį bei faktą. Taigi šiame straipsnyje terminas *lokalizacija* vartojamas, kai rašoma apie reiškinį ir rezultatą, o kai aptariamas procesas, vartojamas terminas *lokalizavimas*. Beje, Lietuvoje vietoj tarptautinio termino *lokalizacija* vartojamas ir terminas *lietuvinimas*, *lietuvininti*, rodantis produkto pritaikymą lietuvių kultūrai pagal lietuvių kalbos ir Lietuvos teisės reikalavimus (Dagienė, Grigas, Jevsikova 2011; Maumevičienė 2011).

Mūsų šalies matematikai ir informatikai, aprašydami lokalizavimo procesus, dažniausiai lokalizaciją apibūdina siaurąja prasme, t. y. tiksliai kaip programinės įrangos pritaikymą, neatsižvelgdami į tai, kad ir kiti produktai, pvz., filmai, knygos, reklama, žaidimai ir kt.,

taip pat turi būti adaptuojami Lietuvos rinkai. Kiti lokalizacijos aspektai, pvz., lokalizacija kaip komunikacijos aktas ar tarpkultūrinė komunikacija, lokalizacija kaip aktorių tinklo teorija ar lokalizacija kaip sprendimų priėmimo procesas, nenagrinėjami. Tokią lietuvių informatikų ir matematikų lokalizacijos sampratą pateisina tiek pasirinktas požiūris, tiek lokalizacijos reiškinių tarpdalykinis pobūdis. Be to, minėti lokalizacijos aspektai (lokalizacija kaip (tarpkultūrinė) komunikacija ar sprendimų priėmimo procesas ir pan.) perimami iš vertimo studijų ir būdingesni vertimui nei matematikai ar informatikai.

Pažymėtina ir tai, kad lokalizacijos sąvoka taip pat nėra nuosekliai vartojama. Nors matematikos ir informatikos mokslininkai atskiria lokalizaciją nuo vertimo ir teigia, kad lokalizacija ir vertimas nėra tas pats (Dagienė, Grigas 2006; Dagienė, Grigas, Jevsikova 2010), kalbėdami apie lietuvinimą, jie lokalizaciją prilygina vertimui. Pavyzdžiui, publikacijos apie atvirojo kodo lietuvinimą autoriai teigia, kad, pagal lokalizuotų programų skaičių, Lietuva bendrame Europos kontekste yra sąrašo gale (antra nuo galo), todėl reikia versti, t. y. lokalizuoti, daugiau atvirojo kodo programų. Jie apgailestauja, kad „į lietuvių kalbą išversta nedaug programinės įrangos“ (Dagienė 2004, 36). Veikiausiai lokalizacijos ir vertimo terminai taip vartojami todėl, kad 2004 m. ir 2006 m. publikuoti darbai rodė pirmuosius lokalizacijos tyrimo rezultatus, kurie galėjo būti dar neišsamūs. Be to, vertimo darbų apimtys ir sąnaudos yra vieni didžiausių lokalizuojant programinę įrangą, dėl to lokalizacija ir vertimas minėtų autorių publikacijose galėjo būti sutapatinti.

LOKALIZACIJA KAIP KOMUNIKACIJOS AKTAS

Aptarus esamas lokalizacijos apibrėžtis Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse, įdomu pažvelgti į lokalizaciją kaip (tarpkultūrinę) komunikaciją, mat, be visų pateiktų lokalizacijos apibrėžimų, lokalizacija apibūdinama ir kaip komunikacijos aktas. Toks apibūdinimas perimamas iš vertimo studijų, kai vertimui tirti pritaikomas komunikacinis požiūris ir modelis (Kade 1968; Nida, Taber 1969/1982; Popovič 1980; Lambert, Van Gorp 1985/2006; Šveicer 1988; O'Hagan, Ashworth 2002; Pym 2003; *idem* 2005; *idem* 2009; O'Hagan 2006; Černiuvienė 2008). Lokalizacija yra prilyginama komunikacijai, o lokalizaciją kaip komunikacijos aktą aprašo Minako O'Hagan ir Davidas Ashworthas (2002), Anthony Pymas (2004), José Ramónas Biau Gilis (2005), Patas O'Sullivanas (2005) ir kiti.

Sėkminga ir efektyvi komunikacija lokalizavimo metu yra svarbiausia, esminė varomoji jėga (O'Sullivan 2005). Efektyvios komunikacijos svarbą pabrėžia tiek lokalizacijos pramonės atstovai ir informatikai (Thibodeau 2000; Esselink 2000; Brooks 2000; O'Sullivan 2005), tiek mokslininkai, tiriantys lokalizaciją kaip vertimo studijų segmentą (O'Hagan, Ashworth 2002; Pym 2004; *idem* 2010b; Biau Gil 2005). Tarpkultūrinė komunikacija vyksta pasitelkiant įvairias technologijas, ir lokalizavimo projekto sėkmė labai priklauso nuo diegiančiosios komandos vadovų, lokalizuotojų vertėjų, informatikos

specialistų inžinierių, analitikų ir pačių klientų gebėjimo bendrauti, bendradarbiauti ir susikalbėti. Šioje straipsnio dalyje lokalizacija aptariama kaip sudėtingas komunikacijos aktas: išskiriami jos lygmenys ir kartu pateikiama daugiau įžvalgų apie lokalizaciją kaip reiškinių bei procesą.

Lokalizaciją galima tirti kaip tarpkultūrinę komunikaciją, nes lokalizavimo metu susitinka dvi besiderančios šalys – duodančioji ir gaunančioji, kurios atstovauja skirtingoms kultūroms. Produktas, kurį pateikia duodančioji šalis, yra tam tikros kultūros atspindys ir artefaktas. Pavyzdžiui, kai kalbame apie programinę įrangą, dažniausiai turime galvoje Jungtinėse Amerikos Valstijose sukurtus produktus, kurie turi „prabilti“ lietuviškai. Tarkime, lietuvinant *PeopleSoft* programinę įrangą (JAV produktas), kai buvo kuriama Lietuvos informacinė mokslo ir studijų sistema, susitiko dvi derybų šalys – JAV ir Lietuva. Duodančioji šalis (JAV) pasiūlė kitai šaliai (Lietuvai) tai, ko ji neturėjo, bet norėjo turėti, kad būtų lygiavertė kitoms šalims.

Dėl noro duoti kitai šaliai tai, ko ji neturi, lokalizaciją galima pavadinti geranoriška ir padedančia kurti geresnį pasaulį, kuriame niekas nėra išmestas „už borto“ ir visi (t. y. kultūros, valstybės) turi vienodas teises įsigyti tokius pačius produktus (Fry 2003). Šiuo atžvilgiu lokalizaciją būtų galima pavadinti pozityviu reiškiniu, nes jos tikslas – pateikti žmonėms tekstus jų gimtąja kalba (Pym 2004, 45).

Tirdamas lokalizaciją kaip komunikacijos aktą socialiniu požiūriu, Pymas pastebi, kad per derybas, kai siūloma programinė įrangą ar kitoks produktas, susitinkančių kultūrų ar šalių komunikacija grindžiama savanaudiškais ir egoistiniais tikslais, t. y. naudos siekiu: nepaisant geranoriškų tikslų, ir viena, ir kita šalis ko nors tikisi (Pym 2004, 135). Duodančioji šalis nori parduoti produktą ir šitaip padidinti savo investicinę grąžą bei užkariauti didesnę rinkos dalį (kuo daugiau produktų pritaikyta ir adaptuota, tuo daugiau parduodama). Gaunančioji šalis nori turėti produktą, kuris patenkintų jos poreikius ir kalbinius, kultūrinius, techninius bei teisinius reikalavimus. Kai susitinka abi šalys, turi įvykti susikalbėjimo aktas, nes kitaip nei viena, nei kita naudos neturės. Paradoksalu ir tai, kad lokalizacija, kaip tarpkultūrinė komunikacija, kurios metu vyksta derybos, turėtų būti grindžiama abipusiu pasitikėjimu, tačiau vietoj tarpusavio pasitikėjimo išauga nepasitikėjimas. Nors abi šalys ir yra lygiavertės partnerės (t. y. abi ko nors siekia ir tikisi), dėl kultūrinio skirtumo jos viena apie kitą žino mažai. Tai padidina nesusipratimų tikimybę ir gali paskatinti atmesti tam tikrą produktą.

Lokalizaciją galima apibūdinti ir kaip sudėtingą komunikacijos aktą, nes tuo pačiu metu tarpkultūrinis komunikacijos procesas vyksta keliais lygmenimis – makrolygmeniu ir mikrolygmeniu. Makrolygmeniui galima priskirti komunikaciją – derybas dėl siūlomo ar gaunamo produkto – tarp dviejų skirtingų šalių, kurios atstovauja tam tikroms kultūroms. Pavyzdžiui, diegiant Lietuvos mokslo ir studijų informacinę sistemą susitiko dvi šalys – Lietuva ir Jungtinės Amerikos Valstijos. Lietuvos pusė siekė įsigyti ir naudoti programinę įrangą *PeopleSoft*, sukurtą Jungtinėse Amerikos Valstijose ir platinamą „NobleStar Systems“

įmonės. Taigi lokalizavimo metu tarpkultūrinės komunikacijos aktas vyksta mažiausiai tarp dviejų kultūrų (šiuo atveju kultūra – tai „kolektyvinis proto programavimas, skiriantis vienos grupės ar kategorijos žmones nuo kitų“ („*Culture is the collective programming of the mind distinguishing the members of one group or category of people from others*“) (Hofstede 2010, 180)). Tokią komunikacinę situaciją tarp duodančiosios ir gaunančiosios šalių, t. y. diegėjo ir kliento, kurie atstovauja tam tikrai kultūrai ir kelia tam tikrus kalbinius, kultūrinius, teisinius ir techninius reikalavimus, būtų galima pavadinti išorine arba makrolygmens komunikacija.

Šalia makrolygmens komunikacijos, tarp dviejų kultūrų pastebima ir vidinė, arba mikrolygmens, tarpkultūrinė komunikacija, t. y. komunikacija programinės įrangos diegimo komandos (sudarytos iš diegėjo ir kliento atstovų) viduje. Gera komunikacija ir jos svarba lokalizavimo metu pabrėžiama lokalizacijos pramonės atstovų, kurie ypač išskiria diegimo komandos narių gebėjimą efektyviai bendradarbiauti, mat sėkminga lokalizacijos baigtis yra komandinio darbo rezultatas. Diegimo komanda ne visada yra vienalytė kultūrų prasme, todėl jos viduje taip pat vyksta tarpkultūrinė komunikacija. Pavyzdžiui, lietuvinant mokslo ir studijų informacines sistemas, diegimo komanda Lietuvoje buvo sudaryta iš lietuvių, lenkų, olandų, meksikiečių, anglų, škotų, airių, vokiečių, filipiniečių, indų, australų, JAV ir Naujosios Zelandijos atstovų. Komunikacija tarp diegimo komandos vadovų, inžinierių, technikų, analitikų ir vertėjų dėl tokios tautybių ir kultūrų gausos tampa sudėtingesnė, nes skirtinga kultūrinė patirtis gali sukelti tam tikrų nesusipratimų. Nesusikalbėjimas tarp komandos narių gali nulemti lokalizavimo baigtį.

Kalbant apie diegimo komandos vidaus santykius, taip pat būtina pabrėžti vertėjų ir programuotojų inžinierių gebėjimą sutarti tarpusavyje. Atrodo, savaime suprantama, kad siekiami sėkmingos lokalizavimo pabaigos ir vertėjai, ir programuotojai inžinieriai turėtų susėsti prie vieno stalo, tačiau dažnai taip nebūna, ir komunikacija tarp vertėjų bei IKT specialistų tampa problema. Anot Biau Gilo (2005) ir Pymo (2004), nors vertėjai ir inžinieriai programuotojai galėtų dirbti kartu, jie to nedaro, nes vieni dirba su žodžiais, o kiti su kodais, bet ir vertėjai, ir IKT specialistai pamiršta, kad skaitmeninėje terpėje žodžiai ir kodai susilieja (Biau Gil 2005, 22). Be to, vertėjai ir IKT specialistai turėtų efektyviau bendrauti prisimindami, kad sėkmingas komandinis darbas užtikrina sėkmingą lokalizavimo pabaigą.

Lokalizavimo metu, be aprašytųjų, pastebimas dar vienas komunikacijos aktas, kurio modelis yra perimamas iš vertimo teorijos ir pritaikomas lokalizacijai tirti. Vertimą kaip komunikacijos aktą apibūdina Otto Kade (1968), Eugene'as Nida ir Charlesas Taberis (1969), Antonas Popovičius (1980), Aleksandras Davidovičius Šveiceris (1988), Minako O'Hagan ir Davidas Ashworthas (2002). Pasak jų, kūrėjo siunčiamą pranešimą (tekstą) pirmiausia gauna vertėjas, o šis, išvertęs ir pakeitęs pranešimo kodą (tekstą), tampa siuntėju ir pritaikytą tekstą siunčia galutiniam skaitytojui ar programinės įrangos naudotojui. Lokalizacijos atveju toks komunikacijos aktas yra daug sudėtingesnis nei, pvz.,

verčiant romaną, nes teksto siuntėjas, t. y. programinės įrangos kūrėjas ir tiražuotojas, yra ne vienas, o grupė autorių (inžinieriai programuotojai, testuotojai ir kt.), sukurtą tekstą – programinę įrangą – siunčiantys ne vienam vertėjui, o vertėjų komandai – lokalizuotojams, kurie ne tik verčia programinės įrangos tekstą, bet ir pritaiko simbolius ar spalvas ir pritaikytą produktą siunčia galutiniam naudotojui.

Antrojo komunikacijos akto metu, kai pritaikyta programinė įranga siunčiama galutiniam naudotojui, vertėjų grupė nėra vieninteliai siuntėjai. Tam tikrai kultūrai pritaikyti programinės įrangos, filmo ar kompiuterinio žaidimo tekstą padeda ir informatikai inžinieriai, analitikai bei testuotojai, todėl pritaikytas produktas yra ne vieno žmogaus, o visos komandos darbo ir pastangų rezultatas.

Beje, pats tekstas, siunčiamas kaip programinės įrangos tekstas, yra visiškai kitoks, nei, tarkime, leidykloje išleisto romano tekstas. Technologijos pakeičia teksto kūrimo principus (Biau Gil 2005). Kai lokalizuojama programinė įranga, siunčiamas tekstas tampa hipertekstu – tekstu su multimedijos elementais: garsu, vaizdu bei kitais komunikaciniais elementais (Biau Gil 2005). Toks tekstas nėra linijinis, rišlus ir nuoseklus. Dažniausiai programinės įrangos tekstas yra atskiri žodžių be konteksto junginiai, kurie dar vadinami teksto segmentais arba įrašų sekomis (angl. „*language strings*“).

Kai kalbama apie programinės įrangos teksto lietuvinimą, būtina paminėti ir tai, kad vertėjui siunčiamas tekstas yra hipertekstas, kuriame susipina verbaliniai ir neverbaliniai komunikacijos elementai (garsai, paveikslai, simboliai), – juos pašalinus prarandama dalis konteksto. Tada lieka tik dalis teksto, kuris nėra nuoseklus ir rišlus, neturi nei pradžios, nei pabaigos. Dažniausiai vertėjams pateikiamas ne visas programinės įrangos hipertekstas, o tik pavieniai žodžiai be konteksto, todėl versdami vertėjai praranda dalį informacijos. Dėl riboto informacijos kiekio jie gali suklysti ir pasiūlyti neteisingus vertimus. Be to, vertėjų, ne tik kaip programinės įrangos naudotojų, bet ir kaip komunikacijos akto dalyvių (pirmiausia – programinės įrangos teksto gavėjų, o vėliau – siuntėjų) komunikacija tampa neefektyvi ir ribota.

Be minėtų komunikacijos procesų, būtina paminėti ir tai, kad programinė įranga taip pat tampa komunikacijos akto dalyve, nes tiesioginė komunikacija vyksta tarp pačios programinės įrangos ir programinės įrangos naudotojų. Dialogas vyksta tarp programinės įrangos, kuri siunčia tam tikrą informaciją (pranešimą), ir jos naudotojo. Sėkmingai jis baigiasi tada, kai naudotojas supranta, ką reikia daryti, kokius duomenis įvesti, kad informacija būtų reikiamai apdorota. Komunikacija tarp programinės įrangos gali būti sinchroninė ar asinchroninė, tačiau komunikacijos akto sėkmė priklauso nuo to, kaip gerai programinė įranga pritaikyta. Žinoma, galima įvardyti ir dialogą balsu su pačia programine įranga ir kompiuteriu, kai žmogus balsu diktuoja tam tikras komandas kompiuteriui, į kurias šis atitinkamai reaguoja (Dagienė, Grigas, Jevsikova 2011, 15).

IŠVADOS

Apžvelgus galimas lokalizacijos apibrėžtis ir lokalizaciją kaip (tarpkultūrinės) komunikacijos aktą, galima daryti tokias išvadas.

Dėl tarpdalykinės reiškinio prigimties ir skirtingo ją apibrėžiančių žmonių požiūrio iki šiol nėra vienareikšmės lokalizacijos apibrėžties, bet pateiktos skirtingos apibrėžtys leidžia įvairiapusiskai suprasti tiek pačią lokalizaciją, tiek lokalizacijos ir vertimo santykį. Lokalizacijos apibrėžtis per jos santykį su vertimu, kai vertimas laikomas lokalizacijos branduoliu, yra tikslingesnė ir geriau nurodo lokalizacijos kilmę bei raidą, nei lokalizacijos kaip produkto adaptavimo apibrėžtis.

Iš vertimo perimtas komunikacinis požiūris ir jo taikytas lokalizacijai kaip komunikacijos aktui tirti atskleidė, kad dėl technologijų pakeisto teksto ir atsiradusio hiperteksto, kuris perduodamas per du komunikacijos aktus, taip pat dėl pasikeitusio gavėjo ir siuntėjo lokalizacija yra sudėtingas komunikacijos aktas. Lokalizacijos atveju kalbama apie gavėjų grupę, kuri vėliau tampa pranešimo siuntėju galutiniams naudotojams, o siunčiamas tekstas (t. y. pritaikyta programinė įranga) yra grupinio darbo rezultatas.

Lokalizaciją galima apibrėžti ir kaip sudėtingą tarpkultūrinę komunikaciją. Galima išskirti lokalizavimo metu vykstančios makrokomunikacijos ir mikrokomunikacijos lygmenis, o sociologiniu požiūriu lokalizaciją galima apibūdinti kaip geranorišką, bet sykiu ir egoistišką komunikaciją.

LITERATŪRA

- Austermühl F. 2001. *Electronic Tools for Translators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Austermühl F. 2006. Training Translators to Localize. *Translation Technology and Its Teaching (with Much Mention of Localisation)*, eds. Pym A., Perekrestenko A., Starink B. Tarragona: Intercultural studies group, 69–81.
- Biau Gil J. R. 2005. *Flying Blind: Translation Interfaces and Non-Verbal Elements in Hypermedia Texts*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- Biau Gil J. R., Pym A. 2006. Technology and Translation: A Pedagogical Overview. *Translation Technology and Its Teaching (with Much Mention of Localization)*, eds. Pym A., Perekrestenko A., Starink B. Tarragona: Intercultural studies group, 5–19.
- Brooks D. 2000. What Price Globalization? Managing Costs at Microsoft. *Translating into Success: Cutting-edge Strategies for Going Multilingual in a Global Age*, ed. Sprung R. C. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 43–57.
- Cadieux P., Esselink B. 2004. *GILT: Globalization, Internationalization, Localization, Translation*. <<http://www.translationdirectory.com/article127.htm>> [žiūrėta 2009-06-10].
- Černiuvienė L. 2008. Eiliuotų ir neeiluotų Ch. Perrault pasakų vertimų analizė. *Vertimo Studijos* 1, 81–91.
- Dagienė V., ed. 2004. Atviras kodas švietime: Ataskaita. <http://www.ipc.lt/wp-content/uploads/2009/11/atvirasKodasSvietime_ataskaita.pdf> [žiūrėta 2008-11-23].
- Dagienė V., Grigas G. 2006. Quantitative Evaluation of the Process of Open Source Software Localization.

- Informatica* 17 (1), 3–12.
- Dagienė V., Grigas G., Jevsikova T. 2010. *Programinės įrangos lokalizavimas*. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas.
- Dagienė V., Grigas G., Jevsikova T. 2011. *Programinės įrangos lokalizavimo pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Deitsch A., Czarnecki D. 2001. *JAVA Internationalization*. Sebastopol: O'Reilly & Associates.
- Dunne K. J. 2006. A Copernican Revolution: Focusing on the Big Picture of Localisation. *Perspectives on Localization*, ed. Dunne K. J. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 1–15.
- Esselink B. 2000. *A Practical Guide to Localization*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Esselink B. 2006. The Evolution of Localization. *Translation Technology and Its Teaching (with Much Mention of Localization)*, eds. Pym A., Perekretenko A., Starink B. Tarragona: Intercultural studies group, 22–29.
- Fry D. 2003. *The Localisation Primer*. <<http://www.ict.griffith.edu.au/~davidt/cit3611/LISAprimer.pdf>> [žiūrėta 2010-12-12].
- Gouadec D. 2007. *Translation as a Profession*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Hofstede G. 2010. *Culture and Organisations: Software of the Mind*. <<http://geert-hofstede.com/organisational-culture.html>> [žiūrėta 2011-11-23].
- Jevsikova T. 2009. *Internetinės programinės įrangos lokalizavimas: daktaro disertacija*. <http://www.mii.lt/files/mii_dis_2009_jevsikova.pdf> [žiūrėta 2011-01-30].
- Kade O. 1968. *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*. Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen 1. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Laucius R. 2007. *Kompiliatorių internacionalizacija: daktaro disertacija*. <http://www.mii.lt/files/mii_dis_san_07_laucius.pdf> [žiūrėta 2010-10-30].
- Lambert J., Van Gorp H. 1985/2006. On Describing Translations. *Functional Approaches to Culture and Translation: Selected Papers by José Lambert*, eds. Delabastita D., D'hulst L., Meylaerts R., Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 37–47.
- LISA: Localization Industry Standards Association. 1998. *Report of the Education Initiative Taskforce of the Localization Industries Standards Association*. <www.leit.lisa.org/pubs/public.pdf> [žiūrėta 2008-12-12].
- LKŽ: *Lietuvių kalbos žodynas*. 2005. <www.lkz.lt> [žiūrėta 2011-12-12].
- Liubiniėnė V., Mikolaitytė R. 2007. Linguistic and Cultural Adaptation of English Websites into Lithuanian. *Kalbų studijos / Studies about Languages* 10, 47–52.
- Maumevičienė D. 2011. Linguistic Insights into Localisation. *Translation and the Reconfiguration of Power Relations: Revisiting Role and Context of Translation and Interpreting. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2010*, eds. Fisher B., Jensen M. N. [Atiduota spaudai.]
- Munday J. 2008. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London / New York: Routledge.
- Nida E. A., Taber C. R. 1969/1982. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- O'Hagan M., Ashworth D. 2002. *Translation-Mediated Communication in a Digital World: Facing the Challenges of Globalization and Localization*. Bristol: Multilingual Matters.
- O'Hagan M. 2006. Training for Localization (Replies to a Questionnaire). *Translation Technology and Its Teaching (with Much Mention of Localization)*, eds. Pym A., Perekretenko A., Starink B. Tarragona: Intercultural studies group, 39–44.
- O'Sullivan P. 2001. *A Paradigm for Creating Multilingual Interfaces: A Thesis Submitted to the University of Limerick for the Degree of Doctor of Philosophy*. Limerick: University of Limerick.
- Palumbo G. 2009. *Key Terms in Translation Studies*. London / New York: Continuum International.

- Popovič A. 1980. *Problemy hudozhestvennogo perevoda*. Moskva: Vysshaya shkola.
- Pym A. 2004. *The Moving Text: Localization, Translation and Distribution*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Pym A. 2008. *Localization from the Perspective of Translation Studies: Overlaps in the Digital Divide?* <www.elda.org/en/proj/scalla/SCALLA2004/Pymv2.pdf> [žiūrėta 2010-12-12].
- Pym A. 2010a. *Exploring Translation Theories*. London / New York: Routledge.
- Pym A. 2010b. *Website Localisation*. <http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/translation/2009_website_localization_feb.pdf> [žiūrėta 2011-10-30].
- Savourel Y. 2001. *XML Internationalization and Localization*. Indiana: Sams.
- Schäler R. 2007. Reverse Localisation. *Localisation Focus: the International Journal of Localisation*. Limerick: Localisation Research Centre 6 (1), 39–48.
- Schmitz K. D. 2005. Internationalisierung und Lokalisierung von Software. *Einführung in die Softwarelokalisierung*, Hrsg. Reineke D., Schmitz K. D. Göttingen: Gunter Narr Verlag, 1–19.
- Sprung R. C., ed. 2000. *Translating into Success: Cutting-edge Strategies for Going Multilingual in a Global Age*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Šveicer A. D. 1988. *Teoriya perevoda: status, problemy, aspekty*. Moskva: Progress.
- Thibodeau R. P. 2000. Making a Global Product at MapInfo Corporation. *Translating into Success: Cutting-edge Strategies for Going Multilingual in a Global Age*, ed. Sprung R. C. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 128–146.
- Toury G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Zeller I. 2006. Lokalizacijos iššūkiai vertėjams. *Darbai ir dienos* 45, 79–69.

LOCALISATION AS AN ACT OF COMMUNICATION

DAINORA MAUMEVIČIENĖ

Summary

Globalisation and the development of global markets and information communication technologies (ICT) have laid the foundation for successful cross-cultural communication among countries where geographical borders have disappeared. Many international companies are successfully exploiting the advantage of real time communication, provided by the Internet when aiming to reach their target consumers and offer products / services that look as if they were developed in their country (locally) and 'speak' their language. This is achieved by means of localisation since products / services have to be adapted to the target country, culture and its consumers. Localisation has been born out of practise and has widened the scope of Translation Studies, thus functional approaches offered by Translation Studies could be applied when exploring the phenomenon of localisation and allow defining it as an act of communication between two or more countries, cultures and languages. The article focuses on localisation as an act of communication. In addition to that the paper aims at exploring global and local (i.e. Lithuanian) perception of localisation and its connection with translation. Discussing localisation as an act of (cross-cultural) communication micro and macro levels of communication are revealed.

CONNECTING TRANSLATION EMPLOYERS AND TRAINERS. EXPERIENCE OF INTERNSHIPS IN PUBLIC SERVICE INTERPRETING AND TRANSLATION TRAINING

CARMEN VALERO-GARCÉS

*Department of English Philology
University of Alcalá, Madrid
Spain
carmen.valero@uah.es*

The University of Alcalá, Madrid, offers a 1-year Master's Degree course in Public Service Interpreting and Translation (PSIT). The curriculum is based on the principle of cross-fertilization of the three main parameters of training, research and practice. The implementation of this principle in practice means alliances and cooperation with all stakeholders that in one way or other participate in the translation and interpreting (T&I) working environment. Special attention needs to be paid to the job market and to the real recruitment conditions, as well as to the requirements for professional translators and interpreters. In the present article the focus is on one of the main parameters of a successful curriculum, i.e. practice in training, or internships. Internships serve as an introduction to the workplace. The pros and cons of the experience are discussed from three points of view: that of trainers, institutions and students. The information obtained from all three parties has revealed both strong and weak points of the process, but it helped to know what happened outside and inside the classroom for both sides—PSIT students and trainers, on the one hand, and providers of public services on the other. Conclusions serve as feedback and are taken into account when trying to improve educational aspects.

INTRODUCTION. MASTER IN INTERCULTURAL COMMUNICATION, PUBLIC SERVICE INTERPRETING AND TRANSLATION

Becoming a professional translator or interpreter in general and specifically in the public service sector is a long and time-consuming process, which encompasses not only education and training, but also cooperation with all the agents in the T&I working environment. To address this need, since 2005–2006, the University of Alcalá has been running a course of the Master in Intercultural Communication, Public Service Interpreting and Translation (MICIT). The programme was preceded by years of experience, changing from a seminar (2000) to a continuing education course (2001), then to a Master's recognised at national level (2006). Finally, in 2009, this programme

was recognized as qualifying for the European Master's in Translation network (EMT), coordinated by the EU-DGT. The Master's is also integrated in a postgraduate programme in Modern Languages, Literature and Translation, thus representing a step towards a Ph.D. degree. This evolution and experience, gained over more than a decade and based on previous experiences and theoretical generalisations by other trainers and scholars, has given rise to the development of a research-based curriculum and what we consider an innovative model of didactics for university training.

The MICIT is aimed at people holding a university degree with an extensive knowledge of Spanish and English, French, German, but also Arabic, Bulgarian, Chinese, Polish, Romanian or Russian, the migration languages in Spain when we commenced training in 2000. Other target groups considered are: (a) people who have served or are currently serving as liaisons for foreign people, eliminating barriers in a variety of settings (schools, hospitals, police stations, etc.); (b) people who have experience as linguistic and cultural mediators at either an oral or written level, but who have not been previously trained; (c) people who have experience as translators or interpreters and who want to specialize in this type of inter-linguistic mediation.

The syllabus includes five different modules with different subjects as presented in the following chart:

Modules	Subjects
I. Interlinguistic communication (on line)	1. Inter-linguistic Communication (5 ECTS) 2. Institutional Communication with Foreign-origin Communities (7 ECTS) 3. Techniques and Resources for PSIT (I) (6 ECTS)
II. Interpreting and translation in healthcare setting (on site)	4. Techniques and Resources for PSIT (II). 5. Interpretation in Healthcare Settings (language specific) (5 ECTS) 6. Specialised Translation: Healthcare Settings (language specific) (5 ECTS)
III. Interpreting and translation in legal, administrative, educational settings (on site)	7. Techniques and Resources for PSIT (III). 8. Interpretation in Legal-administrative Settings (language specific) (8 ECTS) 9. Specialised Translation: Legal Settings (language specific) (5 ECTS) Specialised Translation: Administrative Settings (language specific) (5 ECTS).
IV. Internship or Practicum	11. Internship in public / private institutions (5 ECTS)
V. Master's Thesis	12. Research project (9 ECTS)

Chart 1

A maximum of twenty students per class and a minimum of eight students per language pair are needed for the course to be taught.

The course planning combines an on-line and on-site class. This combination seems necessary in order to give the opportunity to potential students or to guarantee the attendance of students, as quite a high percentage of them (35 per cent in the academic course 2009–2010) work or have family responsibilities, and a significant percentage (around 60 per cent) come from further afield than Alcalá or Madrid (including foreign countries).

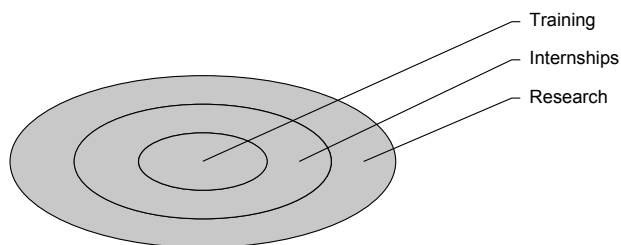
The timetable is:

September–October: On-line classes

November–February: On-site classes from Monday to Thursday, 20 hours a week.

March–September: Internships in institutional centres and work on the Master Thesis.

The design of the MICIT is based on the principle of cross-fertilization of the three main parameters: training, internships and research, which was worked out after a close consultation with scholars and trainers (e.g. Corsellis 2009) as shown below (Graph 1):

Graph 1. Parameters for cross-fertilization

To achieve this end means making alliances and cooperating with all the parties involved in the T&I working environment. Special attention is paid to the T&I market and to the real recruitment conditions and requirements for professional translators and interpreters, as well as training students in I&T skills. So, in tandem with their first months of training (Module I.), the students explore the real market conditions and are taught how to look for a job in the T&I sector, either at a public institution or a private enterprise, and even get some tips about how to develop a new T&I business.

During their on-site training, students work with real documents, which are sent by the institutions and enterprises collaborating with the Master's programme. This collaboration is regulated by agreements with the state and local administration agencies, NGOs, private enterprises and international organizations, where the students

complete a compulsory period of internship. This collaboration began in 2001 and has increased yearly, so that our students currently go to institutions such as the Home Office, Foreign Office, the Department of Justice or Education, town halls, schools, and hospitals, all of which have signed internship agreements.

The methodology used gives students the chance to acquire and practice translation and interpreting skills in the chosen language pair. The main objective is to train efficient professionals in an analytical and communicative capacity and train them to develop skills derived from a sound knowledge of language and culture. To this end, the programme encourages interculturality and interdisciplinarity as the necessary conditions for competence in the multicultural and multilingual EU. More information on the implementation of the program can be found in Carmen Valero-Garcés (2011).

INTERNSHIPS AS AN INTRODUCTION TO THE WORKPLACE

Internships are regarded as an introduction to the workplace. All students have to complete an internship or practicum in public institutions. This serves two objectives: on the one hand, to help complete the ideal circle of productive development for all of the individuals and organizations involved through cooperation between the academic institutions and the workplace; and, on the other hand, to fulfil one of the methodological pillars upon which the training course is established, i.e. practice.

The Internship (Practicum) is worth 5 ECTS out of a total of 60 ECTS credits and is currently equivalent to 100–125 working hours for the student. He / she begins the Practicum after approximately 400 classroom hours have been fulfilled. The student has two advisors who monitor his / her progress during the internship: an academic and an institutional advisor. Both work together when carrying out their duties and each one must submit a report about the student according to the established protocol, which is kept in a document called an *Internship passport*. The protocol states that the institutional advisor is responsible for introducing, guiding and observing the students at work; the academic advisor is responsible, firstly, for deciding if the materials or tasks assigned to the student are appropriate, and secondly, for evaluating the student's work and giving him feedback. Finally, both the institutional and the academic advisors together decide on the final mark.

The students may perform the internship in one or several institutions, at the same time or consecutively, as well as on- or off-site (e.g. translation projects), once the mandatory classroom hours have been completed. The schedule is created as much as possible by mutual agreement between the institution and student in question.

The signed agreements also contain a list of general tasks that can be adapted according to the interests of both parties, but which must always be approved by the relevant legal consultants. The planned activities can be summarized in the following points:

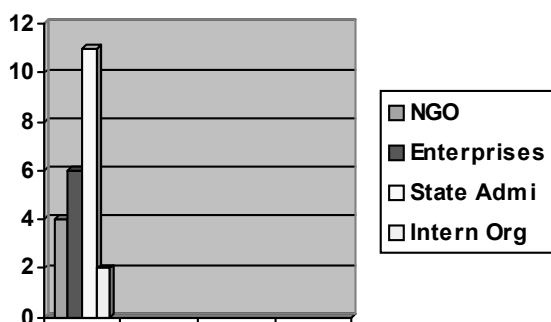
1. Translation of texts, pamphlets or informational material;
2. Interpreting (generally consecutive or other variations of the same);
3. Other activities that could be related to intercultural communication such as mediation for scheduled consultations or helping project groups, attendance at meetings related to case assessments or training with healthcare staff, or even cooperation in the development of activities or seminars about cultural topics.

The evaluation criteria are as follows:

- 60 per cent of the total grade is based on the academic advisor’s evaluation (the sum of the average grade of the work completed: translations and / or interpretations, mediation);
- 20 per cent is based on the report from the *Internship passport*, sent by the institutional advisor;
- 10 per cent comes from the internship report, or diary, handed in by the student;
- 10 per cent is based on other factors like attention to deadlines, proper formatting of translation projects, etc.

The main types of institutions with which there is an educational agreement signed are, as seen in Graph 2 below:

- State and local administration agencies;
- NGOs;
- Private enterprises;
- International organizations.

Graph 2. Types of institutions for internships

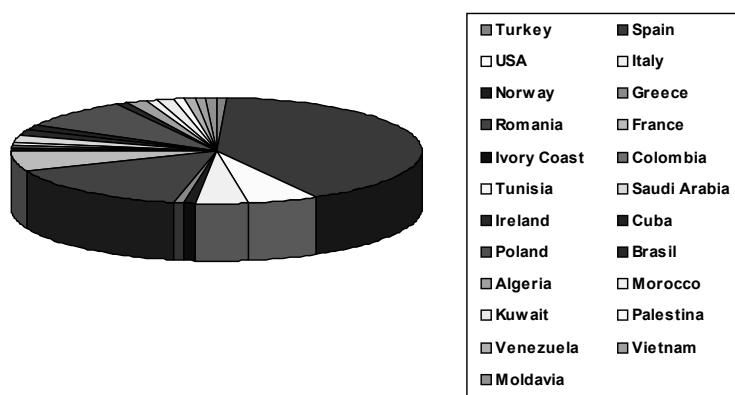
The Practicum’s implementation has been both criticised and lauded, but it is considered necessary in order to achieve the final goal: to provide a well-rounded education for future T&I professionals by exposing them to real-world situations.

Before evaluating the program some elements need to be considered. The most relevant for the main purposes of this article is the students’ profile.

STUDENTS' PROFILE

Generally speaking, the number of students has been increasing each year. In the academic year of 2006-2007, 33 students registered from which 30 graduated in the same year (91 per cent) and two graduated in the following academic year, within the specific regulations about staying in the program. In the following academic year, 2007-2008, the number of registered students rose to a total of 54; in the next academic year (2008-2009) it increased to 55; in 2009-2010 to 83; in 2010-2011 there were about 110 registered.

As for the students' profile, every year the registered students come from a variety of different places. Considering the multicultural nature of this Master's, as well as the possibility of studying it in different language pairs, Spanish being one of them, great interest has been shown by people from all over the world, including, among other places: Algeria, Morocco, Kuwait, France, UK, Italy, USA, Greece, China, Poland, Romania and Tunisia (see Graph 3 below). This multicultural profile has enriched the training of our students and helped provide them with a multicultural perspective.

Graph 3. Students' origin

However, such a variety also means certain differences, such as conditions for gaining access to and availability of resources, influence by cultural and / or language distance (e.g. Spanish and English cultures are closer or know each other better than, for example, Spanish and Chinese), or even institutions' needs.

Apart from Translation and Interpreting, students can also access a great variety of degrees, including degrees on Modern Languages, Law, Mediation and Intercultural Communication, Engineering, Economics, Tourism or even Political Science, which are among the more popular, which means that they can experience a wide array of different social and educational backgrounds.

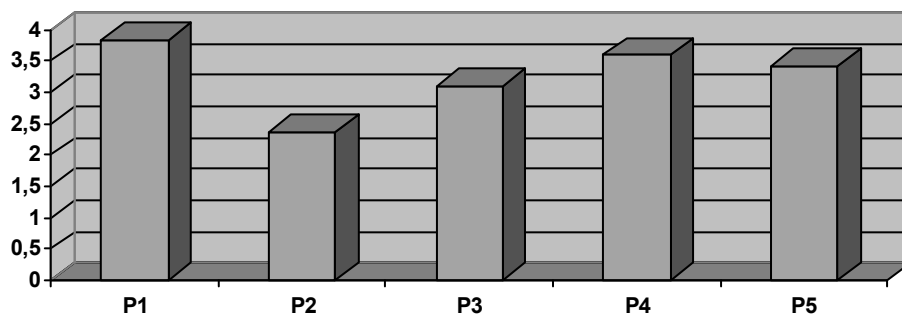
As for the results, in the last five cohorts (2006-2007, 2007-2008, 2008-2009, 2009-2010 and 2010-2011 academic years), more than 200 students studied the Master's program in different language pairs: Spanish and Arabic, Chinese, French, English, Polish, Russian, Romanian. German and Bulgarian were not taught because of an insufficient number of students. The distribution among the groups was very uneven, with Chinese, English and French being the most numerous, since the last two languages were very often the linking ones for many other immigrants coming from African or Asian countries.

INTERNSHIP EVALUATION

The data for the evaluation of the programme come from three main sources: students' and teachers' questionnaires that they must complete at the end of the Master's; teachers' reports, and language coordinators' reports, as each language combination has its own coordinator. Three main aspects are evaluated: the course's organization, the value of the internship, and access to the job market.

The three main participants, i.e., institutions, trainers and students, show a high degree of satisfaction.

As for the students' opinion about internships, Graph 4 below, (for the academic year 2009-2010) shows the benefits of the internship according to the students in terms of five specific aspects: usefulness (P1), adequate duration (P2), integration of the theory learned in the classroom (P3), orientation (understood as the type of activities that they carry out, supervision, organization, type of centers) (P4), and the material that is used (P5).

Graph 4. Students' opinion about the benefits of internships

As seen in Graph 4, of the five variables, the highest percentage corresponds to usefulness, followed by orientation and materials. The lowest rates refer to duration, as it is generally criticized not only by the students but also by the institutions since it is

considered that the internships should be served for a longer period.

In general, the main conclusions can be condensed into the following pros and cons. The pros or the top 10 reasons to positively evaluate the internships are:

1. Putting into practice what the students have learned in class;
2. Helping to know each other—institutions and university;
3. Facilitating direct contact;
4. Knowing reality first hand;
5. Experiencing sensations / reactions;
6. Checking knowledge;
7. Being a source of information to improve or adapt training to real needs;
8. Linking user to provider;
9. Contributing to professionalization of TIPS;
10. Introducing students to the job market.

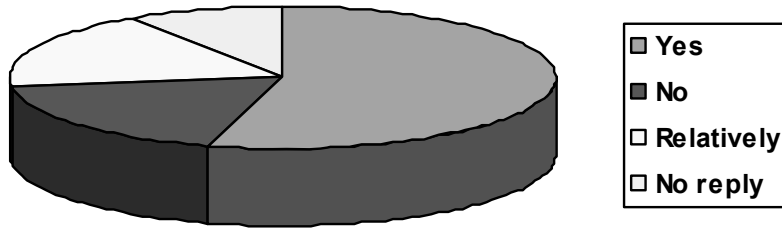
The cons can be thus summed up as follows:

1. Lack of institutional cooperation;
2. Need to train institutional tutors or advisors;
3. Increased workload for trainers;
4. Management difficulties (schedules, language combinations, institutions' and students' preferences, etc.);
5. Not always well defined tasks for both institutions and students;
6. Students' different backgrounds and a sense of responsibility.

INTERNSHIPS, JOB MARKET AND GRADUATE EMPLOYMENT

Each year, by the month of January, questionnaires are sent out to former students to obtain information about their success in securing job placement. Our statistics show that almost 50 per cent of our students found a job less than a year after completing their Master's. However, in the field of Public Service Interpreting and Translation the situation is more complicated, as it is still a grey area in Spain and it is not well structured yet.

For the period 2006-2007, 36 per cent of our students state that the internship period was useful for finding a job. This percentage was growing in the last cohorts rising up to about 45 per cent in 2009-2010. In fact, some of them were hired by the institution / company where they had their internship. It is also true that in Spain payment for the job in this field is low, but it is also important to mention that most of our students have noticed their boss's recognition of their training, as shown in Graph 5 below:

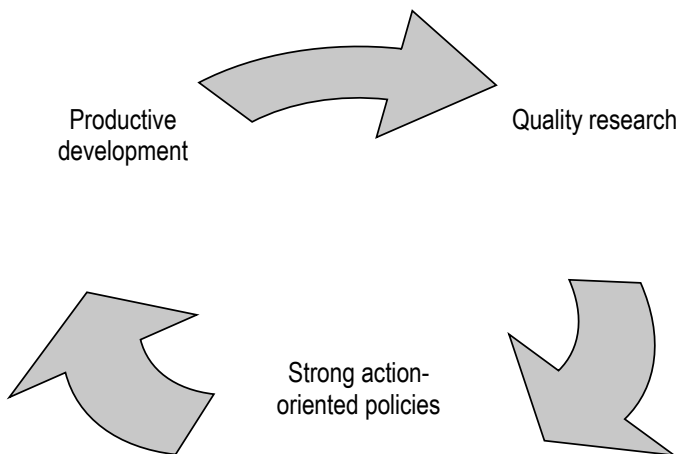

Graph 5. Recognition of the training by the superiors

CONCLUDING REMARKS

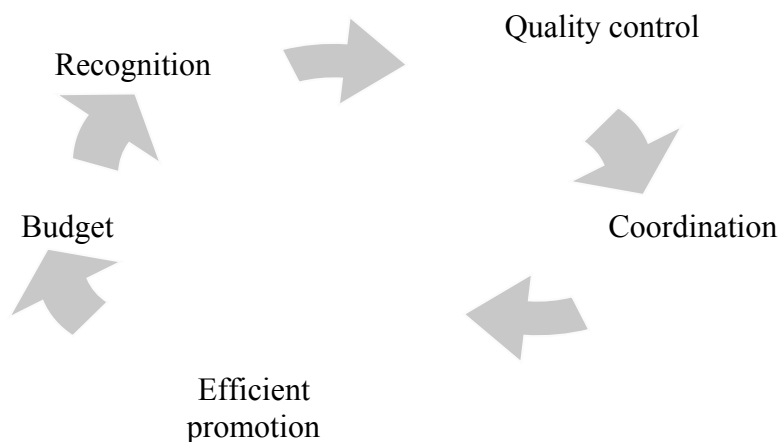
Considering the current situation of the translation and interpreting market in Spain, the Master's in Intercultural Communication, Public Service Interpreting and Translation programme offered at the University of Alcalá, Madrid, in different language pairs, and based on the combination of training, research and internships, has proved to be quite successful since its launch. The Master's programme has also provided our students with some job opportunities, but we all expect its recognition to improve further as this field is becoming more and more defined.

We are still working to complete the ideal circle as conceived by Ann Corsellis (2009) and shown in Graph 6:

Graph 6. The ideal circle of translator training

For that we need to go on working on improving relations between academia, society and the job market as seen in the graph below (Graph 7):

Graph 7. The ideal circle of the relations between academia, society and job market

So there is still a long way to go and improvements to make in the following areas:

- Implementing an efficient structure;
- Developing quality assurance instruments;
- Gain accreditation;
- Gain recognition of the profession.

While few professional postgraduate courses for public service interpreters are currently available, it is envisaged that more courses will be established for training public service interpreters. The Master's at the University of Alcalá, Madrid—with all its flaws—can be an example as it offers a research-based curriculum and a certain innovative model of didactics which takes into account the changing social, institutional and cultural contexts and pays attention to the different roles of the stakeholders involved in different settings.

I totally agree with Sandra Hale that ensuring quality training means 'support of university administrators and of the profession itself' (2007, 194) or, in other words, a united commitment to improve interpreting research, training and practice on the part of all parties involved: service providers, education institutions, policy-makers and translators and interpreters themselves.

REFERENCES

- Corsellis A. 2009. Relación entre el desarrollo y la investigación académica. *Avances y retos en la Traducción e Interpretación en los Servicios Públicos / Challenging Topics in Public Service Interpreting and Translation*, ed. Valero-Garcés C. Alcalá de Henares: Servicio de Publicaciones de la Universidad.
- Hale S. 2007. *Community Interpreting*. Basingstoke: Palgrave / Macmillan.
- Valero-Garcés C. 2011. Design, Implementation and Evaluation of a Programme on Intercultural Communication and Public Service Interpreting and Translation. *Modelling the Field of Community Interpreting*, eds. Kainz C., Prunc E., Schöler R. Berlin / Viens: LIT Verlag, 121–151.

BANDYMAS SUVIENYTI DARBDAVIŲ IR VERTIMO DĖSTYTOJŲ PASTANGAS: VERTIMO RAŠTU IR ŽODŽIU STUDENTŲ MOKOMOJI PRAKTIKA VIEŠAJAME SEKTORIUJE

CARMEN VALERO-GARCÉS

Santrauka

Straipsnyje aptariama Alkalos universiteto (Ispanija) patirtis organizuojant Viešojo sektoriaus vertėjų raštu ir žodžiu programos studentų mokomąją praktiką. Tai – vienu metų trukmės magistro programa, kurioje stengiamasi sujungti dėstymo, mokslinių tyrimų ir praktikos elementus siekiant parengti profesionalius vertėjus Ispanijos viešojo sektoriaus rinkai. Šiam tikslui pasiekti būtinas visų suinteresuotųjų šalių, vienaip ar kitaip susijusių su vertimo raštu ir žodžiu darbo aplinka, bendradarbiavimas. Programoje daug dėmesio skiriama studentų supažindinimui su darbo rinka ir natūraliomis įdarbinimo sąlygomis bei profesionaliems vertėjams žodžiu ir raštu keliamiems reikalavimams. Geriausi rezultatai pasiekiami atliekant praktiką darbo vietoje, nes šitaip galima tiesiogiai susipažinti su rinka ir darbo joje specifika. Straipsnyje aptariamos stipriosios ir silpnosios tokios praktikos puosės darbdavių, dėstytojų ir studentų požiūriu. Daroma išvada, kad analizuojant praktikos viešojo sektoriaus įstaigose patirtį galima tobulinti vertėjų rengimo programas ir vertėjų mokymo procesą.

GRAMMATICAL EQUIVALENCE IN TRANSLATING RUSSIAN ADJECTIVES AND ADVERBS INTO ENGLISH

VIKTOR SLEPOVITCH

*School of International Economic Relations
Belarus State Economic University
Belarus
vslepovitch@gmail.com*

Grammatical equivalence in translation is both a subject of research and an important issue of teaching. Grammatical choices are especially hard in the process of translating from one's mother tongue into a foreign language. This paper discusses some of the specifics of achieving grammatical equivalence in translating adjectives and adverbs from Russian (native source language) into English (foreign target language) based on the author's translating and teaching experience reflected in his publications in this field of studies.

Equivalence in translation has been a central, albeit very controversial issue of research in the field of translation theory (Vinay, Dalbarnet 1958; Jacobson 1959; Catford 1965; Nida 1964; Nida, Taber 1969; House 1977; Baker 1992). Translation theories, which studied equivalence in translation, employed different approaches. These studies can be grouped along the line between a linguistic approach and the functionally oriented one, in which translation equivalence is considered to be a transfer of the message from the source language / culture to the target language / culture (Leonardi 2000).

The theoretical basis of this paper is that of Eugene Nida's theory of functional equivalence, according to which there may be no absolute correspondence, but the closest equivalence is quite important to find (Nida 1964). This theory finds its masterful development in Umberto Eco's discussion of practical aspects of translation in his book *Experiences in Translation* (2001). But a theory, according to Jean-Paul Vinay, being 'valuable in itself, must be put within the reach of practitioners and even actualized especially for them' (2008, 161). And this is what translator trainers and teachers of translation at universities are supposed to implement in their teaching practices.

Grammatical equivalence in translation being the focus of this research, it is noteworthy to refer to Mona Baker, who points out that grammar rules may vary across languages, which results in certain problems of finding a direct correspondence in the target language, with a possibility of changes in the way the message is transferred by means of adding or omitting information in the translation text (Baker 1992, 82–117).

The purpose of this paper is to draw the attention of practicing translators / interpreters and teachers of translation to the very important issue of forming students' translation competence and skills by means of focusing on special difficulties in achieving grammatical equivalence of their translations from Russian into English (based on adjectives and adverbs). This has been my research interest since the late 1990s, due to a very productive combination of translation / interpretation practices in my assisting the IMF and World Bank missions in Belarus and teaching experience to students of international business at the Belarus State Economic University's School of International Economic Relations. This combined experience of a practicing translator and a translation teacher has been applied in publishing a number of translation textbooks that have proven to be functional and in demand both in the country and beyond (Slepovitch 2004; *idem* 2005; *idem* 2009).

The focus of attention for students in the process of teaching translation for business and economics is made on the differences in grammatical choices which are drawn from a closed set of options and thus are obligatory, ruling out other choices from the same system (Baker 1992, 84). Given the above, with regard to translating Russian adjectives and adverbs into English, students need to keep in mind the major differences between and also the peculiar characteristics pertaining to the two languages' systems. These differences are well known to experienced translators, who possess the practical knowledge of what is called the 'art' of translation. Not to beginners or students, though (Vinay 2008, 161).

One of the differences between Russian and English adjectives and adverbs relates to the mere fact that the English vocabulary is about four times as rich as the Russian one. This leads to a greater abundance of polysemantic adjectives and adverbs in the Russian language in comparison with those in English, thus leading to the problem of *choosing* the proper word (equivalent) depending on the situation and frequency of its usage, e.g.:

(1) adjectives: *обязательный* (к исполнению) – obligatory, mandatory
vs.
обязательный (человек) – compulsive (person);

(2) adverbs: *тяжело* (*трудно*) *сделать* – it's hard (difficult) to do
vs.
тяжело (*по весу*) *нести* – it's heavy to carry.

The above notion of polysemy in translator training is of special interest to scholars and researchers in this field of studies. It was given an emphasis, for instance, in Leona Van Vaerenberg's paper (Vaerenberg 2009).

A common error in translating Russian adjectives into English is caused by the students' lack of understanding in the shades of the words' meanings and the nature of paronyms, e.g.:

(3) *исторический* (период, место, факт) – historic (period, place, fact)

vs.

исторический (музей, общество) – historical (museum, society);

(4) *экономический* (рост, университет, политика) – economic (growth, university, policy)

vs.

экономичный (двигатель) – economical (engine),

экономный (покупатель) – economical, thrifty, frugal (buyer).

Another difficulty in translating Russian adjectives into English is accounted for by the so-called attributive groups (N + N) that are common for the English language, e.g.:

(5) *городской совет* – city council,

студенческая конференция – student conference.

In the context of example (5), it should be noted that until recently, in the Russian language nouns have not been used as attributes, but this is what is currently being witnessed under the influence of English: 'море продукты' / 'sea food', 'бизнес-план' / 'business plan', and so on.

Quite typical for inexperienced translators is *carbon paper* (word-for-word) translation of Russian adjectives and adverbs into English (in this case, it can also be referred to as a translator's *faux-amis* = *false friends*), which does not contribute to achieving grammatical equivalence in translation, e.g.:

(6) *актуальная проблема* – actual à relevant (burning, urgent, topical) problem,

библиотечный фонд университета – the university's librarian fund à the amount of books.

A special case to be considered in the process of translator training aimed at achieving grammatical equivalence in translating Russian adjectives and adverbs into English is that of the Russian word's heterogeneous semantic content, e.g.:

(7) *трудоемкий* (процесс) – labour-consuming / time-consuming (process)

vs.

научоёмкое (производство) – science-intensive (production),

эффективный – effective (communication), i.e. producing a positive effect

vs.

эффективный (production), i.e. involving certain time and costs.

In addition to the above, the following differences in the use of Russian and English adjectives and adverbs, which often cause translation errors, draw the students' attention to a system of translator training exercises, including those covering the translation of word-combinations, sentences, short (one-paragraph) texts, and articles. They are also used in translation editing exercises designed by the author of this paper and aimed at raising the students' translation competences (Slepovitch 2004; *idem* 2009):

Coincidence of some adjective and adverb forms in English (which is not the case in Russian), e.g.:

- (8) *быстрый* (adj.), *быстро* (adv.) – fast,
прямой (adj.), *прямо* (adv.) – straight,

etc.

Availability of more than one English equivalent of the Russian adjectives or adverbs, e.g.:

- (9) *высокий* (adj.) – tall (ship), high (tower),
высоко (adv.) – high (up in the sky), highly (somebody / something is highly valued).

Cases of translating Russian adverbs into English *only* with adjectives: after *it is* and *verbs of sense perception* ('look', 'feel', 'sound', 'taste', and 'smell') as in examples (10) and (11), respectively, e.g.:

- (10) *Сегодня жарко.* (adv.) – It's hot today. (adj.)
Уже темно. (adv.) – It's already dark. (adj.)

Elliptical forms are also included here:

- (11) *Очень жаль.* (adv.) – Too bad. (adj.) [= It's too bad.]
Она выглядит хорошо. (adv.) – She looks good. (adj.)
После массажа хорошо себя чувствуешь. (adv.) – It feels good after massage. (adj.)

The use of both the English adjectives and Participles II in translating the one and the same Russian adverb, e.g.:

- (12) *Здесь скучно.* (adv.) – It's boring here. (adj.)
vs.
Мне скучно (adv.) – I'm bored. (P. II)

The use of different English adverbs depending on whether they are followed by countable or uncountable nouns, e.g.:

- (12) *мало* (друзей, времени) – few (friends) *vs.* little (time),
меньше (друзей, времени) – fewer (friends) *vs.* less (time),
в меньшей степени – to a lesser extent.

The homonymy of the Russian comparatives leading to the usage of different English equivalents, e.g.:

- (14) *больше < большой, много* → larger, more
Его дом больше моего. – His house is larger than mine.
vs.
У него больше возможностей. – He has more opportunities.

A lingual-cultural impact on the translation practice, e.g.:

- (15) *в два раза меньше* (дом, книг, воды) – half as large ('his house is half as large as mine');
half as many (books); half as much (water). [The form *twice as small* (*few, little*) is wrong.]

The translation of the Russian comparatives into English has got a few specifics that are worth mentioning in this article. With regard to the Russian comparative adjective 'меньший', the following ones are of grammatical interest: *littler* (colloquial), *lesser* (to a lesser extent), *younger* (brother).

The same Russian adjectives and adverbs have got different English equivalents depending on the British (BE) or American (AE) variety of the English language, e.g.:

- (16) *старший* (сын) – elder (BE), older (AE) (son),
действительно (хороший) – really (BE), real (AE) (good).

The Russian substantives can be translated into English either by means of adjectives or adverbs, e.g.:

- (17) *бедные* – the poor, *будущее* – the future
vs.
столовая – a canteen, *рабочий* – a worker.

A special difficulty is that of translating the Russian *compound adjectives* into English. The following ways of their translation into English have been identified, which are used in the teaching process (Slepovitch 2005, 116–118):

- (18) Noun: *солнцезащитные* (очки) – sun (glasses).
Adverb + Participle II: *широкоизвестный* – widely known.

Adjective: *денежно-кредитная (политика)* – monetary (policy).
Adjective + and + Adjective: *черно-белый* – black-and-white.
Adjective + Adjective: *темно-лиловый* – deep purple.
Noun + Adjective: *водонепроницаемый* – water resistant.
Noun + Noun: *противоударный* – shock proof.
Noun + Participle I: *энергоёмкий* – energy consuming.
Numeral + Noun: *двухнедельный (отпуск)* – (a) two-week (vacation).
Compound adjective: *электродвижущий* – electromotive.
Adjective + Noun: *краткосрочный* – short-term.
Preposition + Participle II: *вышеупомянутый* – the above mentioned.
Adverb + Adjective: *полнодоступный* – fully accessible.

The above specificities of translating Russian adjectives and adverbs into English based on their structural and semantic differences in the two languages have been systematized in the translation course curriculum and implemented in the process of teaching by the faculty members of the Department of Business English at the Belarus State Economic University School of International Economic Relations.

CONCLUSIONS

Expertise in achieving grammatical equivalence in translation in general, and that in translating Russian adjectives and adverbs into English in particular, requires a systemic approach aimed at university students' being aware of and keeping in mind the differences between the structures and systems of the two languages. This means that grammatical equivalence in translating Russian adjectives and adverbs into English can only be achieved through the employment of translation algorithms specific for the two languages in question that were considered in the paper. This also proves that 'languages are differently equipped to express real-world relations' (Ivir 1981, 56), which is inevitably found in the translation's grammatical equivalence.

REFERENCES

- Baker M. 1992. *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
Catford J.C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation: an Essay on Applied Linguistics*. London: Oxford University Press.
Eco U. 2001. *Experiences in Translation*. Toronto: University of Toronto Press.
House J. 1977. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: Gunter Narr.
Ivir V. 1981. Formal Correspondence vs. Translation Equivalence Revisited. *Poetics Today* 2, 51–59.
Jakobson R. 1959. On Linguistic Aspects of Translation. *On Translation*, ed. Brower R. A. Cambridge, MA: Harvard University Press, 232–239.
Leonardi V. 2000. Equivalence in Translation: Between Myth and Reality. *Translation Journal*, vol. 4, no. 4. <<http://translationjournal.net/journal/14equiv.htm>> [accessed 14-10-2011].
Nida E. A. 1964. *Towards a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill.

- Nida E. A., Taber C. R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill.
- Slepovitch V. S. 2004. *Practical Course of Russian–English Translation*. Minsk: BGEU.
- Slepovitch V. S. 2005. *Russian–English Translation Handbook*. Minsk: TetraSystems.
- Slepovitch V. S. 2009. *Perevod (angliyskiy Ñà russkiy)*. Minsk: TetraSystems.
- Vaerenberg van L. 2009. Polysemy and Synonymy: Their Management in Translation Studies Dictionaries and in Translator Training. A Case Study. *The Metalanguage of Translation*, eds. Gambier Y., Doorslaer van L. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Vinay J-P., Darbelnet J. 1958. *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation*, translated by Sager J. C., Hamel M. J. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Vinay J-P. 2008. Translation in Theory and Practice. *Translation: Theory and Practice, Tension and Interdependence*, ed. Larson M. L. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 157–171.

GRAMATINIS EKVIVALENTIŠKUMAS VERČIANT RUSŲ KALBOS BŪDVA RDŽIUS IR PRIEVEIKSMIUS Į ANGLŲ KALBĄ

VIKTOR SLEPOVITCH

Santrauka

Remdamasis savo asmenine vertėjo ir dėstytojo Baltarusijos valstybiniame ekonomikos universitete patirtimi, straipsnio autorius iškelia kai kurias būdvardžių irrieveiksmių gramatinio ekvivalentiškumo problemas verčiant iš rusų kalbos (originalo kalbos) į anglų kalbą (vertimo kalbą). Autorius pateikia studentams (o kartais ir vertėjams) daugiausia problemų keliančių dviejų kalbų būdvardžių irrieveiksmių vartojimo neatitikimo atvejus, dėl kurių gramatinis ekvivalentiškumas yra neįmanomas, ir teigia, kad rengiant vertėjus būtina atsižvelgti į sisteminius kalbų skirtumus, semantinius ir vartosenos variantus, – tai turi būti neatsiejama vertimo kurso dalis.

TRANSLATION PROBLEMS WITHIN THE EU CONTEXT

INDRA GRIETĒNA

*Department of Translation Studies
Ventspils University College
Latvia
indrag@venta.lv*

The paper reviews publications by Latvian linguists looking at the main translation problems within the context of the EU between 2005 and 2010. The author analyses the publications from three aspects: general aspects of translation problems and practices within the EU context, particular translation problems, and methodological publications providing guidelines for translators working within the EU context. The author reveals discussions on the ways translation influences language in general, the role of the source language for the development of the target language, and the role and responsibility of a translator at the 'historical crossroads'. The article discusses a number of EU-specific translation problems, including source language interference, problems of the translator's visibility and a translation's transparency, 'false friends', and linguistic and contextual untranslatability. The author briefly summarizes the contents of guidelines and manuals for translators working within the EU context, highlighting the main differences between English and Latvian written language practices, literal (word-for-word) translation and the translator's relationship with the source text. The publications selected and analysed have been published either in conference proceedings or in academic journals from the leading Latvian institutions in the field of translation: Ventspils University College, the University of Latvia, the State Language Commission of Latvia and Translation and Terminology Centre of Latvia.

INTRODUCTION

The Latvian language, as the language of Latvian ethnos and the official language of the Republic of Latvia, belongs to the Baltic group of Indoeuropean languages and was consolidated in the 10th–12th centuries. Today, Latvian is the native language for 1.5 million people; another half a million know it as their second language (Druviete 2010b, 156). From 2004 the Latvian language acquired a completely new legal status when it became one of the official languages of the European Union (EU). However, Latvian ranks only 20th among the 27 EU languages in terms of the number of people speaking the language (Druviete 2010a, 172).

It has generally been acknowledged that Latvia's accession to the European Union has significantly influenced the development of the Latvian language in the 21st century. The new legal status of Latvia required a mass of translation work on an unprecedented scale. Within a considerably short period of time, about a hundred thousand pages of EU legal documents had to be translated into Latvian (Veisbergs 2005a, 12). The huge amount of translations, on the one hand, have left an impact on the Latvian language itself and, on the other hand, developed new translation practices in Latvia. Furthermore, this flurry of linguistic activity has given rise to new areas of research, language policy, terminology and translation.

The aim of the present paper is to review the publications on the main areas of translation and problems within the EU context in Latvia between 2005 and 2010 and summarize the main problems revealed in them. The study covers articles by nine authors and the role of a number of institutions involved in the terminology and translation fields. The study does not cover online publications. The author acknowledges the limited nature of her study, as the sources reviewed do not represent a complete list of publications on the theme.

Having studied the publications, the author of the paper summarises and analyses the translation problems within the EU context from three aspects: firstly, general aspects of translation problems and practices, secondly, particular translation problems in EU-related texts, and, thirdly, methodological publications providing guidelines for translators working within the EU context.

The articles selected and analysed in the paper have mostly been published either in conference proceedings or in academic journals from the leading Latvian institutions in the field of translation: Ventspils University College, University of Latvia, the State Language Commission of Latvia and Translation and Terminology Centre of Latvia.

GENERAL ASPECTS OF TRANSLATION PROBLEMS AND PRACTICES

The EU background and context presents an important factor for both language policy and translation practices that cannot be ignored. However, the relation between Latvian and the EU can be described as *'two sides of one medal' ('medaļas divas puses')* (Veisbergs 2005a). Latvian (consequently, translation) and the EU can be viewed from two aspects: the position of Latvian in the EU and its institutions, and the EU influence on Latvian (*ibid.*). The former has been legally ensured by the EU; the latter reveals itself through translations of various types and quality, and has raised a number of disputes in the linguistic community.

Therefore, taking into account the specific EU context characterized by a big

number of translations and the single dominant source language (SL)—English, the following general issues can be described and analysed: the ways translation influences a language, the role of the SL for the development of the target language (TL), and the role of a translator at the historical crossroads.

The ways translation influences a language

Today *'we live in a translated world'* (*mēs dzīvojam tulkotā pasaule'*) (Veisbergs 2005b, 189). The large scale of translation practices within the EU context have added new concepts to the world of linguistics—translation product, translation language, etc. Therefore, next to the many definitions and characteristics of translation one more can be added, highlighting the specific EU context and its diversity—translation is *'the enrichment of the target language'* (*mērķvalodas papildināšana'*) (Veisbergs 2005b, 187).

As a result, no language today can escape being influenced by translation and translation practices, including Latvian. Also, translation and terminology processes play an important role in Latvian language-policy making, since 80 per cent of the new words added to Latvian come from translations either of fiction or official EU texts (Druvieta 2010a, 173). It cannot be denied that translation has brought about considerable changes in Latvian via various types of text and different types of translations ranging from the technical to the literary, from the official to the unofficial, and from open to hidden translations, or *'hybrid translations'* (*hibrīdtulkojumi'*) (Veisbergs 2005b, 188).

Furthermore, it is translation that carries both the positive and negative aspects of the EU context. It has brought a range of benefits for the development of modern Latvian: first and foremost, it has enriched the word stock of modern Latvian, it has helped to stabilize the lexical system, and facilitated the standardisation of terminology, as 35,000 new terms have been created and added within a decade (Veisbergs 2005a, 14). As Zauberga has rightly emphasized:

Translation of EU documents, undoubtedly, has a positive effect on the development of Latvian, as (...) it facilitates linguistic creativity and makes one look into language for ways and means of expressing new notions and stylistically new language structures.

(ES dokumentu tulkošana neapšaubāmi atstāj pozitīvu ietekmi uz latviešu valodas attīstību, jo (...) rosina valodniecisko jaunradi un liek valodā meklēt veidus un līdzekļus vēl nebijušajēdzieniem un stilistiski strukturālo konstrukciju atveidei.)

(Zauberga as quoted in Druvieta 2010a, 174).

However, translation within the EU context also has its 'dark side': it indirectly influences the use of Latvian exercised by translators. As Veisbergs (2005a, 15) maintains, the language of translations deeply penetrates the daily use of language in

various ways, for instance, Latvian legislative acts can be characterised as direct copies of EU regulations and directives, unfortunately, also copying their language, and thus making formal Latvian bureaucratic, heavy, vague, complicated by the use of unclear euphemisms, typical ‘Eurojargon’ and hybridization (the EU regulations prepared by non-native speakers of English or French). Secondly, the structure of Latvian legal texts tends to become complex with far too many subordinate clauses; they ‘reproduce the structures of the original documents’ (*atrazotas iepriekšējo dokumentu struktūras*) (Veisbergs (2005a, 15) thus becoming vague and ambiguous, creating the ‘*language mist*’ (*valodas migla*)’ (*ibid.*). As a result, the produced Latvian text has “a taste’ of poor translation’ (*nekvalitatīva tulkojuma ‘piegarša*”) (Veisbergs 2005a, 15), carrying just a formal equivalence to the source text (ST) and language.

This leads Veisbergs to the conclusion that the ‘*translation language (like language in general) is not a homogeneous entity but a fluid, changing and overlapping variety of a set of innumerable idiolects which is impossible to decree or organize in a democratic society*’ (1999, 73). And as the greater part of the vocabulary in Latvian was received through translation, the influence of the SL is omnipresent in all its varieties, the EU context being the most significant source of borrowing.

The role of the source language for the development of the target language

The influence and, consequently, the role of any source language on the development of any target language can be explained by the so called ‘*Columbus’s complex*’ (*‘Kolumba kompleks’*) (Veisbergs 2005b, 189)—a natural human curiosity about unknown and strange phenomena that can be satisfied via translations. In the modern world, English has become the main intermediary language of this natural human quest. The dominance of English in human contact and communication, as well as in linguistic borrowing, is unavoidable (Veisbergs 2006, 31). Consequently, it is English as the main source language that has been playing a major role in the development of modern Latvian as a target language.

When systematically rendering this ‘*English tsunami*’ (Veisbergs 2008, 148) into Latvian, Andrejs Veisbergs classifies it into a direct influence on a surface level and a deeper impact of English upon the morphological structure of Latvian. According to Veisbergs, the direct influence of English is seen in a variety of English borrowings:

- a) colloquial loans—these are mostly short Anglo-Saxon words, partially assimilated grammatically, e.g., *chat*—‘*čats*’, *fan*—‘*fans*’, etc.;
- b) creation of many new synonyms—when a borrowed word with a narrower specialized meaning is adopted as Latvian synonym, e.g., ‘*līdzjutējs*’—*fans* (from Engl. ‘fan-fanatic’), and *vice versa* when a new Latvian synonym is created for a borrowed word,

- e.g., ‘*hobiji*’ (Engl. ‘hobby’)—‘*vaļasprieks*’, ‘*brends*’ (Engl. ‘brand’)—‘*zīmols*’, etc.;
- c) neoclassical borrowings—these are mostly neoclassical internationalisms, e.g., *logistics*—‘*loģistika*’, *presentation*—‘*prezentācija*’, *innovation*—‘*inovācija*’, etc.;
- d) loan translations—these are semi-calques, e.g., ‘*eksvīrs*’—*ex-husband*, ‘*ziepju opera*’—*soap opera*, ‘*viedkarte*’—*smart card*, etc.;
- e) semantic borrowings—these are old Latvian words or previously borrowed internationalisms that have acquired new meanings because of the polysemy of their English counterparts, e.g., ‘*zvaigzne*’—*star*, ‘*pelē*’—*mouse*, etc.;
- f) replacement of the contact language—when a former borrowing is replaced by another borrowing with the same semantic meaning, e.g., ‘*zeleja*’ vs. ‘*gēls*’, etc.

On a deeper level the influence of English on Latvian is seen in the following:

- a) conversion of adjectives into nouns—a rare word-formation pattern in Latvian, e.g., *collective* (adj.)—‘*kolektīvs*’ (n.), *analogue* (adj.)—‘*analogs*’ (n.), *potential* (adj.)—‘*potenciāls*’ (n.), etc.;
- b) hidden borrowings—nouns with a negative prefix, e.g., *non-resident* (adj.)—‘*neresidentu*’ (n.), *non-governmental* (adj.)—‘*nevaldības*’, etc.;
- c) use of occasional hyphenated compounds, e.g., ‘*ne-politiskais*’—‘*pusžurnālists*’, etc.;
- d) tendency of borrowings to form derivatives, even a complete paradigm, e.g., ‘*globalizēt*’—‘*globalizācija*’—‘*globāls*’—‘*globālists*’, or to form analogue structures, e.g., ‘*nostalģija*’—‘*nostalģēt*’—‘*nostalģis*’—‘*nostalģisks*’, etc.;
- e) compounding in word formation, e.g., ‘*darbaholiķis*’—*workaholic*, etc., also original Latvian compounds and blends, e.g., ‘*bandokrātija*’ vs. ‘*birokrātija*’, ‘*varastrīce*’ vs. ‘*zemestrīce*’, ‘*eiromonts*’ vs. ‘*natoremonts*’, etc.;
- f) blends: former blends, e.g., ‘*smogs*’—*smog* (‘smoke+ fog’), ‘*motelis*’—*motel* (‘motorist+hotel’), new blends, e.g., ‘*cūkmens*’ vs. ‘*biznesmenis*’ (‘business+ man’), ‘*mēstule*’ from ‘*mēslu vēstule*’, etc.;
- g) compound phrases, e.g., ‘*e-pasts*’—*e-mail*, ‘*e-pārvalde*’, ‘*i-banka*’ from ‘*interneta banka*’, etc.;
- h) contextual use of idioms (Veisbergs 2008, 148).

The above exemplified cases of the influence of English upon Latvian present a short list of the great variety of influences on both the morphology and syntax of Latvian.

The author cannot but mention the countereffect of such an influence, i.e. the fear of certain Latvian linguistic circles leading to language purism and the search for isolation (Veisbergs 2005b). In their publications some Latvian linguists (e.g. Andrejs

Veisbergs) qualify language purism, on the one hand, as ‘*a normal phase on the way of language standardisation*’ (‘*normāla attīstības fāze ceļā uz valodas standartizāciju*’) (Veisbergs 2006, 26), on the other hand, purism tends to ‘*limit the variety of language means*’ (‘*ierobežot valodas līdzekļu daudzveidību*’) (*ibid.*, 27) and therefore it can ‘*seriously hinder its*’ (Latvian—I. G.) *development*’ (‘*var nopietni kavēt tās attīstību*’) (*ibid.*).

The so called ‘purists’ of the Latvian language criticize users of Latvian for their inability to separate both languages (Latvian *vs.* English), and for their inability to find Latvian equivalents to English words (Baldunčiks 2005). As a result, in their opinion, unnecessary lexical and semantic borrowings, word formation patterns and sentence structures are being introduced in Latvian which is leading to a decrease in the use of Latvian words, and to rapid changes in the traditional borders of semantic fields: ‘*the copies of frequently used English words and expressions start oppressing traditional Latvian equivalents*’ (‘*angļu valodā bieži lietoto vārdu un izteicienu kopijas sāk nomākt tradicionālos latviskos ekvivalentus*’) (Baldunčiks 2005, 57).

The role of a translator at the historical crossroads

Never have translators played such a crucial role in the history of the whole continent as the EU translators from all its member states. Having started their work at the EU’s institutions in 2003, Latvian translators, undoubtedly, have gained a unique professional experience. Translation practice within the EU context was ‘*the first serious challenge for Latvian translators in the field of legal translation*’ (‘*pirmais nopietnais izaicinājums juridiskās tulkošanas jomā*’) (Lejasisaka, Vancāne 2008). Thus, it is understandable that while translating *acquis communautaire* Latvian translators faced a lot of problems highlighted by Māra Graustiņa (1999):

- a) there was no coordination of translations, no database of translations had been made;
- b) there was no coordination of translated terminology;
- c) there was no coordination of work done in different fields;
- d) there was no readily accessible information (glossaries, manuals) necessary for translators, no mechanism of spreading useful knowledge, etc.

As the knowledge and competence of translators differed greatly, their performance in many instances resulted in poor translations that were severely attacked and criticized not only by linguists but also by the general public. Researchers, in their turn, tried to define the role of a translator and set standards of translation as guiding principles in their work. It was agreed that the basic task of a translator was to produce ‘*a precise, clearly understandable and harmonious translation*’ (‘*lai tulkojums būtu precīzs, skaidri*

saprotams un labskanīgs’) (Lejasisaka, Vancāne 2008).

In order to achieve the above goal ‘*no translator should rely on approximate knowledge*’ (Graustiņa 1999, 108). First, Graustiņa (*ibid.*) recommends checking everything a translator is not sure about. Secondly, knowledge of existing Latvian terms is of paramount importance. Thirdly, if there is a wish or necessity to coin a new term, the phonetic and word-building rules of Latvian should be taken into consideration. In short, the authors emphasize that excellent knowledge of Latvian is of first and foremost importance (‘*language students must become language-conscious professionals. Indifference will not bring good results*’ (Graustiņa 1999, 110)). In the case of translators life-long learning is of particular relevance because all the changes in life find a reflection in the language.

PARTICULAR TRANSLATION PROBLEMS IN EU-RELATED TEXTS

In addition to the above-mentioned considerations, translation within the EU has caused a range of terminological problems. For instance, translation of ‘Euroterms’ was and still remains a major translation problem. A great number of studies, papers and articles have been published on this issue. Since terminology-related issues are not the object of the present paper, it suffices to say that the diversity of views and opinions on EU-related terminology in Latvia can be summarised in the words of Valija Broka who raises a rhetorical question whether we should ‘*really supply a translation for every conceivable term used at an international level, in this particular case, in the ‘Brussels vocabulary’. Won’t such an objective be an aim in itself?*’ (Broka 1999, 105) and proposes an answer to it by stating that ‘*we should not cudgel our brains trying to think up translations for every new term coming into Latvian from other languages*’ (*ibid.*). Particular problems concern source language interference, ‘false friends’, and cases of untranslatability, briefly discussed below.

Source language interference

Weisbergs (2005b, 195) points out that translation theory is based on the assumption that everything expressed in one language can be expressed (translated) into another language. However, when translating from English into Latvian a translator, like any language user, becomes influenced by it as the SL (Baldunčiks 2005, 57); therefore, s-/he either consciously or unconsciously transfers certain elements of English into Latvian, thus causing SL interference—unnatural lexical and semantic borrowings, word-formation patterns and sentence structures. This leads to the translator’s visibility, or a translation’s transparency. The range of the SL interference is very wide, I will mention but a few problems characteristic of Latvian translations:

- 1) a literal translation (word-for-word translation) of either a single word or a phrase;
- 2) word order—words expressing the most important or latest information are placed at the end of a sentence;
- 3) elliptical sentences—the auxiliary verb ‘*būt*’—*be* is frequently omitted;
- 4) in Latvian verbs are often used with participles, which are commonly ignored by translators;
- 5) long complex sentences with too many subordinate clauses that could better be split into two separate sentences,

and many other cases of SL interference.

Translator’s ‘false friends’

One of the principles of modern descriptive linguistics claims that language is subject to change and these changes in language are natural (Veisbergs 2006, 34). Proceeding from this assumption, the translator’s ‘false friends’—another translation problem—is seen as a ‘*widening of semantic meaning of words*’ (‘*vārdu nozīmes paplašināšanās*’) (*ibid.*, 31).

However, not all Latvian linguists agree with the above argument. Some call it ‘*uncontrolled invasion*’ (‘*nekontrolējama anglicismu invāzija*’) and ‘*an issue of linguistic culture of translation language*’ (‘*tulkojuma valodas kultūra*’) (Ūdris 2005). Others use stronger metaphorical expressions, like ‘*stylistic blindness*’ (‘*stilistiskais aklums*’), or ‘*chemical illiteracy*’ (‘*ķīmiskais analfabētisms*’), or ‘*linguistic misunderstanding*’ (‘*lingvistiskie pārpratumi*’) (Baldunčiks 2005, 57–58).

The term ‘false friends’ in translation is used in a narrower sense, meaning words that are used incorrectly, either as undesirable lexico-semantic variants or ‘*lexical pseudoequivalents*’ (‘*leksiskie pseidoekvivalenti*’) (*ibid.*). Generally, ‘false friends’ occur via borrowings, or as an interference of the mediatory language; they also appear due to the differences in the course of development of the semantic meanings of words in different languages.

Juris Baldunčiks (*ibid.*, 60) classifies ‘false friends’ into the following categories:

- 1) episodically occurring,
- 2) rarely but regularly occurring,
- 3) ‘false friends’ of epidemic character.

The first two types, consequently, may not cause serious damage to language; the third, however, is seen as a serious translation problem and even a threat to language. It is therefore important for a translator to identify any possible ‘false friends’ by paying attention to the existence of words with an equivalent meaning in the TL (Latvian) or

words carrying a negative connotation which should not be replaced by words with a positive connotation. Otherwise, it may cause misunderstandings (Baldunčiks, 60–61).

To sum up, there is always a choice—also for a language—either to build barriers, to isolate itself from other languages, or to allow the language to change and ‘*enlarge its borders*’ (*‘paplašināt robežas’*) (Veisbergs 2005b, 189).

Linguistic, contextual and cultural untranslatability

To meet the main criterion of translation practice, i.e. to produce a precise translation of a ST, the translator has to fill in lexical and cultural gaps or lacunae (Veisbergs 2005b, 195). The EU context has also created new untranslatable elements. Veisbergs classifies untranslatability into the following types:

- 1) linguistic untranslatability—a mismatch of grammatical categories between the SL and TL,
- 2) contextual untranslatability—puns, idioms, neologisms, etc.,
- 3) cultural untranslatability (Veisbergs 2005b, 193).

Any of the above types of untranslatability can cause either a loss of information, or its addition in the translated (target) text (TT). According to Veisbergs (2005b, 193), linguistic lacunae may occur if:

- a) there is neither the notion nor the word in the TL,
- b) there is the notion in the TL but there is no ready, stable and acceptable word in the TL,
- c) there are both a similar, even equivalent notion and the word in the TL, although there is a wish to coin a new word.

Professional translators should be aware of the various linguistic means to fill the above linguistic lacunae. The available linguistic tools as pointed out by Veisbergs (2005b) include the following:

- 1) to use a borrowing,
- 2) to use calques,
- 3) to coin a neologism—either of native, international or semi-international origin,
- 4) to replace the unfamiliar cultural realia with familiar ones.

To conclude, the development of Latvian (alongside translation) within the EU context has demonstrated its openness. Due to modern information technologies almost every Latvian has the possibility to participate in the creation of a domestic

information space (Baldunčiks 2005, 56). Moreover, Latvian has been provided with both the possibility and mechanisms to develop, the latter being the EU translation system (Veisbergs 2005b).

GUIDELINES FOR TRANSLATORS

Translation in itself is just one stage in a multi-stage system of the translation process within the EU context, which also includes term creation and editing processes (Lejasisaka, Vancāne 2008). To solve initial problems, eliminate drawbacks and improve the quality of translations, a number of guidelines and translators' manuals have been published in Latvia by the Translation and Terminology Centre (TTC) (2000, 2004, 2005, 2006) based on the experience of the EC Translation Service, the Ministry of Foreign Affairs of Finland, the Canadian Translation Agency, Swedish and Estonian Legal Translation Centres.

These guidelines focus on two main translation issues: the translator's relationship with the ST and compliance of TT to the norms of the Latvian language. However, they are disseminated only among narrower professional circles and thus are not available for wider public, although they would be helpful for all interested in translation, especially for students.

The translator's relationship with the source text

As has been stated above, translators have to be language-conscious. Language-consciousness includes a variety of factors, one of them being the translator's relationship with the ST.

Firstly, translators have to be aware of the variety of source texts—both in language structure and style. However, for many translators the ST has turned into a 'double-edged sword'. On the one hand, the EU context requires a precise, equivalent translation of the ST—neither extending nor narrowing its sense and meaning. On the other hand, no direct equivalence between English and Latvian is possible. Moreover, quite often translators have been unable 'to fight this sword'—they hold too tightly to the ST. As a result, translations become even more imprecise and ambiguous. This is why the authors of the guidelines and manuals from the TTC (2000; 2004; etc.) encourage translators not to be afraid of formal differences between the ST and its translation.

Consistency in translation of both terms and similar language structures is another 'stumbling stone' for translators. Translators are reminded that in order '*to reach unity of the translation process and style, sentences and phrases of similar structure and meaning have to be translated identically*' ('*Lai panāktu tulkošanas procesa un stila vienotību, arī līdzīgas struktūras un nozīmes teikumus un frāzes jācenšas tulkot vienādi*') (TTC 2007, 7). To meet the above requirement, TTC has set forth certain translation standards

and published a number of manuals for translators containing a variety of standardised translations of commonly used phrases and expressions within the EU context.

Compliance with language norms

A combination of new linguistic conditions—SL interference, fear of deviation from the ST resulting in word-for-word translation—has led to a breach of established norms in the Latvian language. ‘*The uncontrolled invasion of anglicisms*’ (‘*nekontrolējama anglicismu invāzija*’) (Ūdris 2005, 143) seemed set to cause misunderstanding among language users of different generations. To stop the further perpetuation of poor translation practice, guidelines and manuals remind translators of the very basic ‘*ABC*’ (Ūdris 2005, 143) of Latvian—a must for any translator.

The guidelines and manuals include a wide spectrum of Latvian language norms: what should be the attitude towards foreign words, how to translate proper names (both personal and geographical), how to translate English adjectives into Latvian, how to treat numbers and measurements, abbreviations and acronyms in translations, etc. The differences between English and Latvian written practices determine other spelling and punctuation rules. Last but not least, the guidelines and manuals highlight common syntactic translation errors: sentence structure, grammar forms, use of verb tenses, a correct use of the number of nouns, case forms with prepositions, sequence of tenses and the oblique moods and many other language norms.

CONCLUSIONS

It can be argued that, at present, translation within the EU context has grown out of its infancy and has entered the stage of adolescence. However, translation is clearly not only the ‘business’ of translators. The development and maturity of translation practice is closely intertwined with domestic language policy and terminology.

It has to be admitted that a huge leap has been made since the early days of translation work within the EU context; the processes of both term creation and term standardisation as well as translation itself have made significant advancements. Translators are now supported by a vast range of translation tools: glossaries, dictionaries, databases, translation software, etc. Language policy-makers in Latvia today are not as sceptical about the EU’s language processes as they used to be (Druviete 2010a, 170). Indeed, they strongly maintain that translation within the EU and its institutions is a must for further development of the Latvian language (*ibid.*, 173).

To this end, they call upon the government not to permit any stagnation or arbitrariness in the field of translation. Moreover, they demand that more attention should be paid to translators’ training and practical work. Furthermore, the level of translators’ responsibility should be raised; no ‘Brussels variant’ of the Latvian language

is admissible. The organization of terminology work should correspond to modern requirements (Druviete 2010a, 174).

Having studied, analysed and described the problem areas of translation within the EU context contained in publications between 2005–2010, the author of the paper draws the following conclusions:

- 1) translation within the EU context presents a unique experience in translation practices into Latvian;
- 2) translators have significantly contributed to the enrichment of the Latvian language;
- 3) translators have accumulated specific knowledge that can be useful and reliable in term creation;
- 4) a translator's proficiency can never be complete—it requires continuous upgrading; language/translation students must become language-conscious professionals: indifference will not bring satisfactory results.

Finally, the author is aware of the somewhat patchy character of her paper. Any of the problems analysed herein are perhaps worthy of further, more detailed research. The author would like to express her awareness that, akin to a translator's proficiency, research into translation can never be complete.

REFERENCES

- Baldunčiks J. 2005. Tulkotāja viltusdraugu problēma: no vārdiem pie darbiem. *Vārds un tā lietojums: rakstu krājums*, 56–64.
- Brēde M. 2005. Tulkojuma caurspīdīgums. *Latviešu valoda – robežu paplašināšana: raksti, 1. sēj.* Rīga: Valsts valodas komisija, 19–30.
- Broka V. 1999. Problems of the Translation of 'Euroterms' into Latvian. *Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods: Proceedings*. Ventspils: Ventspils University College, 102–106.
- Druviete I. 2010a. Latvijas valodas politikas pamatnostādnes Eiropas Savienības kontekstā. *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika: rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 167–176.
- Druviete I. 2010b. Mūsu valoda – Latvijas vai Eiropas Savienības identitātes daļa? *Skatījums. Valoda, sabiedrība, politika: rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 156–160.
- Graustiņa M. 1999. Translation Practices: A Translator's View. *Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods: Proceedings*. Ventspils: Ventspils University College, 107–110.
- Lejasisaka I., Vancāne I. 2008. Juridiskā tulkošana Latvijā Eiropas intergrācijas kontekstā: tulkošanas un terminoloģijas centra prakse. *Valoda. Tulkošana. Starpkultūru komunikācija: zinātniski raksti*. Ventspils: VeA, 147–157.

- TTC. 2000. *Translation Handbook for Latvian Legislation*. Rīga: Translation and Terminology Centre.
- TTC. 2004. *Tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmata*. Eiropas Savienības tiesību akti, NATO dokumenti. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs.
- TTC. 2007. *Vispārēji norādījumi latviešu tulkotājiem* Rīga: TTC, 1–10.
- Ūdris P. 2005. Dažu tulkošanas ābece jautājumu aktualizēšana. *Latviešu valoda – robežu paplašināšana: raksti* 1. sēj. Rīga: Valsts valodas komisija, 143–170.
- Veisbergs A. 2008. East Wind, West Wind in Translation (What the English Tsunami Has Brought to Latvian). *Vārds un tā pētīšanas aspekti: Rakstu krājums* 12. Liepāja: LiepU, 148–168.
- Veisbergs A. 1999. Language Contacts, Translation, their Impact on Modern Latvian. *Interpreting and Translation as Intercultural Communication: Theory, Practice, Instruction Methods: Proceedings*. Ventspils: Ventspils University College, 67–74.
- Veisbergs A. 2005a. Latviešu valoda un Eiropas Savienības medaļas divas puses. *Valodas prakse: Vērojumi un ieteikumi: populārzinātnisku rakstu krājums* 1. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 11–18.
- Veisbergs A. 2006. Pūrisms un latviešu valoda. *Valodas prakse: Vērojumi un ieteikumi: populārzinātnisku rakstu krājums* 2. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 24–36.
- Veisbergs A. 2005b. Tulkojumspiediens – guvums vai apdraudējums? *Latviešu valoda – robežu paplašināšana: raksti* 1. sēj. Rīga: Valsts valodas komisija, 187–201.

VERTIMO PROBLEMAS ES KONTEKSTĒ

INDRA GRIETĒNA

Santrauka

Latvių kalbai tapus viena iš oficialiųjų ES kalbų, jos naujasis teisinis statusas ne tik lėmė padidėjusį vertimų kiekį, bet ir paskatino atsirasti gausesnės *mokslines* vertimo studijas, kurių rezultatai skelbiami įvairiuose Latvijos vertimo problemų tyrinėtojų ir vertėjų praktikų straipsniuose. Šiame straipsnyje pateikiama šių tyrimų apžvalga, analizuojamos jų išvados, kuriose vienaip ar kitaip aptariama, kaip latvių kalbą veikia šalies narystė ES ir ES dokumentų vertimuose vartojama kalba. Nagrinėti autoriai sutaria, kad vertimas visada veikia kalbą, į kurią tekstas verčiamas, ir kad būtent per vertimą patiriamas teigiamas ar neigiamas ES konteksto poveikis. Kadangi dažniausiai verčiama iš anglų kalbos, be to, anglų kalba dominuoja ir kitose žmonių bendravimo srityse, latvių kalboje yra daugiausia skolinių iš anglų kalbos. Analizuodami anglų kalbos poveikį latvių kalbai įvairūs autoriai straipsniuose aptaria tiesioginę anglų kalbos įtaką latvių kalbai ir rekomendacijas vertėjams, kaip jos išvengti.

Aptarusi įvairiuose straipsniuose nagrinėjamas temas, autorė daro tokias išvadas: ES kontekstas leidžia latvių kalbai vystytis ir tobulėti įvairiose srityse kaip niekada seniau: vertėjai daug prisidėjo turtindami latvių kalbą, sukaupe didelę patirtį ir įgijo daug žinių, kuriomis galima pasinaudoti kuriant latvišką terminologiją ir vystant administracinę kalbą, tačiau vertėjams reikia nuolat kelti kvalifikaciją ir tobulėti, o vertėjo profesiją pasirinkusiems studentams reikia skiepyti kalbos profesionalo savivoką.

UŽSIENIO TIFLOLOGINIŲ PUBLIKACIJŲ VERTIMAI LIETUVOS SKAITYTOJAMS

RASA JANUŠEVIČIENĖ, LAURA JUCHNEVIČ

*Lietuvos aklųjų biblioteka
Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas
r.januseviciene@labiblioteka.lt
l.juchnevic@labiblioteka.lt*

Šio straipsnio tyrimo objektas – užsienio tifloginių (gr. „*typhlos*“ – „aklas“; *tifloginis* – „susijęs su aklumo problema ir aklųjų veikla“) publikacijų vertimai Lietuvos skaitytojams. Straipsnyje pristatoma tifloginių publikacijų vertimo istorija ir praktika Lietuvoje, aptariamoms vertimo akliems ir silpnaregiams galimybės ir specifika. Pateikiama Lietuvos aklųjų bibliotekos leidžiamo garsinio žurnalo *Aklieji pasaulyje* turinio analizė. Atliktas tyrimas rodo, iš kokių periodinių užsienio leidinių daugiausia publikacijų verčiama ir kurie žurnalo skyriai yra populiariausi, daugiausiai skaitomi. Tyrimas yra naudingas planuojant užsienio tifloginių publikacijų vertimus į lietuvių kalbą.

Užsienio tifloginės publikacijos Lietuvos skaitytojams verčiamos jau daugiau kaip keturiasdešimt metų, tačiau jų vertimų tyrimų nėra. Todėl šio straipsnio objektas gana platus – užsienio tifloginių publikacijų vertimai, o jo tikslas – išanalizuoti tifloginių publikacijų vertimo situaciją Lietuvoje. Tokia analizė aktuali siekiant tobulinti užsienio tifloginių publikacijų atranką vertimams ir tų vertimų sklaidą bei vertimų (žodžiu ir raštu) regos negalią turintiems asmenims praktiką. Straipsnio tikslui pasiekti taikoma retrospektyvinė situacijos analizė, dabartinės situacijos Lietuvoje bei užsienyje analizė, formuluojamos rekomendacijos. Straipsnyje pristatomas 2011 m. liepos–rugsėjo mėn. atliktas Lietuvos aklųjų bibliotekos (toliau tekste LAB) tifloginių publikacijų vertimų tyrimas, kurio metu išanalizuota, kiek vertimų iš užsienio tifloginių publikacijų yra pasiekiami Lietuvos aklųjų bibliotekos skaitytojams.

Šiame straipsnyje sąvokos „asmenys, turintys regos negalią“, „regos neįgalieji“, „asmenys, turintys regos sutrikimų“ vartojamos sinonimiškai. Regos neįgaliaisiais laikomi žmonės, kurie turi oficialiai pripažintą negalią ir negali naudotis įprastais – reginčiųjų raštu – parengtų leidinių formatais. Sąvoka „regos neįgalusis“ yra labai plati, apimanti tiek neregius (sinonimiškai vartojamas terminas „akluosius“, Gudonis 2002, 69–71), tiek silpnaregius, kadangi abi šios grupės informacijos vartojimo ir

priėmimo prasme susiduria su panašiais sunkumais. Specialiaisiais formatais laikomi regos neįgaliesiems prieinami garsiniai ir kiti skaitmeniniai elektroniniai dokumentai bei leidiniai Brailio raštu.

Lietuvos aklųjų biblioteka daugiau orientuojasi į vertimus raštu, bet svarbu, kad ir vertimai neregiam žodžiu turi savo specifiką, todėl šiame straipsnyje trumpai aptariami ir pastarieji.

TIFLOLOGINĖS LITERATŪROS IR INFORMACIJOS VERTIMŲ POREIKIO IDENTIFIKAVIMAS LIETUVOS AKLŪJŲ BIBLIOTEKOJE

Poreikis versti iš užsienio kalbų asmenims, turintiems regos negalią, radosi dėl kelių priežasčių, susijusių su Lietuvos aklųjų bibliotekos¹ veikla. LAB buvo įkurta 1966 m., sujungus į vieną sistemą po Antrojo pasaulinio karo Vilniuje ir keturiuose didžiuosiuose miestuose (Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje) prie aklųjų gamybinių kombinatų veikusias aklųjų bibliotekas. Užsienio tiflologinėse publikacijose ieškota informacijos apie patirtį, kurią būtų galima pritaikyti organizuojant LAB veiklą ir teikiant įvairias paslaugas. Tuo metu vis daugiau regos negalią turinčių žmonių pradėjo studijuoti aukštosiose mokyklose ir įgydavo aukštąjį išsilavinimą, kūrėsi regos neįgaliesiems skirtų paslaugų infrastruktūra, daugėjo įvairių įstaigų ir institucijų, teikiančių paslaugas regos negalią turintiems žmonėms. Augant specialiosios literatūros poreikiui, 1969 m. Lietuvos aklųjų bibliotekoje buvo įkurtas Tiflotyros skyrius, skirtas specializuotai tifloginei literatūrai ir informacijai kaupti bei teikti skaitytojams. Ilgainiui skyriaus fondai gausėjo, daugėjo ir skaitytojų. Daugiausia Tiflotyros skyriaus paslaugomis naudojosi su aklaisiais dirbantys įvairių sričių specialistai, kuriems darbe reikėjo tiflologinės ir oftalmologinės literatūros, naujausios informacijos, taip pat mokslinį darbą dirbantys aklieji ir silpnaregiai (Gotberg 1985). Nuo 1972 m. skyrius reguliariai kaupia žurnalus reginčiųjų raštu užsienio kalbomis: anglų, vokiečių, lenkų, latvių, esperanto. Biblioteka labiau orientuojasi į tiflologinių publikacijų vertimą raštu, nors šiek tiek verčiama ir žodžiu.

UŽSIENIO TIFLOLOGINIŲ PUBLIKACIJŲ VERTĖJAI

Tarp užsienio tiflologinių publikacijų vertėjų išskirtini LAB etatiniai vertėjai, vertėjai tiflopedagogai ir vertėjai neregiai. Atsiradus ir augant tiflopedagoginės literatūros poreikiui, prie vertimų – o kartu ir Tiflotyros skyriaus fondų gausinimo – prisidėjo ir tiflopedagogai. Paminėtinas Kauno aklųjų mokyklos mokytojas Alfonsas Valašinas (dėstęs akliesiems moksleiviams vokiečių kalbą), mokėjęs daug užsienio kalbų – anglų,

¹ Lietuvos aklųjų biblioteka – valstybinės reikšmės biblioteka, skirta aprūpinti literatūra ir informacija sutrikusios regos asmenis – akluosius ir silpnaregius.

prancūzų, vokiečių, rusų, esperanto. Šis pedagogas labai domėjosi pasaulio aklųjų veikla, aklųjų švietimu, rinko įvairią tiflopedagoginės tematikos informaciją, rašė šiomis temomis straipsnius periodiniuose leidiniuose (daugiausia Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos mėnesiniame žurnale *Mūsų žodis*). Yra publikavęs kelis straipsnius vokiečių ir esperanto kalbomis, taip pat į lietuvių kalbą išvertęs kelias knygas aklųjų reabilitacijos ir tiflopedagogikos temomis. Remdamasis sukaupta medžiaga ir savo pedagogine patirtimi, parašė tiflopedagogines knygas *Kauno aklųjų mokyklos-internato tiflopedagoginio darbo apžvalga* (1976), *Aklųjų mobilumas ir jo lavinimas* (1978), *Žymūs pasaulio aklieji* (1972–1973) ir kt. (Valentukevičius 2006).

Nuo 1977 m. LAB Tiflotyros skyriuje pradėjo dirbti lenkų, vokiečių ir anglų kalbų vertėjos – trys darbuotojos, kurios atrinkdavo įdomiausius, aktualiausius, reikalingiausius skaitytojams straipsnius ir versdavo juos į lietuvių kalbą. Šie vertimai būdavo įskaitomi ir skelbiami įgarsintuose žurnaluose, taip pat leidžiami atskirais rinkiniais (Valentukevičius 1999). Šiuo metu Lietuvos aklųjų bibliotekos Tiflotyros skyriuje dirba dvi etatinės vertėjos (iš anglų ir vokiečių kalbų). Jos rengia straipsnių iš užsienio periodinių leidinių vertimus. Kaip ir seniau, vertimai patenka į garsinį bibliotekos leidžiamą žurnalą *Aklieji pasaulyje*, o vertimus reginčiųjų raštu skaitytojai gali gauti atėję į patį skyrių ar radę visatekstį dokumentą Lietuvos integralioje bibliotekų informacijos sistemoje (toliau tekste LIBIS), senesnius vertimus galima rasti LAB tinklalapio skyrelyje „Vertimai“. Tifloginę literatūrą Lietuvos aklųjų bibliotekoje vertė bei verčia ne tik etatinės Tiflotyros skyriaus vertėjos, bet ir kiti LAB darbuotojai. Itin daug reikalingos tiflopedagogams literatūros iš rusų kalbos išvertė garsinių leidinių redaktorė, šviesaus atminimo Pranciška Budzinauskaitė. Tarp jos vertimų Ninos Luč'e *Silpnaregių moksleivių korekcinis auklėjimas*, Aleksejaus Litvako *Tiflopsichologija*, kurčios aklosios autorės Ol'gos Skorokhodovos knyga *Kaip aš suvokiu, įsivaizduoju ir suprantu aplinkinį pasaulį* ir kt. (Toločka 1999). Labai populiarus iki šiol naudojamas leidinys Hermano Van Dycko *Tavo kelyje neregys*, kurį iš prancūzų kalbos išvertė LAB operatorė Jūratė Karazijaitė (žr. Deikas 2007). Knygelėje pateikiami patarimai, kaip bendrauti su neregium, jam padėti įvairiose situacijose: gatvėje, viešajame transporte, nepažįstamoje patalpoje.

Taip pat žinomi atvejai, kai vertėjais dirba regos negalią turintys žmonės. Silpnaregė Aušra Pakalaitė turi vokiečių kalbos vertėjos patirties įmonėje, organizuojančioje užsieniečiams medžiokles (Stukas 2003). Vertėjo profesija, kaip tinkama regos negalią turinčiam asmeniui, pristatoma ir kituose šaltiniuose, pvz., Ivanskos (1994), Valentos (2006) straipsniuose, Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjungos tinklalapio skyriuje „Neregiams tinkamos profesijos ir darbai“. Manoma, kad aklieji gali būti puikūs vertėjai žodžiu ir raštu.

TIFLOLOGINIŲ VERTIMŲ TEMATIKA. INFORMACINIAI LEIDINIAI. TIFLOLOGINIŲ VERTIMŲ IEŠKA

Žvelgiant iš laiko perspektyvos, galėtume išskirti pagrindines tifloginių publikacijų vertimų kryptis:

- aklyjų švietimui reikalinga tiflopedagoginė ir tiflopsichologinė literatūra,
- oftalmologijos, defektologijos sričių literatūra,
- literatūra socialinių paslaugų akliesiems tematika,
- literatūra apie personalijas (*Žymūs pasaulio aklieji, Luji Brailis* ir kt.),
- literatūra apie fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymą sutrikusios regos žmonėms.

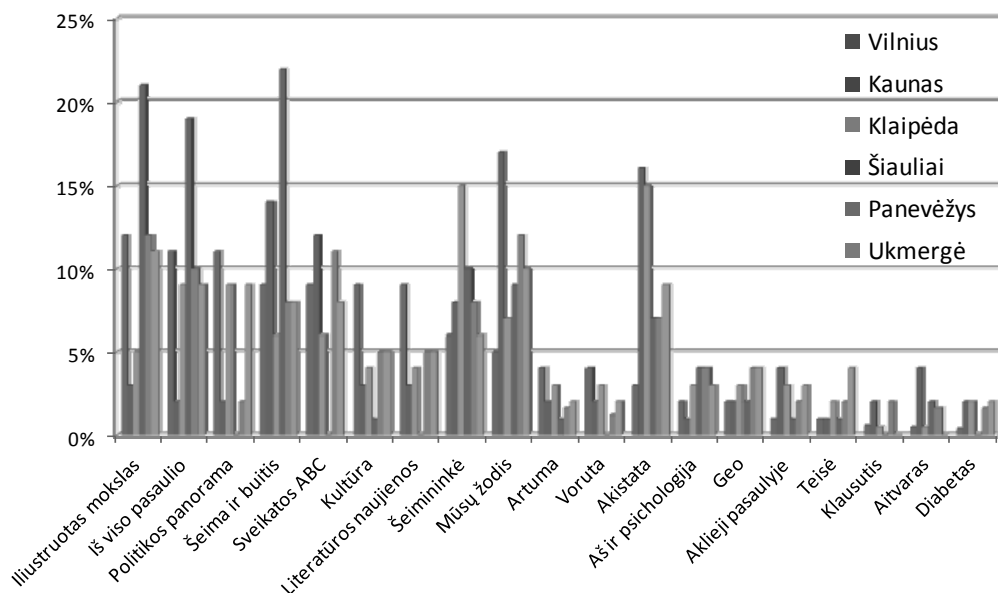
Susisteminius turimus vertimus sudaromi straipsnių rinkiniai. Lietuvos aklyjų biblioteka leidžia iš užsienio kalbų verstus tifloginius informacinius, mokslinius leidinius, leidinius apie personalijas ir kt. Etatinės vertėjos kiekvieną metų ketvirtį parengia Lietuvos aklyjų bibliotekos Tiflotyros skyriaus informacinį leidinį *Aklyjų gyvenimas užsienyje*, kuriame pagal nusistovėjusią ir mažai kintančią turinio schemą išdėstomos užsienyje leidžiamų leidinių anglų ir vokiečių kalbomis straipsnių anotacijos lietuvių kalba. Šis rekomendacinis leidinys, skelbiamas ir LAB tinklalapyje, leidžia specialistams susirasti juos dominančią informaciją neinančią į biblioteką ir nevertant visų periodinių leidinių užsienio kalba komplektų. Žurnalo rusų kalba straipsniai anotuojami tik tuo atveju, kai yra susiję su tiflogija; į informacinį leidinį anotacijos nededamos.

Besidomintis tifloginių publikacijų vertimais skaitytojas gali atlikti informacijos paiešką keliais būdais: ieškoti straipsnio užsienio kalba periodinių leidinių komplektuose, surasti anotuotą straipsnį informaciniame leidinyje *Aklyjų gyvenimas užsienyje* pagal dominančią temą arba surasti išverstus straipsnius LIBIS. Regos negalią turintys asmenys aptarnaujami stacionariai, bibliotekininkas suranda reikalingą informaciją pagal temą ir, prireikus, etatinis vertėjas išverčia iš užsienio kalbos užklausą pateikusiame asmeniui reikalingą konkretų straipsnį.

GARSINIO ŽURNALO *AKLIEJI PASAULYJE* TURINIO ANALIZĖ

2011 m. atlikta garsinio, kartą per ketvirtį leidžiamo žurnalo *Aklieji pasaulyje* turinio analizė. Šis leidinys, kaip ir kiti LAB garsiniai žurnalai, yra skirtas regos negalią turintiems asmenims. Jame pateikiami straipsniai, LAB Garsinių leidinių redakcijos išskiriami kaip aktualūs skaitytojams, pagal skyrius sudaromas turinys. Skyriai žurnalo numeriuose beveik nesikeičia, tik kartais įdedami nauji, susiję su įvairiomis aktualijomis. Dauguma šaltinių – Lietuvos periodiniai leidiniai, bet pateikiami ir straipsnių iš užsienio periodinių leidinių vertimai.

Tyrime analizuojami *Aklieji pasaulyje* numeriai nuo 2009 m. Nr. 2 (80) iki 2011 m. Nr. 1 (87) (iš viso 8 numeriai). Šis periodas pasirinktas todėl, kad nuo 2009 m. antrojo numerio keitėsi žurnalo redaktorė. 2011 m. Nr. 1 – naujausias žurnalo numeris tyrimo metu. Turinio analizės tyrimas ne iki galo atskleidžia, kiek šis garsinis žurnalas realiai yra paklausus. Atrodytų, kad kaip ir seniau, aklieji ir silpnaregiai domisi naujovėmis, susijusiomis su jų gyvenimo kokybės gerinimu, tačiau 2008 m. LAB Informacijos skyriaus darbuotojų Alvyros Liaudanskienės ir Jolantos Kaznauskaitės atliktas tyrimas „Lietuvos aklųjų bibliotekos garsinių žurnalų išduoties ir turinio analizė“ atskleidė, kad *Aklieji pasaulyje* yra vienas mažiausiai skaitomų LAB garsinių periodinių leidinių (1 pav., Liaudanskienė, Kaznauskaitė 2008). Pateiktoje diagramoje matyti, kad šis garsinis žurnalas skaitomas visuose filialuose, bet jo skaitomumas, palyginti su kitais garsiniais žurnalais, yra menkas. Vilniuje ir Šiauliuose jį renkami 1 proc. skaitytojų, Panevėžyje 2 proc., Klaipėdoje 3 proc., Kaune ir Ukmergėje – 4 procentai.

1 pav. Garsinių žurnalų populiarumas pagal išduotį LAB Vilniuje ir atskiruose filialuose (Liaudanskienė, Kaznauskaitė 2008)

Tokį skaitytojų pasirinkimą gali lemti įvairūs veiksniai, pavyzdžiui:

- Informacija apie akluosius pasaulyje lengvai prieinama internetu. Vertimus iš užsienio straipsnių apie naujausias technologijas lengva susirasti savarankiškai visiems prieinamuose tinklalapiuose, pvz., DELFI portalo skyriuose

„Technologijos“, „Sveikata“ ir kt. Tačiau internetu daugiau naudojasi jaunesnio amžiaus sutrikusios regos žmonės; daugelis aklyjų ir silpnaregių senjorų neturi ir neketina įgyti kompiuterinio raštingumo;

- Garsiniame žurnale pateikiami vertimai tik iš kelių LAB prenumeruojamų užsienio periodinių leidinių; žurnalo numeriuose vertimų skaičius yra palyginti mažas. Daugiausia naudojama Lietuvos periodinių leidinių informacija. Tokių redaktorių sprendimą lėmė ankstesni LAB atlikti garsinių žurnalų skaitomumo tyrimai, kai skaitytojai labiau pageidavo gauti kuo daugiau informacijos apie mūsų šalies sutrikusios regos bendruomenės žmones, jų laimėjimus;
- Vyresnio amžiaus asmenys, turintys regos negalią, dalį jiems reikiamos informacijos gauna iš Lietuvos aklyjų ir silpnaregių sąjungos ir jos įvairiais formatais leidžiamo specializuoto mėnesinio žurnalo *Mūsų žodis*; jauni neregiai laisvai naudojami informacinėmis technologijomis ir moka užsienio kalbas, todėl gali patys susirasti juos dominančią informaciją originalo kalba.

Atliekant analizę, skaičiuota, iš kokių užsienio šaltinių atrenkama medžiaga garsiniam žurnalui, kiek straipsnių ir kokiuose žurnalo skyriuose pateikiama. 1 lentelėje surašyti dažniausiai naudoti šaltiniai, kurie buvo įtraukti į tam tikrus garsinio žurnalo skyrius, sužymėta, kiek straipsnių iš jų buvo panaudota.

Versti straipsniai iš periodikos užsienio kalba			Pastabos	Straipsniai iš periodikos lietuvių kalba		
Šaltinis	Įtraukta į skyrių	Panaudota straipsnių		Šaltinis	Įtraukta į skyrių	Panaudota straipsnių
Onkyo įmonės Brailio rašinių konkursas, Japonija, 2009 m. (anglų k.)	„Aklieji užsienyje“	14	Žurnalo skyriai yra tie patys, tik kartais įterpiama naujų, susijusių su to meto aktualijomis.	<i>Lietuvos rytas</i>	„Mūsų dabartis“ „Sveikata“ „Renginiai“ „Aklieji užsienyje“ „Įvairenybės“	23
<i>NB</i> (anglų k.)	„Aktualijos“ „Sveikata“ „Aklieji užsienyje“ „Įvairenybės“	11	Turinyje skyriai išdėstomi tokia tvarka: 1. „Aktualijos“ 2. „Mūsų dabartis“ 3. „Sveikata“ 4. „Renginiai“ 5. „Aklieji užsienyje“ 6. „Įvairenybės“	<i>Bičiulystė</i>	„Aktualijos“ „Mūsų dabartis“ „Renginiai“ „Įvairenybės“	21
<i>Die Gegenwart</i> (vokiečių k.)	„Aklieji užsienyje“	2		<i>Respublika</i> ir jo priedai: <i>Pastogė</i> , <i>Julius I</i> <i>Brigita</i>	„Aktualijos“ „Mūsų dabartis“ „Sveikata“ „Renginiai“ „Įvairenybės“	14
<i>Journal of Visual Impairment and Blindness</i> (anglų k.)	„Aklieji užsienyje“	2		<i>Vakarų ekspresas</i>	„Aktualijos“ „Mūsų dabartis“ „Sveikata“ „Renginiai“ „Įvairenybės“	13

Apibendrinant tyrimo duomenis pažymėtina, kad:

1. Žurnalui sudaryti daugiausia naudojamosi šaltiniai lietuvių kalba. Daugiausia informacijos renkama iš laikraščių. Straipsnių vertimai iš užsienio kalbų sudaro tik 15 proc. garsinio leidinio turinio;
2. Šaltinių lietuvių kalba sąrašas gausus, o vertimams iš užsienio kalbų naudojami tik keli pagrindiniai šaltiniai, kai kurie straipsniai atrenkami atsitiktinai aptikus tinkamą informaciją;
3. Dažniausiai straipsniai verčiami iš anglų ir vokiečių kalbų, vertimai iš anglų kalbos dominuoja. Iš vokiečių kalbos išverstų straipsnių pasirinktuoju laikotarpiu buvo tik keturi. Tai sudaro tik 1,6 proc. garsinio leidinio turinio;
4. Vertimai į žurnalą dedami periodiškai. Tačiau pasitaiko numerių, kuriuose nėra nė vieno versto straipsnio, taip pat tokių numerių, kuriuos sudaro vien aktuali verstinė informacija, pvz., Onkyo įmonės Brailio rašinių konkurso (Japonija, 2009 m.) dalyvių darbai;
5. Lentelė leidžia palyginti gautus duomenis apie populiariausių šaltinių užsienio kalba ir lietuvių kalba naudojimą turiniui sudaryti. Atmetus Brailio rašinio konkursui pateiktų darbų vertimus, matyti, kad populiariausias žurnalas, iš kurio verčiami straipsniai žurnalui *Aklieji pasaulyje*, yra specializuotas leidinys *NB*. Iš jo į aštuonis žurnalo numerius buvo įdėta vienuolika straipsnių, o iš labiausiai naudojamo laikraščio *Lietuvos rytas* – dvidešimt trys. Daugiau kaip dvigubai! Galima numanyti, kad straipsniai, verčiami iš gaunamų periodinių leidinių vokiečių kalba ir kitų gaunamų leidinių anglų kalba, nėra aktualūs regos negalią turintiems bibliotekos skaitytojams – per moksliski ar specifiniai, neatitinkantys garsinio žurnalo skyrių;
6. Akivaizdu, kad verstiniai straipsniai iš užsienio kalbų yra tinkami tik keliems skyriams iš dažniausiai skelbiamų šešių. Šaltiniuose lietuvių kalba randama įvairios tematikos straipsnių – aktualijos, įvairenybės ir kt., o štai vertimai patenka tik į skyrių „Aklieji užsienyje“ (išimtis *NB*, kurio publikacijų vertimų randama ir kituose skyriuose).

Toliau trumpai apibūdinama vertimų iš užsienio kalbų (raštu) akliesiems ir silpnaregiams specifiška:

- Informacija turi būti prieinama. Vertimui raštu naudojami specialieji formatai: leidiniai reginčiųjų raštu padidintu šriftu, leidiniai Brailio raštu, garsiniai bei elektroniniai dokumentai;
- Informacija turi būti aktuali. LAB verčia užsienio tifologines publikacijas, kurios yra naudingos regos neįgaliesiems buityje, naudojamos kaip biblioterapinė priemonė,

pateikia informaciją apie pasaulio akluosius, naujausias tendencijas ir naudojamą technologijas;

- Informacija turi turėti ilgalaikę vertę. Užsienio tifologinių publikacijų vertimai, susiję su žymiais aklaisiais, paslaugų regos neįgaliesiems kaita, naujų technologijų pritaikomumu ir naudojimu, yra vertingi žvelgiant iš istorinės perspektyvos. Fonduose kaupiama informacija specialiais formatais prieinama regos negalią turintiems mokslininkams bei kitiems, besidomintiems tifologinėmis temomis (tiflopedagogams, tiflopsichologams ir kt.);
- Informacija turi būti susisteminta, saugoma ir teikiama specialistų. Straipsniai, versti iš užsienio periodinių leidinių, yra lengviau pasiekiami, kai susistemunami pagal skyrių pavadinimus ar išleidžiami tam tikros temos straipsnių rinkiniuose. Visi dokumentai, susiję su tiflogija, saugomi LAB Tiflotyros skyriuje, kuriame dirba specialistai, turintys didelę regos neįgaliųjų aptarnavimo patirtį bei bibliotekininkystės žinių;
- Informacija turi būti aiški. Vertimai raštu turi būti suredaguoti, pateikiami taisyklinga lietuvių kalba, be stiliaus ir gramatinių klaidų.

KITŲ VERTIMŲ REGOS NEĮGALIESIEMS YPATYBĖS

Vertimui žodžiu taip pat keliami aukšti reikalavimai: vertėjas turi ne tik gerai mokėti kalbas, bet ir turėti įgūdžių dirbti su neregiais ir silpnaregiais, kadangi neverbalinės bendravimo priemonės (rodymas į daiktą, mimika, judesiai, stengiantis veiksmu perteikti tai, ką sako pašnekovas) verčiant asmenims, turintiems regos negalią, nesuteikia jokios informacijos. Taip pat reikia žinoti kelias svarbiausias taisykles: bendraudami su regos neįgaliaisiais bei jiems versdami (kai pašnekovas neišmano, kaip reikėtų elgtis, vertėjas net gali pagelbėti) niekada neturėtumėte sakyti: „(...) ,Kėdė yra ten‘ arba ,Ten, prie sienos, stovi dviratis‘. Tokie pasakymai neregiiui nieko nereiškia. Geriau sakykite taip: ,Prieš jus stovi kėdė‘ arba ,Už dešimt metrų, kairėje pusėje, prie sienos stovi dviratis‘ (...)“ (Deikas 2007).

Pastebėta, kad versdami akliesiems ir silpnaregiams ar su jais bendraudami, žmonės nejučia pradeda elgtis nenatūraliai, nenorėdami įžeisti bijo išstarti žodžius „aklas“, „nematyti, matai, mačiau, matyti“ ir pan. Rekomenduojama bendrauti natūraliai, nesivaržant įprastų tiek reginčiųjų, tiek akliųjų vartojamų žodžių. Taip pat svarbu laikytis takto ir mandagumo. Regos neįgalieji nemato, bet girdi. Net kai verčiama iš užsienio kalbos, akklasis gali šiek tiek suprasti savo pašnekovą, todėl ir pašnibždomis tarpusavyje pasakytos pastabos bus išgirstos. Siekiant, kad vertimas žodžiu akliesiems būtų korektiškas, reikėtų vengti dar vienos klaidos: dažnai yra kreipiamasi ne į akląjį, o į jį lydintį asmenį, nes klausiantysis ar kalbantysis nesulaukia akių kontakto iš savo nematančio pašnekovo. Rekomenduojama kuo mažiau su akloju bendrauti per

„tarpininką“, kreiptis į jį vardu ar paliečiant (šitaip leidžiama suprasti, į ką iš tiesų kreipiamasi).

Kaip vertimą iš dalies galima traktuoti vaizdo perdavimą, nupasakojimą, komentavimą akliesiems ir silpnaregiams. Įvairi technika ir būdai naudojami perteikiant televizijos laidas, kino filmus, teatro spektaklius, kitus kultūrinio gyvenimo įvykius. Aurelijus Mykolaitis straipsnyje *Filmai, skirti akliesiems* tai įvardija kaip „vertimą iš vaizdų kalbos į girdimą“ (Mykolaitis, 2000 8–9). Tokios spektaklių ir filmų vertimo akliesiems sistemos yra plačiai paplitusios ir taikomos daugelyje Ispanijos, Japonijos, JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos bei kitų šalių teatro ir kino salėse. Taip pat gaminami silpnaregiams ir akliesiems pritaikyti televizoriai (Kažukauskaitė 2000). Prie galimybės atlikti tokius vertimus prisideda ir aklujų organizacijos: pvz., Karališkasis nacionalinis aklujų institutas (orig. *Royal National Institute for Blind People*, santr. RNIB), kuriam priklauso ir Nacionalinė aklujų biblioteka (orig. *National Library for the Blind*, santr. LNB), savo išteklių centre turi garsinio aprašo programą (orig. *Audio Description*, santr. AD), skirtą televizijai – filmams, įvairioms laidoms ir programoms. Programos esmė – papasakoti akliesiems žiūrovams, kas vyksta ekrane.

Taip pat rūpinamasi vaizdo scenoje vertimu. Garsinio komentaro reikia neregiams ir blogai matantiems, norintiems visavertiškai stebėti teatro spektaklius. Komentavimo procesas ir stiliai yra dar mažai ištirti, bet pastaruoju metu atliekami įvairūs tyrimai: pvz., buvo išnagrinėtas spektaklio *Hamletas*, vykusio Toronte (Kanadoje), Hart House'o teatre, garsinis komentaras. Garsinio komentaro tekstas buvo parengtas iš anksto, laikantis Shakespeare'o stiliaus ir ritmikos (jambinio pentametro), ir buvo sakomas Horacijaus vardu (Udo, Acevedo, Fels 2010). Auditorija palankiai įvertino ir komentara, ir spektaklį, nes, autorių teigimu, viskas buvo atlikta novatoriškai. Komentuojant tradiciniu būdu, akli spektaklio lankytojai negauna tokios informacijos, kokią gauna regintieji žiūrovai, nes tradiciškai komentuojama tik tai, kas matoma akimis: dekoracijos, aktorių judesiai, apšvietimas – bet ne tai, kas pagal režisieriaus sumanymą yra tik numanoma.

Nauja veikla, susijusi su vertimu Lietuvos aklujų bibliotekoje, – mokslinio formato DAISY (orig. *Digital Accessible Information System*) leidinių leidyba. Parengtos knygos sudarys sąlygas akliesiems ir silpnaregiams naudotis leidiniais lygiai taip pat, kaip jais gali naudotis regintieji: formatą sudaro su garsu susietas tekstas, galima dėti žymas, atlikti paiešką turinyje pagal žodžius, pastraipas, skyrius ir t. t. Norint visiškai pritaikyti šiuos leidinius akliesiems, nuspręsta aprašyti vaizdą (schemas, lenteles, diagramas, iliustracijas), t. y. išversti vaizdą į tekstą. Kiekvienam leidiniui ieškoma atitinkamos srities specialisto (psichologo, pedagogo, masažuotojo), kuris galėtų kuo tiksliau apibūdinti tai, kas vaizduojama, perteikti vaizdo informaciją nematančiam asmeniui.

Brailio raštas – tai priemonė ir būdas tekstą reginčiųjų raštu perteikti regos negalią turintiems asmenims. Tai šešių taškų sistema, kuria galima užrašyti viską, kas prieinama

regintiesiems. Tačiau situacija yra kiek paradoksali: reginčiųjų rašto teksto perrašymą Brailio raštu žmogaus ranka vadiname perrašymu (angl. *transcription*), o tą patį darbą, kurį atlieka kompiuteris, priimta vadinti vertimu (angl. *translation*) (Sullivan 2009). Šitaip susiklostė dėl to, kad pirmosios programinės įrangos, skirtos tam, kad tekstas būtų parengtas spaudai, konvertuodamos tekstą į dokumentą užkoduodavo jį taip, kad vėliau sistema galėtų atpažinti, kur, pvz., angliškas žodis „do“ reiškia veiksmažodį, o kur – natą *do*. Toks parengimas ir kodavimas buvo vadinamas vertimu. Laikui bėgant kildavo vis daugiau klausimų ir imta rimčiau programuoti sistemas, palengvinančias teksto vertimą (parengimą) spaudai Brailio raštu. Kai kuriuose šaltiniuose galima rasti ir pastabų, kad tokių knygų leidyba yra ne kopijavimas, o veikiau – vertimas, ne gamyba, o perdirbimas, „kuris nelabai skiriasi nuo skaitymo, ant reginčiųjų raštu išspausdinto puslapio uždėjus didinamąjį stiklą“ (Mann 1997, 4).

IŠVADOS

Vertimas akliesiems žodžiu ir raštu yra specifinis darbas. Norint, kad vertimai būtų kokybiški, reikia specialaus pasirengimo ir tifologinių žinių. Apibendrinant užsienio tifologinių publikacijų vertimą Lietuvos skaitytojams galima išskirti šiuos svarbiausius aspektus:

- Užsienio tifologinių publikacijų vertimai regos neįgaliesiems sudaro galimybę susipažinti su užsienio patirtimi ir naujienomis, todėl jų poreikis yra gana didelis. Taip pat šie vertimai sudaro galimybę specialistams, naudojantis užsienio patirtimi, plėsti ir tobulinti paslaugas regos neįgaliesiems Lietuvoje.
- Tifologinių publikacijų vertimais į lietuvių kalbą, skirtais regos negalios žmonių bendruomenei ir jiems paslaugas teikiantiems specialistams, mūsų šalyje daugiausia rūpinasi Lietuvos aklių biblioteka. LAB Tiflotyros skyriuje dirba tokius vertimus atliekantys vertėjai.
- Būtina tobulinti garsinį žurnalą *Aklieji pasaulyje*. Dėl to būtina tirti esamų ir potencialių žurnalo skaitytojų poreikius bei stebėti aklių ir silpnaregių bendruomenės pokyčius, formuoti aktualios ir vertingos informacijos pasiūlą. Specialistai, kurie domisi tifologinėmis temomis, dažniausiai moka vieną ar kelias užsienio kalbas, todėl naudojasi originaliais šaltiniais. Tačiau akliesiems mokslininkams, tyrėjams ar studentams turi būti teikiama vertimo paslauga, ypač aktualu būtų versti LAB Tiflotyros skyriuje turimus straipsnius užsienio kalba reginčiųjų raštu spausdintuose periodiniuose leidiniuose.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Aklųjų gyvenimas užsienyje*. Informacinis leidinys: užsienyje leidžiamų tifologinių periodinių leidinių anglų ir vokiečių kalbomis straipsnių anotacijos. Sudarė Gendvilienė Audronė ir Praprovienė Ina. 2009 Nr. 3–2011 Nr. 2.
- Aklieji pasaulyje*, red. Askoldavičienė Danutė, skaito Rainienė Rūta. 2009 Nr. 2 (80)–2011 Nr. 1 (87).
- Bakūnaitė A. 2008. Mažina iliustruotų knygų stygių. *Mūsų žodis* 1. <<http://www.musuzodis.lt/mz/200801/str04.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].
- Borcher U. 2010. Deutscher Hörfilmpreis 2010. *Die Gegenwart* 5, 4–9.
- Deikas van H. 2007. *Tavo kelyje neregys*, iš prancūzų kalbos vertė Karazijaitė Jūratė. Vilnius: Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga.
- Gotberg M. 1985. Lietuvos aklųjų draugijos centro valdybos prezidiumui informacija apie rašančius disertacijas akluosius ir jų mokslinio darbo perspektyvas. *LAD įvykiai* 38 (813), rugsėjo 21. *Mūsų žodis* savaitinis priedas, 3–10.
- Duonis V. 2002. Specialiojo ugdymo terminijos kaitos analizė. *Specialioji pedagogika* 61, 66–72.
- Ivanska E. 1994. Nerami siela. Vertė Vytautas Gendvilas. *Mūsų žodis* 10(430), 20–21.
- Januševičienė R. 2008. Draugiškas megapolis. *Mūsų žodis* 3. <<http://www.musuzodis.lt/mz/200803/str04.htm>> [žiūrėta 2011-07-26].
- Kažukauskaitė N. 2000. Žodžiais nupiešiamas vaizdas. *Lietuvos rytas*, balandžio 11, priedas *Mūsų malūnas*, 4.
- Liaudanskienė A., Kaznauskaitė J. 2008. *Lietuvos aklųjų bibliotekos garsinių žurnalų išduoties ir turinio analizė*. Vilnius: Lietuvos aklųjų biblioteka, 11. <<http://www.labiblioteka.lt/FN.HTML>> [žiūrėta 2011-07-26].
- Mann D. 1997. Autorinių teisių įstatymas ir aklųjų teisės. *Antroji preliminarinė ataskaita. IFLA konferencija Kopenhagoje 1997, aklųjų bibliotekų skyriaus posėdis*, vertė Gendvilienė A. [straipsnis saugomas LAB Tiflotyros skyriuje].
- Mann D. 1998. *Rights v. Rights—When Copying is not Copying. How Copyright Impinges on Digital Media and Visually Impaired Readers*: 64th IFLA General Conference. Amsterdam, August 16–August 21, 1998. <<http://archive.ifla.org/IV/ifla64/049-124e.htm>> [žiūrėta 2011-11-09].
- Mykolaitis A. 2000. Filmai, skirti akliesiems. *Mūsų žodis* 5, 8–9.
- Monyque R. 1996. Audio Description—the First European Conference. *The New Beacon* 937. *Neregiamas tinkamos profesijos ir darbai*. Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga. <http://www.lass.lt/lt/neregiamas_tinkamos_profesijos_/> [žiūrėta 2011-07-26].
- Papadopoulos K., Koutsoklenis A., Katemidou E., Okalidou A. 2009. Perception of Synthetic and Natural Speech by Adults with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairment Blindness*, vol. 103, no. 3, March, 403–414.
- Patrick J., Fels D. 2009. ‘Suit the Action to the Word, the Word to the Action’: An Unconventional Approach to Describing Shakespeare’s Hamlet. *Journal of Visual Impairment Blindness*, vol. 103, no. 3, March, 178–183.
- Stukas H. 2003. Silpnaregė vertėja. *Mūsų žodis* 5. <<http://www.musuzodis.lt/mz/200305/str04.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].
- Sullivan J. 2009. Braille Becomes Electric: The Trials and Triumphs of Braille Translation Software. *Journal of Visual Impairment Blindness*, July, vol. 103, number 7, 389–391.
- Toločka V. V. 1999. Pedagogė, vertėja, redaktorė. *Mūsų žodis* 4. <<http://www.musuzodis.lt/mz/199904/str17.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].
- Toločka V. V. 2004. Vyresniajam broliui – šimtas. *Mūsų žodis* 9. <<http://www.musuzodis.lt/mz/200409/str16.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].
- Udo J. P., Acevedo B., Fels D. I. 2010. Horatio Audio-Describes Shakespeare’s Hamlet. *British Journal of Visual Impairment Blindness*, vol. 28, no. 2, 139–156.
- Valenta A. 2006. Briuselis – kodėl ne? *Mūsų žodis* 5(569), 6–8.

- Valentukevičius J. 2006. Alfonsui Valašiniui – 100. *Mūsų žodis* 7. <<http://www.musuzodis.lt/mz/200607/str16.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].
- Valentukevičius J. 1999. Knygos apie neregį gyvenimą. *Mūsų žodis* 9. <<http://www.musuzodis.lt/mz/199909/str06.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].
- Valentukevičius J. 2004. Knygose – pasaulio aklieji. *Mūsų žodis* 4. <<http://www.musuzodis.lt/mz/200404/str06.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].
- Valentukevičius J. 1999. Tiflotyros skyriui – 30. *Mūsų žodis* 3. <<http://www.musuzodis.lt/mz/199903/str02.htm>> [žiūrėta 2011-07-15].

TRANSLATIONS OF FOREIGN TYPHOLOGICAL LITERATURE FOR LITHUANIAN READERS

RASA JANUŠEVIČIENĖ, LAURA JUCHNEVIČ

Summary

Typhological Reference Department, which is a special division within the Library for the Blind, is in charge of translation and dissemination of typhological material, owing to the profound know-how and expertise of the staff in material selection, translation and its delivery to the end-users.

The article discusses specific issues of translation and interpretation delivery for the blind and visually impaired and presents a number of observations and recommendations. Alongside, other forms of translation for persons with visual disability are touched upon, such as Braille translations and the audio description for theatres, movies and television programmes, where translation from 'visual to auditory' is done to assist this target audience.

The article makes a general overview on how translations of typhological material, originally published in foreign languages, are made available to library users in Lithuania. It presents the activities of the Lithuanian Library for the Blind related to translation from several foreign languages and putting the translated material into different formats, as well as to their delivery to target users, interested blind and visually impaired users, specialised teachers of the blind, psychologists of the blind, publishers, organisations working on behalf of the blind, and others.

INTERNATIONAL CONFERENCE ‘*TRANSLATION IS THE LANGUAGE OF EUROPE*’ (UMBERTO ECO), 6–7 OCTOBER 2011, VILNIUS

NIJOLĖ MASKALIŪNIENĖ

*Department of Translation and Interpretation Studies
Faculty of Philology
Vilnius University
Lithuania
nijole.maskaliuniene@ff.vu.lt*

On 6–7 October 2011, Vilnius University’s Department of Translation and Interpretation Studies hosted an international conference entitled ‘*Translation is the Language of Europe*’ (*Umberto Eco*).

The title of the conference speaks for itself: we wanted to emphasize the importance of translation and interpretation in multilingual Europe, which is often overlooked by people who use a product but never stop to think how it was made. The conference was a major success in many respects. First of all, it is the only conference in Lithuania which, for the third time in the last ten years, brought together Lithuanian and international translators, researchers, translator and interpreter trainers as well as students to discuss problems in the field they all share. Second, the conference was supported by the Translation and Interpretation Directorates of the European Commission and the European Parliament, which contributed several plenary speakers, enriching the conference with an institutional dimension. Third, the conference was an opportunity for us to promote our profession and the Department’s programme of Translation and Interpretation Studies, and also to raise awareness about the European Master’s in Translation network, of which the Department is a member. For the duration of the conference, Vilnius University became a forum of delegates from 23 countries spread across 8 parallel sessions, including Theory and Practice of Translation, Translation as Intercultural Communication, Social and Ideological Aspects of Translation, Audiovisual Translation, Literary Translation, Interpreting, Translator and Interpreter Training, and Terminology. This diversity of topics was an opportunity for a Lithuanian audience to appreciate the breadth of the field of Translation Studies and related areas and opened new research horizons to our students. It was also a forum for international scholars to exchange their ideas, discoveries and concerns with peers from many different backgrounds.

The plenary sessions were devoted to policy issues in the fields of translation, interpretation and multilingualism, with talks presented by high officials of the EU institutions, and also some general discussion-provoking topics presented by some outstanding translation scholars, namely Professor Yves Gambier from the University of Turku (Finland), Professor Elżbieta Muskat-Tabakowska from Jagiellonian University in Krakow (Poland), and Professor Claudia Monacelli from LUSPIO University in Rome (Italy).

Pinuccia Contino, Head of Unit for Multilingualism at DG-Translation of the European Commission, gave a talk entitled *Translation is the Language of Europe: From Real Need to Policy Action*, followed by Ann D'Haen-Bertier, Director of the Interpretation Directorate at DG-Interpretation of the European Commission, who spoke about the problems and challenges in organising the service of interpreting in 23 official and a number of additional languages from outside the EU. Sjef Coolegem, Director of the Interpretation and Conferencing at DG-Interpretation of the European Parliament, contributed to the discussion by sharing ideas about the EP policy on interpreting and multilingualism.

The talk given by Professor Gambier, entitled *Denial of Translation*, exposed a number of problems in the current translation market by highlighting the mistakes of policy makers and employers of translators, whose 'denial' of translation leads to a fall in the quality of translations, a loss of trust on the part of the client and a discredit to the profession. Professor Muskat-Tabakowska concentrated on *Translation as Imagery and Imagery in Translation* and drew attention to the translator's responsibility in rendering this imagery in the target language. Three more plenary sessions were devoted to interpreting and interpreter training: Professor Monacelli gave a talk on the language of interpreting, and Helen Campbell, a former officer of DG-Interpretation of the EC, discussed issues of interpreter training and shared her personal experience as an interpreter trainer, highlighting the similarities and differences among interpreter training programmes in Europe and the collaboration between the EU institutions and universities. Gintaras Morkūnas, Head of Unit of the Lithuanian Language at the EP, shared his experience as a Lithuanian interpreter in the EP, outlining the most challenging aspects of the job, and gave first hand advice to students aspiring to become interpreters.

The conference outcomes were summarized in its final session, with the chairs of the different sessions summing up the results of their two days of work.

Apžvalgos, recenzijos, anotacijos

VERTĖJO UŽDAVINYS PAGAL UMBERTO ECO VERTĖJAS-DERYBININKAS

RASA KLIOŠTORAITYTĖ

*Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo studijų katedra
rasadp@gmail.com*

2003 m. Italijoje išleista Umberto Eco knyga *Pasakyti beveik tą patį dalyką* (*Dire quasi la stessa cosa*). Šioje rinktinėje sudėti Eco straipsniai, svarstymai apie vertimą. Knygoje apie vertimą kalbama iš vertėjo ir iš verčiamo autoriaus pozicijų. Daugiausia dėmesio Eco skiria grožinės literatūros vertimui, nes verčiant tokį tekstą susiduriama su įvairiais tekstų tipais, skirtingais registras, dalykinėmis kalbomis, dialektais ir pan. Pagrindiniai klausimai, į kuriuos rinktinės autorius ieško atsakymo, yra šie: kas yra vertimas, kas yra vertėjas ir koks yra vertėjo uždavinys? Iki šiol ši studija nepateko į lietuvių vertimo tyrimų lauką, todėl šiame straipsnyje gilinamasi į Eco vertimo sampratą, daugiausia dėmesio sutelkiant į grožinio kūrinio vertėjo kaip derybininko uždavinį.

VIETOJ ĮŽANGOS

Kas yra vertėjas ir koks jo uždavinys? Į šį klausimą mėgino ir mėgina atsakyti ne tik vertimo teoretikai, vertimo kritikai ir vertėjai, bet ir kitų sričių specialistai. Vertėjas vadinamas kūrėju (Paz 2002), nematomu autoriumi (Carmignani 2008), tarpininku, arba mediatoriumi, (Mack 2005), ir net išdaviku (Borges 1997). Į klausimą, kas yra vertėjas ir koks jo uždavinys, bando atsakyti ir italų rašytojas, semiotikas, kultūrologas, vertimo kritikas ir vertėjas Umberto Eco. Savo atsakymą Eco išdėsto 2003 m. išleistoje knygoje *Pasakyti beveik tą patį dalyką* (*Dire quasi la stessa cosa*)¹. Ši studija nepateko į lietuvių vertimo tyrimų lauką, todėl šiame straipsnyje apžvelgiama Eco vertimo samprata, daugiausia dėmesio sutelkiant į grožinio kūrinio vertėjo kaip derybininko uždavinį.

VERTIMO KRITIKOS LINK

Ankstesniuose savo veikaluose *Atviras kūrinys* (*Opera aperta*, 1962)², *Nesama struktūra* (*La struttura assente*, 1968), *Lector in fabula* (1979), *Interpretacijos ribos* (*I limiti*

¹ Į lietuvių kalbą išversti pirmas ir trečias šios knygos skyriai, iš italų k. vertė L. Rybelis, žr. <<http://www.llvs.lt/?recensions=366>> [žiūrėta 2011-11-27].

² Eco U. 2004. *Atviras kūrinys*. Vilnius: „Tyto Alba“, iš italų k. vertė I. Tuliševskaitė.

dell'interpretazione, 1990) daugiausia dėmesio Eco skyrė teksto suvokimo galimybėms ir riboms. Gilindamasis į interpretacijos problematiką mokslininkas pamažu priartėjo ir prie vertimo klausimo. Eco rašo:

Pirmą kartą į vertimą pažvelgiau per teorinę prizmę 1983 m., kai mėginau paaiškinti, kaip verčiau Queneau *Stiliaus pratybas*³.

Ho iniziato a occuparmi teoricamente di problemi di traduzione forse per la prima volta nel 1983 nello spiegare come avevo tradotto gli Esercizi di stile di Queneau.

(Eco 2003, 10)

Knygoje *Pasakyti beveik tą patį dalyką* vertimo patirtys skleidžiasi keliomis perspektyvomis: apie vertimą kalbama iš vertėjo ir iš verčiamo autoriaus pozicijų. Eco knygoje aptaria savo asmeninę patirtį verčiant Gérard de Nerval, Queneau ir kitų rašytojų kūrinius, tyrinėja jo paties romanų vertimus į kitas kalbas, taip pat pateikia daug puikių ar taisytinių pavyzdžių iš įvairių grožinių kūrinių vertimų. Savo vertimo sampratos autorius nevadina vertimo teorija. Jis teigia:

Ši knyga – ne vertimo teorijos vadovėlis.

Questo non si presenta come un libro di teoria della traduzione.

(Eco 2003, 15)

Svarstydamas apie savąją vertimo sampratą, Eco kelia klausimą, ar galima sukurti vertimo teoriją neverčiant. Autoriaus nuomone, kuriant vertimo teoriją, reikia ne tik išanalizuoti daugybę vertimo pavyzdžių, bet ir patyrinėti kitų vertėjų vertimus, versti arba būti verčiamam. Štai kaip šis mokslininkas nutiesia saitus tarp praktikos ir teorijos:

Dažnai man kyla įtarimas, kad vertimo teoretikai niekada nėra vertę ir kalba apie kažką, ko nėra patyrę (...). Mano manymu, norėdami pateikti teorinių įžvalgų apie vertimą, turėtume įgyti vertimo patirties – arba patys versti, arba būti verčiami.

In molti casi mi sorgeva il sospetto che il teorico della traduzione non avesse mai tradotto, quindi parlasse di qualcosa di cui non aveva esperienza diretta (...). Ritengo che per fare osservazioni teoriche sul tradurre non sia inutile avere un'esperienza attiva o passiva della traduzione.

(Eco 2003, 12–13)

Tokią Eco poziciją galima priskirti vertimo kritikai arba taikomajam vertimo

³ Šią ir kitas ištraukas iš Umberto Eco knygos *Pasakyti beveik tą patį dalyką* vertė straipsnio autorė.

moksliui. Pats autorius aptariamą veikalą vadina vadovėliu grožinių kūrinių vertėjams. Taigi ši knyga galėtų būti įtraukta ir į Lietuvos literatūrinio vertimo studijas.

KAS YRA VERTIMAS?

Pirmas klausimas, į kurį mėginama atsakyti veikale *Pasakyti beveik tą patį dalyką*, yra šis – kas yra vertimas? Įvade autorius pateikia štai tokį atsakymą:

Pirmasis, paguodžiantis atsakymas galėtų būti toks: [versti reiškia] pasakyti tą patį dalyką kita kalba. Tačiau, viena vertus, mums sunku apibrėžti, ką gi reiškia „pasakyti *tą patį*⁴ dalyką“? (...). Kita vertus, turėdami priešais save tekstą, kurį reikia išversti, nežinome, kas yra tas *dalykas*. Galiausiai, kartais net suabejojame, ką reiškia *pasakyti*.

La prima e consolante risposta vorrebbe essere: dire la stessa cosa in un'altra lingua. Se non fosse che, in primo luogo, noi abbiamo molti problemi a stabilire che cosa significhi "dire la stessa cosa" (...). In secondo luogo perché, davanti a un testo da tradurre, non sappiamo quale sia la cosa. Infine, in certi casi, è persino dubbio che cosa voglia dire dire.

(Eco 2003, 9)

Šis Eco atsakymas atskleidžia, jog vertėjo darbe dažnai susidaro įtampa tarp *to paties dalyko* ir *pasakymo*. Autorius pažymi, kad visų pirma reikia išsiaiškinti, kaip pasakyti tą patį ir ar įmanoma pasakyti tą patį dalyką. Mokslininkas pateikia štai tokį paprastą pavyzdį:

Įsivaizduokite, kad romane anglų kalba vienas iš personažų sako: „*It's raining cats and dogs*“. Jeigu vertėjas, norėdamas pasakyti tą patį dalyką, išverstų *lyja šunimis ir katėmis*, pasielgtų visiškai neprotingai. Taigi šį posakį reikėtų išversti *pila kaip iš kibiro* ar panašiai.

Supponiamo che in un romanzo inglese un personaggio dica it's raining cats and dogs. Sciocco sarebbe quel traduttore che, pensando di dire la stessa cosa, traducesse letteralmente piove cani e gatti. Si tradurrà piove a catinelle o piove come Dio la manda.

(Eco 2003, 9)

Šis pavyzdys puikiai įrodo, jog neįmanoma pasakyti *to paties dalyko* kita kalba. Būtų galima teigti, kad verstinis tekstas negali tapti tobula originalo kopija. Todėl Eco iškelia dar vieną klausimą:

Kad ir žinome, jog negalime pasakyti *to paties dalyko*, kaip galime pasakyti *beveik tą patį dalyką*? Svarbu suvokti ne, ką reiškia pasakyti *tą patį dalyką* ar pasakyti *tą patį*

⁴ Čia ir toliau originalo tekste išskirta Eco, verstiniame tekste – straipsnio autorės.

dalyką, bet, ką reiškia pasakyti beveik tą patį dalyką. Ir kiek lankstus turi būti tas beveik?

Come, pur sapendo che non si dice la stessa cosa, si possa dire quasi la stessa cosa? A questo punto ciò che fa problema non è più tanto l'idea della stessa cosa, né quella della stessa cosa, bensì l'idea di quel quasi. Quanto deve essere elastico quel quasi?

(Eco 2003, 10)

Kiek šis *beveik* bus „lankstus“, priklausys nuo tam tikrų kriterijų ir taisyklių, dėl kurių vertėjas turės iš anksto susitarti. *Beveik* „lankstumas“ sietinas ir su literatūrinio teksto vertėjo atsakomybe bei gebėjimu išlikti ištikimam neišduodant originalo teksto.

VERTĖJO-DERYBININKO UŽDAVINYS

Mėginimą susitarti Eco pavadina derybomis. Štai kaip jis apibrėžia vertimo derybų procesą:

Norint pasakyti beveik tą patį dalyką, reikia įsitraukti į *derybas* (...). Derybų metu, siekiant ką nors gauti, reikia ko nors atsisakyti. Besiderančios pusės, deryboms pasibaigus, turi likti (...) patenkintos ir nepamiršti auksinės taisyklės, kad visko turėti neįmanoma.

Dire quasi la stessa cosa è un procedimento che si pone, all'insegna della negoziazione (...). La negoziazione essendo appunto un processo in base al quale, per ottenere qualcosa, si rinuncia a qualcosa d'altro – e alla fine le parti in gioco dovrebbero uscirne con un senso di (...) soddisfazione alla luce dell'aureo principio per cui non si può avere tutto.

(Eco 2003, 10, 18)

Išdėstęs derybų sampratą, mokslininkas gilinasi į tai, kas įsitraukia į vertimo žaidimą, su kuo ir kaip turi derėtis grožinio kūrinio vertėjas? Knygoje *Pasakyti beveik tą patį dalyką* autorius nurodo:

Vertėjas turi derėtis su Anapilin išėjusio autoriaus šmėkla, su įkyria originalo teksto esatimi, su dar neiškiu skaitytoju, kuriam jis verčia. O dar jis turi derėtis su leidėjais.

Il traduttore deve negoziare con il fantasma di un autore sovente scomparso, con la presenza invadente del testo fonte, con l'immagine ancora indeterminata del lettore per cui sta traducendo, e deve negoziare anche con l'editore.

(Eco 2003, 345)

Eco, išanalizavęs gausybę pavyzdžių iš grožinių tekstų vertimų ir smulkiai aptaręs visus vertimo derybų procesus, grožinio kūrinio vertėjui pateikia štai tokias gaires:

Vertėjas yra tarpininkas, bet jis turi būti ir geras derybininkas. Tekste dažnai slepiasi daug prasmių, tad vertėjas privalo jas išvelgti. Tačiau vertime jam ne visada pavyks perteikti visas prasmes. Nuolatos atkakliai derėdamasis su originalo tekstu, jis turės nuspręsti, kurias prasmes pasirinkti, o kurių atsisakyti (...). Taigi reikėtų atsisakyti kai kurių [prasmės] niuansų, nes jeigu juos visus stengsimės išaiškinti, rizikuosime pateikti tik žodyno apibrėžtis, svarbias tam tikrame kontekste, ir prarasime ritmą.

Il traduttore, che per definizione è un mediatore, deve essere anche un buon negoziatore. Un testo presenta spesso più livelli di senso ed è compito del traduttore riuscire a individuarli. Ma non sempre egli potrà renderli tutti nella sua traduzione: dovrà decidere quali privilegiare e a quali rinunciare, in uno sforzo costante di negoziazione con l'originale (...). Dunque bisogna rinunciare ad alcune delle proprietà perché a esplicitarle tutte si rischia di fornire una definizione da dizionario, perdendo il ritmo, e salvare solo quelle rilevanti per il contesto.

(Eco 2003, 83)

Čia Eco dar kartą kelia ištikimybės tekstui klausimą ir vertėjo pasirinkimo ką nors paaukoti problemą. Autorius priduria:

Reikėtų atsispirti pagundai ir nesistengti padėti tekstui beveik pakeičiant autorių (...) (Eco 2003, 108). (...) Jeigu vertime „pasakoma daugiau“ [nei originale], toks vertimas gali būti puikus kūrinys, bet prastas vertimas (*ibid.*, 110). (...) Jeigu verčiame blogai parašytą kūrinį, tegul jis toks ir lieka, kad skaitytojas, į kurio kalbą yra išverstas šis kūrinys, sužinotų, kaip autorius rašė (*ibid.*, 118).

Bisogna però resistere alla tentazione di aiutare troppo il testo, quasi sostituendosi all'autore (Eco 2003, 108). (...) *Una traduzione che arriva a „dire di più“ potrà essere un'opera eccellente in se stessa, ma non è una buona traduzione* (*ibid.*, 110). (...) *Se si traduce un'opera modesta mal scritta, che rimanga tale, e che il lettore di destinazione sappia che cosa aveva fatto l'autore* (*ibid.*, 118).

Taigi mokslininkas primena, jog vertėjas nėra teksto autorius ir negali pakeisti autoriaus ar priiimti atsakomybės dėl kūrinio kokybės. Vertėjas atsako už vertimo kokybę. Taip pat Eco atkreipia dėmesį į tai, jog verčiant grožinius kūrinius svarbų vaidmenį atlieka leidėjai. Jis pateikia tokį pavyzdį:

Leidėjas gali nurodyti, kad detektyve, išverstame iš rusų kalbos, personažų vardai būtų rašomi be diakritinių ženklų. Šitaip skaitytojas galės atpažinti ir lengviau įsiminti personažų vardus.

Un editore può arrivare a pretendere che nella traduzione di un romanzo poliziesco dal russo si eliminino i segni diacritici per traslitterare i nomi dei personaggi, onde permette ai lettori di individuarli e ricordarli più facilmente.

(Eco 2003, 18).

Aptardamas vertėjo ir leidėjų darybas, autorius pabrėžia, jog kartais vertėjui reikės nuolankiai susitaikyti su leidėjų primetamomis taisyklėmis.

Svarbu, kad Eco vertimo sampratoje vertėjo-derybininko uždavinys glaudžiai susijęs su verstinio teksto kokybe. Eco vertimo sampratoje galima išskirti tokius verstinio teksto kokybės kriterijus:

- Vertime turi būti kuo tiksliau perteikta tai, kas parašyta originale. Vertime turi būti pateikta ta pati informacija. Vertime neturi būti vertimo klaidų, vertimas negali prieštarauti originalui.
- Vertimas turi būti pabaigtas. Vertime negali būti praleistų vietų.
- Vertimas turėtų sukelti tokį patį poveikį kaip ir originalas⁵.

Tačiau, remdamasis originalo tekstų ir verstinių tekstų lyginamąją analize, Eco teigia, kad verstiniame tekste tokio paties poveikio pasiekti nepavyksta:

Jeigu [originalo teksto] poveikį įvardytume X_n , tai verstinio teksto poveikį galėtume apibrėžti kaip X_{n-1} .

(...) L'effetto da produrre fosse X_n , mentre il testo di destinazione produce al massimo l'effetto X_{n-1} .

(Eco 2003, 138).

Tad geriausiu atveju vertėjui pavyks pasakyti beveik tą patį dalyką.

VIETOJ IŠVADŲ

Apibendrinant Umberto Eco vertimo sampratą ir vertėjo kaip derybininko uždavinį, galima teigti, kad vertimas – tai beveik to paties dalyko pasakymas kita kalba. Norėdamas pasakyti beveik tą patį dalyką, vertėjas priverstas įsitraukti į derybas

⁵ Šią Eco idėją galima palyginti su skopos teorija, pl. žr. Morini M. 2007. La traduzione. Teorie. Strumenti. Pratiche. Milano: Sironi editore, 84–88.

RASA KLIOŠTORAITYTĖ

su autoriumi, tekstu, skaitytoju, leidėju. Bet derėdamasis, anot Eco, vertėjas turėtu nepamiršti, jog siekdamas ką nors gauti, privalo ko nors atsisakyti, ir prisiminti, jog visko turėti neįmanoma. Geras vertėjas suvokia savo darbo ribas: verstinis tekstas niekada nesutaps su originalu, geriausiu atveju vertėjui pavyks pasakyti beveik tą patį dalyką.

ŠALTINIAI

Eco U. 2004. *Dire quasi la stessa cosa. Esperienze di traduzione*. Milano: Bompiani.

LITERATŪRA

Borges J. L. 1997. *Obras completas*. Buenos Aires: Emecé editores.

Carmignani I. 2008. *Gli autori invisibili*. Salento: Besa Editrice.

Mack G. 2005. Interpretazione e mediazione: alcune osservazioni terminologiche. *Interpretazione di trattativa. La mediazione linguistico-culturale nel contesto formativo e professionale* (a cura di Russo M., Mack G.). Milano: Hoepli, 3–17.

Paz O. 2002. Traduzione: letteratura e letterarietà. *Teorie contemporanea della traduzione* (a cura di Nergaard S.). Milano: Bompiani, 283–297.

THE TRANSLATOR'S TASK ACCORDING TO UMBERTO ECO TRANSLATION AS NEGOTIATION

RASA KLIOŠTORAITYTĖ

Summary

Umberto Eco's book *Dire quasi la stessa cosa (Saying almost the same thing)* was published in Italy in 2003. It is a collection of Umberto Eco's articles, essays, reflections on translation. The author presents his views on how to approach translation and says that it has to be done from the perspective of both the translator and the author that is being translated. Umberto Eco argues that every translation is first of all a form of interpretation. In his quest for answers to questions what is translation, what is a translator and what is the task of a translator, the author of the book concludes that translation means saying almost the same thing in the language of translation. To achieve this aim, i.e. to say almost the same thing, a translator has to enter into negotiations with the author, the text, the reader and the publisher. In these negotiations the translator should not forget that in order to get something one has to compromise and even step down, because it is impossible to have everything.

2011 metais ilgamečiui Vertimo studijų katedros dėstytojui, ne vienos vertėjų kartos mokytojui, kalbininkui, vertėjui, docentui daktarui LIONGINUI PAŽŪSIUI skirta Šv. Jeronimo premija už užsienio literatūros vertimus į lietuvių kalbą. Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga įvertino visokeriopą laureato indėlį į meninio vertimo teoriją, kritiką ir vertėjų ugdymą, virtuoziškus poezijos vertimus bei ypatingą dėmesį žodžio skambesiu. Vertimo studijos sveikina kolegą ir spausdina profesorės Ligijos Kaminskienės laudaciją, pasakytą premijos įteikimo proga 2011 m. rugsėjo 30 d., Vilniuje.

LAUDACIJA DOC. LIONGINUI PAŽŪSIUI ŠV. JERONIMO PREMIJOS ĮTEIKIMO PROGA 2011 M. RUGSĖJO 30 D., ARSENALE, VILNIUJE

LIGIJA KAMINSKIENĖ

<http://www.llvs.lt/?item=567&lang=lt>

Gerbiamieji laureatai, šio renginio šeimininkai ir svečiai,

šiandieną man suteikta garbė kalbėti apie Šv. Jeronimo premijos laureatą docentą Lionginą Pažūsį, o per jo asmenį ir apie lietuvių ir anglų poezijos vertimus; apie lietuvių poezijos vertimo šaukinį pasauliui, nuaidėjusį iš praeito amžiaus aštuntojo dešimtmečio ir girdimą iki šiol; apie anglų poeziją, vertimuose liudijančią, tarp kitų dalykų, ir lietuvių kalbos kerintį grožį.

Aštuntasis dešimtmetis. Mes jau primiršome tuos laikus, kai anglų kalbos universitete mokėmės tik dėl pažymio, – nebuvo su kuo šnekėtis, o ir ta kalba buvo užsilikusi mūsų vadovėliuose tik iš Thackeray'aus, Galsworthy'o ir *Džeinės Eir* romanų laikų, tik dabar jau taikoma ideologiniams, politizuotiems kontekstams. Mes, anglų filologijos studentai, žinojome, kad turime tik du gyvenimo kelius – anglų kalbos mokytojo kokiam nors tolimame miestelyje arba, geriausiu atveju, gido – toms retoms ekskursijoms po Vilniaus senamiestį, kai per stebuklą užklysdavo užsieniečiai.

Sutikdavom juos su iš anksto paruoštais ir patvirtintais tekštais, trykštančiais socialistinio realizmo optimizmu. Niekas neturėjo nė įtarti, o juo labiau žinoti, kad esame inkliuzai sustojusiam laike ir erdvėje, vadinamoje Tarybų Sąjunga. Ir štai tada, kilsterėjusi ranką Gedimino bokšto link, vos girdėdama savo balsą pro širdies dūžius, gidė išardavo žodžius, kurių nebuvo „suderintame“ tekste:

*Small but lovely is my native country,
Like a bead of amber glowing bright.
Her old melodies arouse my wonder
And her patterned weave is my delight.*

Koks gražus mažytis mūsų kraštas, –
Kaip lašelis tyro gintaro.
Myliu jį seniai – audimų raštuos
Ir dainose kaimo gimtojo.

*For a keepsake take this bead of amber
Cast by waves upon the Baltic strand.
Lithuania's name in all its splendour
Like the sun will sparkle in your hand.*

Gintarėlį tau nešu ant delno,
Baltijos lašelį tą nublankusį –
Lietuvos aš vardą švelnų
Tau nešu kaip saulę rankose.

Baisu buvo tuos žodžius ištarti, gal daug kas net nesuprato tos užkoduotos žinios, kuri buvo siunčiama pasauliui **Liongino Pažūsio išverstomis** Salomėjos Nėries eilėmis, tačiau tie, kurie klausėsi ir girdėjo, grįždavo namo, gal už Atlanto, ir prisimindavo: *Lithuania's name in all its splendour...* – vardą, kitiems jau primirštą, užklotą raudona *USSR* vėliava.

Vargu ar galima kalbėti apie sąlygas versti poeziją. Jų tiesiog nebuvo. Ne tik dėl to, kad mažai buvo mokančių anglų kalbą taip, kad galėtų į ją versti, nebuvo redaktorių, kurie galėtų kompetentingai įvertinti, bet ir dėl to, kad tekstai buvo akylai cenzūruojami, o tai reiškė, kad vertėjo pasirinkimas buvo itin ribotas, labai sąlyginis ir privalomai nusilenkiantis politiniam diktatui.

Taigi kai 1979 m. pasirodė Liongino Pažūsio verstų eilėraščių rinktinė *Beads of Amber* (*Gintaro vėrinys*), tai buvo ryškus nušvitimas to meto kultūros kontekste. Rinktinė atspindėjo visas to meto poetinio diskurso tendencijas – užkoduotus, keliasluoksnius teksto reikšmių lygmenis, ideologiškai „teisingų“ ir po jų skraiste ne tokių „teisingų“, tačiau tautos dvasiai neapsakomai vertingų poetinių įvaizdžių komunikatą.

Anglų kalba nuskambėjo Salomėja Nėris, Vincas Mykolaitis-Putinas, Justinas Marcinkevičius, Algimantas Baltakis, Alfonsas Maldonis, Janina Degutytė, Judita Vaičiūnaitė, Marcelijus Martinaitis ir daugelis kitų poetų. O, koks reikšmingas buvo Justino Marcinkevičiaus atodūsis eilėraštyje „Žolės ir akmens vienybė“ (1964):

<i>And later</i>	Vakare jis
<i>With a sigh to me confided:</i>	Atsidusęs tarė:
<i>“So cleverly</i>	– Tu matai, išsidalinome pasaulį,
<i>Did we divide the world</i>	O dabar – nežinom, kaip sudėti.
<i>That now</i>	
<i>We do not know</i>	
<i>How to unite it”.</i>	

To meto skaitytojai buvo linkę išimti giliareikšmes strofas iš platesnio, dažnai aptakaus konteksto, tai ir aš dabar taip padariau. Tuo metu mokėjimas atsirinkti, kas svarbiausia, buvo ir vertėjo, ir jo skaitytojų bendras bruožas. Taigi kita poezijos rinktinė, Justino Marcinkevičiaus *Tokia yra meilė* (*Love is like this*), 1983 m. jau kalbėjo pasauliui temomis, kurių vertimas siuntė žinią apie vertybinius tautos prioritetus, o poetinės raiškos branda liudijo apie kultūros versmes, srovenančias po sąstingio ledu. Štai anglų kalba prabyla eilėraštis, kuris vėliau buvo tūkstančius kartų ištartas Sąjūdžio lūpose, virto daina, iškeliavo pas tuos, kurie palaikė Atgimimą:

<i>I fear for forests and for birds,</i>	Bijau aš dėl miškų ir upių,
<i>I'm anxious for the lakes and rivers,</i>	Man rūpi ežerai ir paukščiai,
<i>I'm worrying about that birch tree</i>	Aš pergyvenu dėl to medžio,
<i>Which shortly you intend to fell.</i>	Kurį ketinate nukirst.
<i>I'm also anxious for that word</i>	Aš jaudinuos ir dėl to žodžio,
<i>Which is forsaken and forgotten,</i>	Kurį užmiršom ir palikom,
<i>Which in the fields like a stray boulder</i>	Kuris dabar kur nors ant lauko
<i>Is lying overgrown with weeds...</i>	Apžėlęs guli kaip akmuo...

Lietuvos poezijos perlus Lionginas Pažūsis surinko rinktinėse *Songs of Life and Love* (*Gyvenimo ir meilės dainos*, 1989), *Voices of Lithuanian Poetry* (*Lietuvių poezijos balsai*, 2001), – iš viso šešiose knygoose, o bendradarbiaudamas su Peteriu Tempestu paskelbė pasauliui Kristijono Donelaičio *Metus*, Antano Baranausko *Anykščių šilėlį*, vėliau –

Maironio *Jūratę ir Kastytį*.

Jeigu ne mūsų gerbiamas ir mylimas laureatas, vargu ar banguotų eilės su Maironio Baltija:

<i>Rolling wind-driven breakers ashore from the west,</i>	Išsisupus plačiai vakarų vilnimis,
<i>Splash my breast with the chill of your waves, or to me</i>	Man krūtinę užliek savo šalta banga
<i>Grant your power with which my own heart could express</i>	Ar tą galią suteik, ko ta trokšta širdis,
<i>All its strivings as grandly as you, Baltic Sea!</i>	Taip galingai išreikšt, kaip ir tu, Baltija!

Trumpam nukrypsiu nuo temos ir prisiminsiu epizodą, kuris jau virto epiniu pasakojimu VU Vertimo studijų katedroje. Lietuvos tūkstantmečio proga buvo išleista serija šokoladinių saldainių rinkinių *Gintaro kelias, Baltija* ir kt. Ir *Baltijos* saldainių dėžutei labai prireikė ką tik cituotų eilučių anglų kalba. Fabriko atstovai paskambino docentui Pažūsiui ir, kad nebūtų pažeistos vertėjo teisės, paprašė jo sutikimo publikuoti minėtą strofą ant dėžutės. Docentas maloniai sutiko ir gavo autorinį atlyginimą – keletą saldainių dėžučių.

Antroji mano pasakojimo pusė – tai anglų kalba parašytos poezijos vertimai į lietuvių kalbą. Čia jau susipina daugelis dalykų – ir sąmoningas laureato siekis populiarinti anglų poeziją tarp Lietuvos skaitytojų, ir poetinė vertėjo prigimtis, ir gilus gimtosios kalbos pajutimas.

Makrokontekstas, kuriame buvo išversta 20-ties anglų poetų rinktinė *Iš klasikinės anglų poezijos*, buvo jau visai kitoks: augant vertimo ir sykiu vertimo studijų reikšmei, pasaulinio masto vertimo mokyklos ir sambūriai tapo prieinami mūsų vertėjams ir, be abejonės, besidomintiems darė didelę įtaką. Tarkime, Jeilio universiteto vertimo dirbtuvės, gyvuojančios nuo septintojo dešimtmečio, išrutuliojo plačią teorinę diskusiją apie poezijos vertimo principus. Jose aktyviai dalyvaujantis Jonas Zdanys, kalbėdamas apie *Apie poezijos vertimą*, pasipriešino „teisingo“ poezijos vertimo modelio paieškoms, o kartu ir teorinių nuostatų vyravimui vertinant poezijos vertimus. „Svarbu, – sakė jis, – kitkas – organiškas kiekvieno vertimo išsirutuliojimas ir asociatyvi jausminių ekvivalentų paieška, kuri suteikia formą vertimui, supriešindama jį su originalu ir šiuolaikine tradicija“. Jo pozicija, be jokios abejonės, atspindėjo ir Paulio Ricoeuro, prancūzų filosofo ir knygos *Apie vertimą* autoriaus, mintis. Ricoeuras, tuo metu dirbęs Amerikoje, teigė, kad „poezijoje slypi ištis didelis keblumas: neperskiriama prasmės ir skambesio, signifikato ir signifikanto vienovė“, o tai „nulemia svetimo teksto priešinimąsi vertimui ir – atskirais atvejais – neišverčiamumą“. Vertėjas visada ką nors praranda. „Bet jeigu jis yra geras vertėjas“, pastebi Tomas Venclova, „gali pasiekti vieną svarbų rezultatą: jo tekste lygmenys santykiausiai, persilies vienas į kitą nemažiau

sudėtingai negu originale; atsiras nemažiau „antrinių tekstų“ (nors ir kitokių), eilėraštis bus nemažiau gyvas ir turtingas... O drauge vertimas organiškai įsilies į savosios tautos poeziją“.

Tokia diskusija ir nuostatos tapo didele paskata vertėjams, suvokiantiems, kokia milžiniška praraja skiria skirtingų struktūrų kalbas ir kad tai, kas bus pasiekta, bus atitikimas be tapatybės.

Taigi, poezijos rinktinė, pavadinta *Iš klasikinės anglų poezijos*, „Baltų lankų“ išleista 1996 m., drąsiau nei seniau atskleidžia Lionginą Pažūsį kaip vertėją-poetą. Įžangoje, „Vertėjo žodyje“, Lionginas Pažūsis sako: „... galvoje vis skambančios grakščios angliškos strofos buvo tarsi iššūkis gimtajai kalbai, paskatinęs pamėginti kai ką išversti“. Pasiklausykime, kaip tas iššūkis buvo priimtas. Tai ištrauka iš septynioliktojo amžiaus poeto Johno Miltono baltosiomis eilėmis parašytos poemos *Prarastasis rojus*:

Atėjo vakaras, tamsiais apsiaustais	<i>Now came still evening on, and twilight grey</i>
Apvilko visus daiktus sutema.	<i>Had in her sober livery all things clad;</i>
Tyla tuojau žvėrimis ir paukščiams stojo:	<i>Silence accompanied, for beast and bird,</i>
Kas sugulė žolėj, o kas lizduos.	<i>They to their grassy couch, these to their nests</i>
Nemigo tik lakštingala budrioji,	<i>Were slunk, all but the wakeful nightingale;</i>
Įpratus meilės giesmes suokt pernakt.	<i>She all night long her amorous descant sung;</i>
Tyla jos klausės. Tuo metu padangė	<i>Silence was pleased. Now glowed the firmament</i>
Safyrais sužėravo. Vakarinė	<i>With living sapphires; Hesperus that led</i>
Spindėjo tarp žvaigždžių pulkų, kol mėnuo,	<i>The starry host, rode brightest, till the moon</i>
Iš debesies didingai pasikėlęs	<i>Rising in clouded majesty, at length</i>
Ir sutvaskėjęs balzgana šviesa,	<i>Apparent queen unveiled her peerless light,</i>
Sidabro mantija apgobė tamsą.	<i>And o'er the dark her silver mantle threw.</i>

Apie poeto darbą, man rodos, labai taikliai pasakė Nobelio premijos laureatas Josifas Brodskis: „Svarbiausia poetui – atverti jėgos momentą, glūdinį kalboje, suteikti jam natūralią dinamiką ir tik jam priklausantį estetinį pavidalą“. Pridurčiau – tai be išlygų tinka ir vertėjui. Štai ta dinamika ir estetika, įkūnyta Williama Wordswortho eilėraščio vertime:

<p>Narcizai</p> <p>Apniukęs debesiu klajojau Kalvom ir kloniais po gimtinę, Staiga kaip įbestas sustojau Prieš geltonų narcizų minią: Paežerėj linksmam būry Jie siautė, plaikstės kaip gyvi.</p> <p>Žvaigždžių mirgėjimu svaigiu Nakties danguj ant Paukščių tako Jie tvino ežero krantu Toli toli, kiek akys mato – Kiek tik gali aprėpt žvilgsniu, Lingavo tūkstančiai žiedų.</p> <p>Džiaugsmingu ir grakščiu šokių Jie ežero vilnis pranoko. Draugijoje linksmų žiedų Širdis poeto atitoko. Stovėjau aš prieš juos bežadis Lyg būčiau kokį lobį radęs.</p> <p>Dabar, kai liūdesys apninka Ar laukiu rytdienos su baime, Jie mano sieloje sušvinta Lyg mano vienaties palaima. Širdis, netverdama džiaugsmu, Vėl ima siaust gėlių ritmu.</p>	<p><i>Daffodils</i></p> <p><i>I wander'd lonely as a cloud That floats on high o'er vales and hills, When all at once I saw a crowd, A host, of golden daffodils; Beside the lake, beneath the trees, Fluttering and dancing in the breeze.</i></p> <p><i>Continuous as the stars that shine And twinkle on the Milky Way, They stretch'd in never-ending line Along the margin of a bay: Ten thousand saw I at a glance, Tossing their heads in sprightly dance.</i></p> <p><i>The waves beside them danced; but they Out-did the sparkling waves in glee: A poet could not but be gay, In such a jocund company: I gazed—and gazed—but little thought What wealth the show to me had brought:</i></p> <p><i>For oft, when on my couch I lie In vacant or in pensive mood, They flash upon that inward eye Which is the bliss of solitude; And then my heart with pleasure fills, And dances with the daffodils.</i></p>
---	---

Bandžiau keliais sakiniais aprėpti neįmanomą erdvę. Vargu ar pasisekė. Jeigu būčiau kalbėjusi apie kitus mūsų mylimo ir gerbiamo laureato gyvenimo aspektus, apie daugybę studentų ir dėstytojų, kurių vadovas ir profesinis *guru* jis yra, apie tūkstančius puslapių teisės tekstų, išverstų Lietuvai stojant į Europos Sąjungą, apie sudarytus žodynus, apie *Vertimo teorijos pradmenis*, vienintelį ir nepakeičiamą vertimo studijų vadovėlį, gal jums susidarytų išsamesnis vaizdas asmenybės, kurią pelnytai ir deramai noriu šiandien pašlovinti. Ir vis dėl to drįstu teigti: Liongino Pažūsis autobiografijos tekstas yra jo poezijos vertimuose. Visa kita – gyvenimo komentarai.

GAIRĖS ŽURNALO VERTIMO STUDIJOS STRAIPSNIŲ AUTORIAMS

- Priimami straipsniai anglų, lietuvių, prancūzų, rusų ir vokiečių kalbomis.
- **Pateikiamo straipsnio apimtis – iki 30 000 ženklų.** Straipsniuose turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas ir metodika, aptarta nagrinėjamos problemos tyrimų būklė, pateikti ir pagrįsti tyrimų rezultatai, padarytos išvados, nurodyta naudota literatūra.
- Po straipsnio pavadinimu nurodomi autoriaus (ar autorių) vardai ir pavardės, įstaiga, kuriai jis (ji) atstovauja, elektroninio pašto adresas(-ai) .
- Straipsnis pradedamas trumpa anotacija (ne daugiau kaip 200 žodžių).
- Po lietuvių kalba parašyto straipsnio pateikiama santrauka (ne daugiau kaip 200 žodžių) anglų, prancūzų ar vokiečių kalba.
- Jeigu straipsnis parašytas anglų kalba, jo pabaigoje pateikiama santrauka (ne daugiau kaip 200 žodžių), kuri bus išversta į lietuvių kalbą.
- Jeigu straipsnis parašytas prancūzų, rusų ar vokiečių kalba, jo pabaigoje pateikiama santrauka (ne daugiau kaip 200 žodžių) anglų ir (arba) lietuvių kalba.
- Prieš santraukos tekstą būtina nurodyti straipsnio pavadinimą ir autoriaus (autorių) vardus ir pavardes.
- Straipsnio tekstas redakcijai pristatomas elektroninėje laikmenoje, surinktas 12 punktų *Times New Roman* šriftu, 1,5 eilutės intervalu. Puslapiai numeruojami dešinėje puslapio pusėje, apačioje. Citatos ne straipsnio kalba rašomos pasviruoju šriftu ir kabutėse. Visos citatos turėtų būti išverstos, vertimo tekstas ir citatos straipsnio kalba rašomos kabutėse. Visi straipsnyje pateikiami pavyzdžiai numeruojami iš eilės. Išnašose rašomos tik pastabos. Visos straipsnio išnašos numeruojamos iš eilės.
- Nuorodos tekste rašomos skliausteliuose nurodant autoriaus pavardę ir cituojamo leidinio metus; prireikus po metų rašomas kablelis ir nurodomas puslapis, iš kurio cituojama, pvz., (Müller 1990, 19–29) arba (Müller 1990, 74; Bartłomiejczyk 2006). Nelotyniška abėcėle (kirilica ir kt.) rašomos pavardės ir pavadinimai transliteruojami. Cituojamos literatūros sąrašas straipsnio pabaigoje parengiamas pagal toliau pateikiamą pavyzdį:

Gaivenis K. 2002. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: LKI leidykla.

Müller C. 1990. *Metaphors Dead and Alive, Sleeping and Waking. A Dynamic View*. Chicago / London: University of Chicago Press.

Bartłomiejczyk M. 2006. Strategies of Simultaneous Interpreting and Directionality. *Interpreting* 8 (2), 149–174.

Moser B. 1978. Simultaneous Interpretation: A Hypothetical Model and Its Practical Application. *Language, Interpretation and Communication*, eds. Gerver D., Sinaiko H. W. New York: Plenum Press, 353–368.

Gerver D., Sinaiko H. W., eds. 1978. *Language, Interpretation and Communication*. New York: Plenum Press.

Jevsikova T. 2009. Internetinės programinės įrangos lokalizavimas: daktaro disertacija. <http://www.mii.lt/files/mii_dis_2009_jevsikova.pdf> [žiūrėta 2011-01-30].

- Straipsnį skaito du recenzentai.

GUIDELINES FOR PUBLICATION IN THE JOURNAL VERTIMO STUDIJS ('TRANSLATION STUDIES')

- We accept articles written in English, German, French, Russian, and Lithuanian.
- **Full-length papers (not more than 30,000 characters)** submitted for publication should contain the following: aim / purpose, review of previous research on the subject, research findings / results (evaluated and validated), evidence (documented), conclusions, and references.
- The name(s) of the author(s), affiliation(s), e-mail address(es) should be given below the title of the article.
- The article should begin with an abstract of the article (up to 200 words).
- A paper written in Lithuanian should be followed by a summary (up to 200 words) in English, French or German.
- A paper written in English should be followed by a summary (up to 200 words) which will be translated into Lithuanian.
- A paper written in German, French or Russian should be followed by a summary (up to 200 words) in English and/or Lithuanian.
- The text of the summary should be preceded by the name(s) of the author(s) and the title of the paper.
- The text of the article should be 1.5 lines-spaced, font size 12 points (Times New Roman), pages are to be numbered on the right-hand side at the bottom of the page. Quoted forms of other than the language of the article should be set in italics and in quotation marks. All the quotations should be translated into the language of the article, the translated text and quotations in the language of the article should be written in quotation marks. All examples should be numbered throughout the paper. Footnotes are for notes only and should be numbered consecutively throughout the text.
- References in the body of the text should be given in parentheses, with the last name of the author followed by the year of publication and, where relevant, page(s) cited, e.g.: (Müller 1990, 19–29) or (Müller 1990, 74; Bartłomiejczyk 2006). Names and titles written in non-Roman alphabets should be transliterated into Roman script. A list of references at the end of the text should follow the model below, e.g.:

Gaivenis K. 2002. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: LKI leidykla.

Müller C. 1990. *Metaphors Dead and Alive, Sleeping and Waking. A Dynamic View*. Chicago / London: University of Chicago Press.

Guidelines For Publication In The Journal Vertimo Studijos ('Translation Studies')

Bartłomiejczyk M. 2006. Strategies of Simultaneous Interpreting and Directionality. *Interpreting* 8 (2), 149–174.

Moser B. 1978. Simultaneous Interpretation: A Hypothetical Model and Its Practical Application. *Language, Interpretation and Communication*, eds. Gerver D., Sinaiko H. W. New York: Plenum Press, 353–368.

Gerver D., Sinaiko H. W., eds. 1978. *Language, Interpretation and Communication*. New York: Plenum Press.

Karamitroglou F. 2000. *Towards a Methodology of the Investigation of Norms in Audiovisual Translation*. <www_books.google.com> [accessed 10-11-2011].

- The articles will be reviewed by two reviewers.

VERTIMO STUDIJOS

Mokslo darbai

4

Tiražas 120 egz.

Už straipsnių turinį atsako autoriai

Maketavo ir spausdino UAB „Lodvila“
Sėlių g. 3A, LT-08125 Vilnius